

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

**50
LAT**

ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

**INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO**

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

RADA REDAKCYJNA

Wiesław BABIK, Jerzy FRANKE, Halina GANIŃSKA, Anna GRZECZNOWSKA,
Ewa KOBIERSKA-MACIUSZKO, Stanisława KUREK-KOKOCIŃSKA,
Dariusz KUŹMINA (Przewodniczący),
Hanna POPOWSKA, Jadwiga SADOWSKA, Marta SKALSKA-ZLAT,
Barbara SOSIŃSKA-KALATA, Jadwiga WOŹNIAK-KASPEREK,
Elżbieta Barbara ZYBERT

Dofinansowano przez
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

REDAKCJA

Bożenna BOJAR, redaktor naczelny
Anna STANIS (e-mail: a.stanis@uw.edu.pl), sekretarz redakcji

Recenzent numeru

Jadwiga WOŹNIAK-KASPEREK

Tłumaczenie tekstów

Małgorzata KISIŁOWSKA

Korekta

Jadwiga KRĘŻLEWICZ

PL ISSN 0324-8194

Dyrektor

Dariusz KOZŁOWSKI

Zawartość tego czasopisma jest dokumentowana m.in. w „Library and Information Science Abstracts” oraz „Knowledge Organization”

Adres Wydawnictwa

ul. Konopczyńskiego 5/7
00-335 Warszawa, tel. 22 827-52-96

PRENUMERATA I SPRZEDAŻ

Dział Promocji i Kolportażu SBP
Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa, tel. 22 825-50-24

Wydawnictwo SBP – Warszawa 2011. Nakład 350 egz.

Ark. wyd. 7,5. Ark. druk. 8,5

Skład i łamanie: Renard Hawryszko

Druk i oprawa: Zakład Poligraficzny PRIMUM s.c., Kozierki,
ul. Marsa 20, 05-825 Grodzisk Mazowiecki

Od redakcji

Numer, który oddajemy do rąk Czytelników, zamyka pięćdziesiąt lat życia czasopisma towarzyszącego rozwojowi informacji naukowej, albowiem „Zagadnienia Informacji Naukowej” są kontynuacją wydawanego przez Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk „Biuletynu ODIN PAN”, którego pierwszy numer ukazał się w 1962 r. Historię czasopisma przypomina artykuł wstępny, przygotowany przez Annę Stanis, sekretarza redakcji ZIN.

„Zagadnienia Informacji Naukowej” zawsze starały się dostarczać Czytelnikom aktualną wiedzę o informacji naukowej, prezentować najważniejsze problemy teoretyczne informacji, praktyczne problemy budowania i działania systemów informacyjnych oraz potrzeb ich użytkowników.

Do współpracy z „Zagadnieniami Informacji Naukowej” udało nam się pozyskać znakomitych Autorów, znanych specjalistów teoretyków i praktyków, wykładowców wyższych uczelni prowadzących kierunki studiów związane z bibliotekoznawstwem i informacją naukową, bibliotekarzy bibliotek naukowych i publicznych, którzy chcieli podzielić się z naszymi Czytelnikami swoimi przemyśleniami i bogatym doświadczeniem zawodowym. Łamy naszego czasopisma zawsze były otwarte także dla młodych adeptów informacji, doktorantów i studentów.

Mamy nadzieję, że nie zawiedliśmy oczekiwań naszych Czytelników. Jeśli zechcą Państwo podzielić się swoimi uwagami na temat naszego czasopisma, będziemy wdzięczni i zamieścimy je w następnym numerze „Zagadnień Informacji Naukowej”.

Wszystkim naszym Czytelnikom i Autorom dziękuję za zainteresowanie naszym czasopismem i współpracę. Chciałabym, żeby mogła trwać jeszcze wiele lat.

Bożenna Bojar

50 LAT „ZAGADNIEŃ INFORMACJI NAUKOWEJ” (1962-2012)

Anna Stanis
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

*Czasopisma naukowe, informacja naukowa, „Zagadnienia Informacji Naukowej”,
„Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN”*

Wszelkie jubileusze czy rocznice sprzyjają chęciom opisania historii danego wydarzenia, podsumowaniom, ocenom, refleksjom. Rok 2012 jest rokiem jubileuszowym powstania czasopisma „Zagadnienia Informacji Naukowej” (ZIN), które w tym roku obchodzi 50-lecie istnienia na rynku wydawniczym. Z tej okazji ukazuje się zeszyt jubileuszowy i ten artykuł, w którym chciałabym opisać historię czasopisma i jego charakterystykę – materiał, który może w przyszłości zainspiruje innych autorów do głębszej analizy zawartości czasopisma i jego wpływu na środowisko bibliotekarskie.

Czasopismo „Zagadnienia Informacji Naukowej” jest kontynuacją ukazującego się w latach 1962-1971 „Biuletynu Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” (od 1975 r. Ośrodek Informacji Naukowej PAN). Od 1972 r. półrocznik ten wydawany jest pod obecnym tytułem, do 1993 r. przez Ośrodek Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk, a po likwidacji tej instytucji, od 1994 r., przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego (od 1997 r. Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych) oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

W życiu czasopisma można wyróżnić trzy etapy jego rozwoju:

- 1) Biuletyn ODiIN PAN 1962-1971,
- 2) ZIN 1972-1993,
- 3) ZIN 1994-2012.

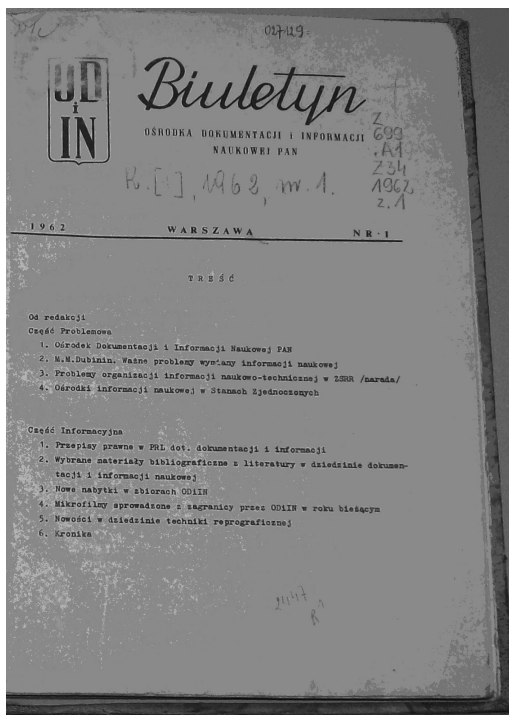
Pierwszy etap i pierwszy numer z kolejnego etapu życia czasopisma opisano w układzie chronologicznym, który pozwala obserwować zmiany zachodzące w charakterze czasopisma: wypracowywaną formę i układ, zakres tematyczny, zmiany personalne w redakcji.

Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN (1962-1971)

Pierwszy numer Biuletynu ODIiN PAN ukazał się w roku 1962 r. w Warszawie staraniem Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN (Warszawa, ul. Nowy Świat 72), wydrukowany przez Warszawską Drukarnię Naukową.

Zawiera dwie części: Część **Problemową** i Część **Informacyjną**, poprzedzone tekstem *Od redakcji*, w którym opisano zadania czasopisma: „Wydaniem pierwszego numeru Biuletynu Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN rozpoczyna stałe informowanie placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk o aktualnych zagadnieniach dokumentacji i informacji naukowej [...]. Zadaniem Biuletynu jest przede wszystkim publikowanie materiałów potrzebnych pracownikom służby informacyjnej placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk do bieżącego wykonywania swych zadań, oraz doskonalenia pracy”¹.

Biuletyn zaplanowano jako wydawnictwo ciągłe, ukazujące się w miarę zbierania materiałów. W 1962 r. ukazał się jeden numer czasopisma, w latach 1963-1971 po 2 numery, tym samym czasopismo przyjęło częstotliwość półrocznika.

Zdjęcie pierwszego numeru „Biuletynu” 1962

W pierwszym numerze zaplanowano strukturę składającą się z trzech części: **części problemowej**, zawierającej oryginalne prace z dziedziny informacji naukowej polskich autorów oraz tłumaczenia wybranych artykułów z czasopism zagranicznych;

¹ „Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” 1962, R. [1], nr 1, s. 3.

części informacyjnej, zawierającej omówienie przepisów prawnych związanych z informacją i dokumentacją, informacje bibliograficzne, informacje o nabytkach Ośrodka, informacje o nowych technikach reprograficznych, informacje o osiągnięciach naukowych placówek PAN publikowane w celu wymiany doświadczeń pomiędzy ośrodkami;

kroniki, rejestrującej aktualne wydarzenia w Polsce i za granicą dotyczące informacji naukowej i dokumentacji, takie jak powstanie i działalność różnych instytucji związanych z dziedziną informacji naukowej, oraz informującej o nowych publikacjach, szczególnie zagranicznych.

Czasopismo wydawano w jednakowej szacie graficznej w formacie A5, uzupełniając je od pierwszego egzemplarza rysunkami i ilustracjami. Artykuły nie zawierały streszczeń.

Pierwszy artykuł poświęcono Ośrodkowi Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN.

W tym samym numerze ukazały się obok siebie artykuły *Problemy organizacji informacji naukowo-technicznej w ZSRR* oraz *Ośrodki Informacji Naukowej w Stanach Zjednoczonych*. Umieszczono także retrospektywny spis przepisów prawnych dotyczących dokumentacji i informacji naukowej.

W *Wybranych materiałach bibliograficznych* umieszczono opisy bibliograficzne i abstrakty wybranych artykułów prasy zagranicznej, opisy bibliograficzne wybranych artykułów z prasy zagranicznej bez abstraktów i opisy książek zagranicznych.

W części informacyjnej znajduje się wykaz *Nabytki Działu Zbiorów ODiIN w okresie od stycznia do maja br. [1962]* w układzie według rodzajów dokumentów. Zamieszczono także informacje o nowościach w dziedzinie techniki reprograficznej.

W Kronice m.in. ukazał się tekst *Informacja naukowa w Japonii*. Cały materiał uzupełniono różnego rodzaju komunikatami np. *Notatka w sprawie składania sprawozdań z wyjazdów zagranicznych* (dla pracowników PAN).

Numer jest bardzo starannie przygotowany, z dbałością o redakcję techniczną. W pierwszym numerze nie podano składu redakcji.

Opis pierwszego numeru jest dokładny, ponieważ określa te cechy periodyku, które zapoczątkowały kształt czasopisma i miały wpływ na jego dalszy rozwój, a przede wszystkim na formę i zawartość przyszłych „Zagadnień Informacji Naukowej”. W kolejnych rocznikach odnotowano tylko zmiany w stosunku do poprzednich.

Rocznik 1963

W drugim numerze tego rocznika po raz pierwszy podano skład **Komitetu Redakcyjnego** Wydawnictw ODiIN PAN. W skład Komitetu wchodził: Stanisław Dryl, Jadwiga Groszyńska (sekretarz), Tadeusz Jabłoński, Karol Leśniak, Józef Skrzypek, Adam Wysocki. Od drugiego numeru redakcja zrezygnowała z zamieszczania materiałów bibliograficznych zagadnień z dziedziny dokumentacji i informacji naukowej (wychodząc z założenia, że działają takie prowadzą m.in. „Przegląd Piśmiennictwa o Książce”, „Przegląd Piśmiennictwa Zagadnień

Informacji”), a także wykazu nabytków ODiIN PAN (wykaz nabytków będzie ukazywał się kwartalnie jako samodzielne wydawnictwo). Zachowano podział treści czasopisma na części: problemową, informacyjną i kronikę, choć nie zostały wyróżnione graficznie. Pierwszy numer tego rocznika zawiera ilustracje (fotografie) sprzętu do kopiowania dokumentów.

Roczniki 1964 i 1965

Stopniowo zwiększa się liczba artykułów problemowych, od 3 do 5. Od zeszytu drugiego rocznika 1964 wyodrębniono graficznie dział **Recenzje i omówienia**. Nie zmienił się skład redakcyjny. Redaktorem naczelnym został Kazimierz Leski. Od pierwszego numeru z tego rocznika każdy artykuł problemowy uzupełniono o **streszczenie w języku polskim**.

Układ kompozycyjny czasopisma utrwalił się: część **problemowa** (artykuły), część **informacyjna** (dotyczy ODiIN PAN i innych placówek PAN) – zaliczyć tu można także recenzje i omówienia, ważniejsze przepisy prawne dotyczące dokumentacji i informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, trzecią część stanowi **Kronika**. Każdy artykuł redagowany jest według ustalonego schematu: imię, nazwisko autora i jego miejsce pracy, tytuł artykułu, streszczenie w języku polskim. Wzbogacono aparat pomocniczy, często do artykułów podaje się obszernie bibliografie i przypisy. Drugi numer w roczniku 1965 poświęcony jest w większości Międzynarodowemu Sympozjum zorganizowanemu w ramach państw RWPG na temat mechanizacji i automatyzacji procesów opracowywania, wyszukiwania i przekazywania informacji na odległość oraz wystawie „Inforga 65”. Materiał z seminarium jest bogato ilustrowany.

Roczniki 1966, 1967, 1968

Liczba artykułów problemowych wzrosła od 4 do 10. Nie zmienia się struktura czasopisma. Numery zawierają liczne tablice i ilustracje.

Roczniki 1969, 1970 i 1971

Od pierwszego numeru rocznika 1969 wprowadzono dodatkowo **spis treści i streszczenia artykułów w języku angielskim** na końcu artykułu. Artykuły opracowywano jednolicie, według schematu: imię, nazwisko autora i jego miejsce pracy, tytuł artykułu, streszczenie w języku polskim umieszczone pod tytułem artykułu, tekst artykułu, streszczenie w języku angielskim. Rocznik 1971 jest ostatnim zatytułowanym „Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN”.

W latach 1962-1971 w 10 rocznikach łącznie ukazało się 19 numerów. Wypracowana kompozycja czasopisma obejmowała – **część problemową** – oryginalne prace z dziedziny informacji naukowej, tłumaczenia artykułów z języków obcych; **część informacyjną** – omówienie podstawowych przepisów

prawnych dotyczących dokumentacji i informacji naukowej, wybrane informacje bibliograficzne, nabytki działu zbiorów ośrodka, nowości techniki reprograficznej oraz **kronikę**. Zaprezentowano ponad 100 artykułów problemowych. Aktualna tematyka, wysoki poziom opracowań, staranne wydanie wpłynęły na pozytywną opinię środowiska o tym periodyku. Uwzględniając wszystkie artykuły, recenzje, doniesienia, streszczenia oraz notatki z kroniki, obszar tematyczny „Biuletynu...” przedstawia się następująco (tabela 1):²

Tabela 1

Lp.	Tematyka	Art. problemowe	Inne	Liczba
1.	Współpraca międzynarodowa w zakresie informacji naukowej	14	33	47
2.	Informacja naukowa: – w Polsce – w innych krajach	29 21	15 13	44 34
3.	Źródła informacji	13	29	42
4.	Działalność ODiIN PAN	8	21	29
5.	Szkolenie pracowników informacji naukowej	10	17	27
6.	Mechanizacja i automatyzacja procesów informacji	9	13	22
7.	Zagadnienia ogólne informacji naukowej i dokumentacji	9	7	16
8.	Reprografia	5	10	15
9.	Systemy informacyjno-wyszukiawcze	2	8	10
10.	Potrzeby użytkowników informacji	7	2	9
11.	Metodyka prac dokumentacyjno-informacyjnych	7	1	8
12.	Klasyfikacja i indeksowanie dokumentów	6	2	8
13.	Tezaurusy	4	3	7
	Razem	144	174	318

Z przedstawionego materiału wynika, iż najwięcej materiału ukazywało się na temat współpracy międzynarodowej, głównie prowadzonej w ramach RWPG. Dużą część materiału poświęcono organizacji informacji naukowej w Polsce i na świecie, a także osobno działalności ODiIN PAN. Dużą uwagę przywiązywano do źródeł informacji, co niewątpliwie miało związek z szybko rozwijającymi się wtedy dziedzinowymi systemami informacji. Dominował także zawsze aktualny temat szkolenia pracowników informacji naukowej oraz nowe technologie w mechanizacji i automatyzacji procesów informacyjnych.

W poszczególnych rocznikach nie było informacji o recenzentach, nazwiska autorów, specjalistów w swojej dziedzinie, gwarantowały wysoki poziom czasopisma. Autorami artykułów w większości byli pracownicy ODiIN, ale współpracowali z czasopismem również Barbara Dziadkiewicz, Maria Dembowska, Henryk Adler, Halina Górniakowa, Krystyna Remerowa, Hanna Zasadowa, Irena Morsztynkiewiczowa, Zbigniew Żmigrodzki.

² Tabelę opracowano na podstawie *Bibliografii zawartości „Biuletynu Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” za lata 1962-1971*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1972, R. [10], nr 1 (20), s. 123-167.

Nakład „Biuletynu...” w latach 1962-1971 utrzymywał się na tym samym poziomie (300 + 25 egzemplarzy), z wyjątkiem pierwszych dwóch numerów (200 i 250 egzemplarzy). Czasopismo oznaczono numerem ISSN 0030 – 6282.

Zagadnienia Informacji Naukowej (1972-1993)

Drugi etap w życiu czasopisma zamknęłabym w latach 1972-1993. Pierwszy numer „Zagadnień Informacji Naukowej”, kontynuacji wydawnictwa Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN „Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” ukazał się w 1972, jako kolejny, 20 numer periodyku.

Rocznik 1972

Jako pierwszy pod zmienionym tytułem zawierał jeden numer, o nakładzie 525 egz. Instytucją sprawczą pozostał ODiIN PAN. Numer, jako kontynuacja Biuletynu, zachował zasadniczy układ czasopisma: część problemową (artykuły), część informacyjną (recenzje i omówienia, w tym ważniejsze przepisy prawne), kronikę, zachował też zakres tematyczny i częstotliwość.

Dorobek Biuletynu za lata 1962-1971 zawarto w bibliografii: *Bibliografia zawartości „Biuletynu Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” za lata 1962-1971*³ w opracowaniu Krystyny Gąsowskiej. Uwzględnia ona artykuły, recenzje, noty z kroniki, bez rubryki *Ważniejsze przepisy prawne dotyczące dokumentacji i informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej* oraz bez działu *Wybrane materiały bibliograficzne*. Układ bibliografii jest dwustopniowy, w obrębie działów i poddziałów zastosowano układ alfabetyczny. Bibliografia zawiera pełny przegląd opublikowanych w Biuletynie materiałów i obejmuje 318 pozycji bibliograficznych. Bibliografię uzupełniono indeksem osobowym (i kryptonimów) oraz indeksem przedmiotowym. We wstępie *Od Redakcji* opisano zamierzenia programowe:

Redakcja „Zagadnień Informacji Naukowej” stawia sobie za cel naświetlanie najważniejszych problemów informacji naukowej w świecie i kraju, tak obecnej jak i perspektywicznej, oraz popularyzowanie zagadnień informacji poprzez publikowanie prac czołowych teoretyków informacji i jej organizatorów, zarówno polskich, jak i obcych. W czasopiśmie zamieszczane będą artykuły problemowe, omówienia syntetyzujące, przeglądy analityczne, recenzje, ważniejsze wyselekcjonowane informacje. Zamiarem naszym jest przede wszystkim propagowanie na łamach „Zagadnień Informacji Naukowej” nowych myśli, koncepcji i rozwiązań, umożliwianie konfrontacji różnych poglądów. Tematykę tę prezentować będziemy zarówno od strony teoretycznej jak i rozwiązań praktycznych. Naświetlać będziemy problemy filozofii informacji naukowej, jej teorii i systemów, zagadnienia podstaw metodycznych i środków technicznych informacji w skali jednostek organizacyjnych, systemów małych i wielkich, a ponadto aspekty formalne, społeczne i ekonomiczne informacji na wszystkich

³ *Bibliografia zawartości „Biuletynu Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” za lata 1962-1971*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1972, R. [10], nr 1 (20), s. 123-167.

szczeblach: zakładów, pracowni, ośrodków informacji, bibliotek, archiwów itp. – wszędzie tam gdzie informacja ta powstaje, jest gromadzona i przetwarzana”⁴.

W powyższym wstępie zaprezentowano również nowy skład Komitetu Redakcyjnego:

„Decyzją Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk nr 78/72 z dnia 18.05.1972 r. został powołany **Komitet Redakcyjny w składzie: Kazimierz Leski (redaktor naczelny), Maria Szomańska (sekretarz redakcji)**, Janusz Albin, Jan Fajęcki, Alina Golińska, Zdzisław Pawlak, Jerzy Pelc, Olgierd Wojtasiewicz, Krystyna Wyczańska, który będzie czuwał nad realizacją przedstawionych powyżej założeń.”

Nowością jest wprowadzenie od pierwszego numeru tego rocznika **streszczeń również w języku rosyjskim**. Artykuły opracowywano jednolicie, według schematu: imię, nazwisko autora i jego miejsce pracy, tytuł artykułu, streszczenie w języku polskim umieszczone pod tytułem artykułu, tekst artykułu, streszczenie w języku angielskim, streszczenie w języku rosyjskim. Materiał ilustracyjny to głównie rysunki w artykułach.

Instytucje sprawcze

Instytucją sprawczą dla czasopisma w latach 1972-1974 w dalszym ciągu pozostawał Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN (w latach 1975-1994 Ośrodek Informacji Naukowej PAN).

Czasopismo było drukowane w: Zakładzie Narodowym imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. Druk Wrocławska Drukarnia Naukowa; Zakładzie Graficznym Wydawnictw Naukowych w Łodzi; Zakładzie Graficznym Politechniki Wrocławskiej; Drukarni Uniwersytetu Wrocławskiego.

Komitet Redakcyjny

Redaktorzy naczelni: Kazimierz Leski (1972-1974), Bronisław Ługowski (1975-1992), Bożenna Bojar (1992-).

Sekretarze: Maria Szomańska (1972-1988), Anna Leśniewicz (1988-1993).

Od 1992 r. nastąpiły zmiany w składzie Rady Redakcyjnej. Redaktorem naczelnym została Bożenna Bojar (w Komitecie Redakcyjnym od roku 1978), profesor Uniwersytetu Warszawskiego, która przez następnych 20 lat wyznacza kierunki rozwoju czasopisma. Jest to więc również i Jej Jubileusz 20-lecia pracy redaktora merytorycznego „Zagadnień Informacji Naukowej”.

W skład Rady weszli: Ewa Chmielewska-Gorczyca, Alina Golińska, Andrzej Gromek, Bronisław Ługowski, Mieczysław Muraszkiwicz, Hanna Popowska, Jadwiga Sadowska, Henryk Szarski, Maria Szomańska.

W latach 1972-1993 (w różnych okresach) w skład Komitetu Redakcyjnego wchodził Janusz Śach, Mieczysław Derentowicz, Barbara Krygier, Hanna Uniejowska, Olgierd Wojtasiewicz, Krystyna Wyczańska, Zdzisław Bobiatyński, Władysław M. Grabski, Juliusz L. Kulikowski, Małgorzata Kłossowska, Elżbieta Malinowska.

⁴ „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1972, R. [10], nr 1 (20), s. 6.

Autorzy

Autorzy artykułów to w większości pracownicy ODiIN (OIN) PAN i autorzy zagraniczni tłumaczeni na język polski (w dużej części reprezentujący Wszechzwiązkowy Instytut Informacji Naukowej i Technicznej (WINITI) Akademii Nauk ZSRR). W tym okresie współpracowali również z czasopiśmem: Witold Marciszewski, Maria Czujowa, Wanda Pindłowa, Stanisław Zadrożny, Tadeusz Wójcik, Zdzisław Słomiński, Maria Załęska, Helena Wagnerowa, Juliusz Lech Kulikowski i inni.

Układ czasopisma i tematyka

Zawartość czasopisma została podzielona na następujące działy: **artykuły problemowe, materiały i przyczynki, recenzje i omówienia, kronika.**

Redakcja ZIN zwróciła się z prośbą do placówek informacji naukowej o nadsyłanie materiałów o działalności informacyjnej, które zobowiązała się prezentować w kolejnych numerach, realizując konsekwentnie zamierzenia umieszczania na łamach swojego czasopisma zarówno teoretycznych, jak i praktycznych zagadnień informacji naukowej. Od 2 numeru rocznika 1982 w dziale Recenzje i omówienia redakcja rozpoczęła cykl prezentacji wybranych prac doktorskich z zakresu informacji naukowej publikowanych i niepublikowanych, opracowanych w różnych ośrodkach naukowych w kraju. Dołączono informację o dacie wpływu artykułu do redakcji (w późniejszym okresie z tej informacji zrezygnowano). Dodano wskazówki dla autorów zawierające zasady opracowywania nadesłanych materiałów. Od 2 numeru rocznika 1993 zrezygnowano ze spisu treści i streszczeń w języku rosyjskim.

Bardzo szczegółowej charakterystyki problematyki prezentowanej na łamach czasopisma w latach 1962-1977 dokonała Krystyna Wyczańska⁵: „Od zagadnień małej mechanizacji, uściślenia granic rodzącej się dyscypliny, jej terminologii (najpierw dokumentacji, następnie informacji naukowej, obecnie może informatologii?) przeszło pismo ku związkom z badaniami systemowymi.”

Opierając się na *Bibliografii zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1962-1976* autorka wskazała artykuły problemowe poświęcone informacji naukowej traktowanej generalnie (107 ze 176 pozycji bibliograficznych) oraz informacji naukowej w poszczególnych dziedzinach takich jak: nauki społeczne (22 pozycje), techniczne (14 pozycji), biologiczne (10 pozycji), rolne (9 pozycji), chemiczne i fizyczne (9 pozycji), medyczne (5 pozycji). Wyodrębniła również grupę tematyczną, jaką stanowią języki informacyjno-wyszukiwawcze, tezaury i ich budowa, indeksowanie, klasyfikowanie. Zaznaczyła także fakt poruszania na łamach czasopisma tematów z zakresu bibliotekarstwa. W artykułach na ten temat przede wszystkim omawiano problemy bibliotek szkół wyższych i akademii nauk, problem specjalizacji i współpracy bibliotek, a także biblioteczną działalność informacyjną. Wiele artykułów i doniesień przyniosły zorganizowane

⁵ K. Wyczańska: *Przegląd problematyki zawartej w „Zagadnieniach Informacji Naukowej OIN PAN” [1962-1977]*. „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1980, [druk 1981], T. 16, s. 384-388.

przez ODiIN w 1967 r. badania nad potrzebami informacyjnymi użytkowników w ośrodkach informacji PAN. Nieco mniej artykułów poświęcono kształceniu służb informacyjnych i programom nauczania na wyższych uczelniach oraz problemowi teorii tekstu. Charakter ZIN Krystyna Wyczańska określiła jako „pismo teoretyczno-informacyjne o zadaniach instruktażowych, zajmujące się przekazem treści z literatury światowej. Celem pisma jest informowanie czytelników o przemianach zachodzących w organizacji i rozwoju nauki, a w szczególności dziedziny ułatwiającej jej transmisję, jaką jest informacja naukowa”⁶.

W tym samym przedziale czasowym, który wyodrębniłam w historii rozwoju czasopisma (1972-1993), mieści się część charakterystyki ZIN zaprezentowana przez Zdzisława Gębołyśa na łamach „Bibliotekarza”⁷. Odnosił on, że „[...] redakcja nie odstąpiła od wyrażonego w nr. 1/1972 zamiaru przedstawiania na łamach czasopisma tak teoretycznych, jak i praktycznych zagadnień informacji naukowej, starając się jednocześnie reagować na zmiany zachodzące w swojej dyscyplinie [...] ograniczę się tylko do wyliczenia najważniejszych bloków tematycznych z ostatnich 15 lat [1978-1993]: języki informacyjno-wyszukiawcze, systemy informacyjne, informacja naukowa w różnych dziedzinach wiedzy, katalogowanie przedmiotowe [1983-1993], automatyzacja procesów biblioteczno-informacyjnych [1983-1993]”.

Bibliografia

Prześledzenie tendencji rozwojowych ZIN ułatwia fakt opublikowania aż ośmiu bibliografii zawartości czasopisma (osobny wykaz bibliografii na końcu artykułu). W omawianym okresie ukazało się pięć bibliografii. Pierwszą bibliografię w historii ZIN omówiono w części **Rocznik 1972** artykułu. Bibliografii starano się opracowywać według tych samych zasad, tak aby następna była zawsze kontynuacją poprzedniej.

Kolejna ukazała się w numerze pierwszym rocznika 1978: *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1962-1977* w opracowaniu Krystyny Gąsowskiej i Marii Szomańskiej. Zawiera również pozycje odnotowane w poprzedniej bibliografii. W bibliografii zachowano przyjęty w „Zagadnieniach Informacji Naukowej” podział na: Artykuły problemowe, Materiały i przyczynki, Recenzje i omówienia, Kronika oraz dodano dział Materiały bibliograficzne, do którego włączono „Ważniejsze przepisy prawne dotyczące dokumentacji i informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej”. W poszczególnych działach pozycje bibliograficzne ułożono alfabetycznie według nazwisk autorów lub tytułów opracowań. Bibliografię uzupełniają dwa indeksy: przedmiotowy i autorów. Indeks autorów zawiera nazwiska i imiona autorów prac oryginalnych, prac recenzowanych, autorów recenzji, komunikatów, a także autorów przekładów.

Indeks przedmiotowy zawiera hasła wynikające z treści artykułów w podziale trzystopniowym, z systemem odsyłaczy. Bibliografia obejmuje 521 pozycji.

⁶ Ibidem.

⁷ Z. Gębołyś: *Zagadnienia Informacji Naukowej 1994 nr 1-2 – 1995 nr 1-2*. [Recenzja]. „Bibliotekarz” 1996, nr 12, s. 28-29.

Następna bibliografia ukazała się w numerze 1 rocznika 1982: *Bibliografia zawartości ZIN za lata 1978-1982* w opracowaniu Marii Szomańskiej. W bibliografii zachowano przyjęty poprzednio układ i indeksy. Działy Artykuły problemowe oraz Materiały i przyczynki zostały opracowane w formie bibliografii adnotowanej. Poza opisem bibliograficznym każda pozycja zawiera krótkie streszczenie artykułu. Bibliografię ze względów praktycznych wydrukowano jednostronnie. Dział Recenzje i omówienia zawiera alfabetyczny wykaz prac autorów obcych i polskich, które były omawiane na łamach czasopisma. Dział Kronika zawiera informacje i sprawozdania z konferencji naukowych, sympozjów, seminariów i innych spotkań poświęconych informacji naukowej. Do bibliografii dołączono Wykaz skrótów. Bibliografia zawiera 117 pozycji.

Czwarta bibliografia ukazała się w numerze 1 rocznika 1987: *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1982-1987* w opracowaniu Marii Szomańskiej. Bibliografię opracowano zgodnie z tymi samymi zasadami co poprzednie. Zawierała 161 pozycji bibliograficznych.

Piąta bibliografia ukazała się w numerze 1 rocznika 1993: *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1987-1992* w opracowaniu Anny Leśniewicz. Bibliografię opracowano według podobnych zasad jak poprzednie. Połączono w jeden ciąg alfabetyczny artykuły problemowe, materiały i przyczynki, jako bibliografię adnotowaną.

Wspomnienia, nekrologi

Bardzo rzadko w tym okresie na łamach czasopisma ukazywały się wspomnienia o znanych i cenionych osobach związanych z działalnością informacyjną. W wymienionym okresie ukazały się dwa wspomnienia, jedno poświęcone Olgierdowi Ungurianowi (nr 1, 1982), drugie poświęcone Hannie Uniejowskiej (nr 2, 1988)

Szata graficzna, format, objętość, nakład

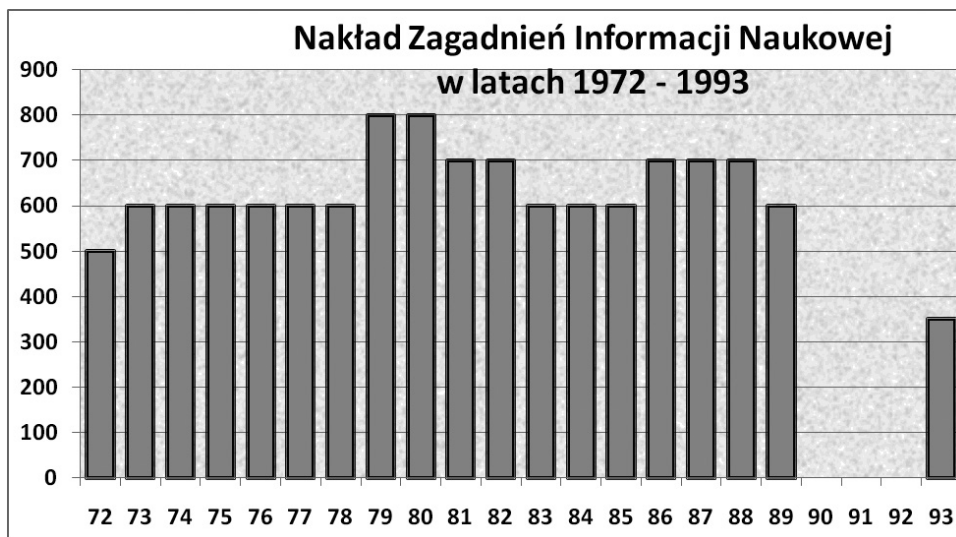
W 1993 r. ukazał się pierwszy numer ZIN opracowany i wydany samodzielnie przez Ośrodek Informacji Naukowej PAN za pomocą programu Ventura Publisher. Zachowano jednolitą szatę graficzną, utrzymano format A5. Objętość czasopisma wahała się od 100 do 200 stron. Zmieniający się nakład czasopisma pokazano w tabeli 2. Za lata 1990, 1991, 1992 brak danych.

Za cezurę w dziejach czasopisma można uznać rok 1993, w którym ukazał się podwójny numer ZIN, w małym nakładzie 350 egzemplarzy. Był to ostatni numer przygotowany przez OIN PAN.

Zagadnienia Informacji Naukowej (1994-2011)

Nowy etap w rozwoju czasopisma wyznaczyła transformacja ustrojowa, w wyniku której Polska Akademia Nauk zlikwidowała swój Ośrodek Informacji

Naukowej. Dyrektor Generalny PAN w dniu 16.06.1994 r. wyraził zgodę na przekazanie tytułu innej instytucji sprawczej. Tytuł przejęło Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich wraz z Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego.

Instytucje sprawcze

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego (w 1997 r. zmienił nazwę na Instytut Informatyki Naukowej i Studiów Bibliologicznych), to instytucje, które patronują periodykowi do chwili obecnej. Czasopismo wydawane jest przez Wydawnictwo SBP, adres: Warszawa, Konopczyńskiego 5/7, kierowane przez 20 lat przez Janusza Nowickiego, a obecnie przez Dariusza Kozłowskiego.

Druk i oprawa: Warszawska Drukarnia Naukowa, Warszawa ul. Śniadeckich 8. Numer 2/1999 Druk: Z. P. Poligrafia ul. Smulikowskiego 6/8. Druk i oprawa od nr. 2 z 2009 r.: Zakład Poligraficzny PRIMUM s.c. Kozerki, ul. Marsa 20, Grodzisk Mazowiecki.

Komitet Redakcyjny

Redaktor naczelny: Bożenna Bojar (1992 -).

Sekretarze: Franciszek Januszkiewicz (1994), Stanisława Kurek-Kokocińska (1995-2000), Zina Jarmoszuk (2000-2009), Anna Stanis (2009-).

W 1994 r. zmienił się skład Rady Redakcyjnej: Marcin Drzewiecki (przewodniczący), Mieczysław Muraszkiewicz, Hanna Popowska, Jadwiga Sadowska, Anna Sitarska, Marta Skalska-Złat, Barbara Sordylowa, Ewa Stępnia, Henryk Szarski, Mieczysław Szyszko, Jadwiga Woźniak, Elżbieta Barbara Zybert. Okresowo w Radzie Redakcyjnej uczestniczyli: Jan Wołosz, Ewa Barteczko, Henryk Hollender, Aleksander Radwański.

Aktualny skład **Rady Redakcyjnej** jest następujący: Dariusz Kuźmina (przewodniczący od 2009 r.), Wiesław Babik, Jerzy Franke, Halina Ganińska, Anna Grzechnowska, Ewa Kobierska-Maciuszko, Stanisława Kurek-Kokocińska, Hanna Popowska, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Złat, Barbara Sosińska-Kalata, Jadwiga Woźniak-Kasperek, Elżbieta Barbara Zybert.

Każdy numer czasopisma opracowuje i przygotowuje do wydawnictwa dwuosobowy zespół redakcyjny. Redaktor naczelny Bożenna Bojar od chwili objęcia tej funkcji redaguje każdy tekst, który ukazuje się w czasopiśmie, mając tym samym ogromny wpływ na jego zawartość merytoryczną. Sprawami organizacyjnymi zajmuje się sekretarz redakcji Anna Stanis.

Autorzy, recenzenci, tłumacze streszczeń

Polityka wydawnicza czasopisma zakłada m.in. pozyskiwanie materiałów od bardzo dobrych autorów na gruncie często doraźnych kontaktów. Zgodnie z jednym z podstawowych celów sformułowanych przez władze Stowarzyszenia i ówczesnego dyrektora Instytutu prof. dr. Drzewieckiego łamy czasopisma są otwarte również dla młodych pracowników nauki i wyróżniających się absolwentów kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Po przeanalizowaniu autorstwa 219 artykułów problemowych (projektowych, analitycznych, syntetycznych, opisujących wyniki badań) zamieszczonych w dziale **Rozprawy, badania, materiały** w latach 1994-2011 stwierdziłam, że prawie wszyscy autorzy reprezentują uczelnie i szkoły wyższe różnych typów oraz biblioteki naukowe (tylko 2 autorów związanych było z bibliotekami publicznymi). Przeważnie są to pracownicy naukowcy instytutów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, bibliotekarze bibliotek naukowych, przedstawiciele różnego typu środowisk naukowych związanych z działalnością informacyjną. Część autorów to absolwenci bądź studenci różnych lat studiów bibliologicznych i informacyjnych (studenci Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego – 6, absolwenci tegoż Instytutu – 5; absolwenci Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa we Wrocławiu – 2; absolwent Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Łodzi – 1). Występowanie obok siebie artykułów opracowanych przez doświadczonych w pracy zawodowej autorów i studiujących bądź „świeżo upieczonych” absolwentów wzbogaciło treść czasopisma, dając zrównoważone spojrzenie na rozwój dyscypliny (doświadczenie a oczekiwania; sprawdzone rozwiązania a awangardowa innowacyjność).

W wymienionym okresie ukazało się 8 artykułów autorów zagranicznych. Najwięcej autorów wywodzi się ze środowiska uniwersyteckiego, a w szczególności z Uniwersytetu Warszawskiego – 36 (w tym IINiSB – 16, BUW – 7, pozostałe – 13), następnie z Uniwersytetu Jagiellońskiego – 25, Uniwersytetu Łódzkiego – 13, Uniwersytetu Wrocławskiego – 11, Uniwersytetu Śląskiego – 9, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – 8, UMCS w Lublinie – 6; Uniwersytetu w Białymstoku – 2; Uniwersytetu w Rzeszowie – 1; Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego – 1.

Drugim co do wielkości środowiskiem reprezentowanym w ZIN są biblioteki naukowe, a szczególnie Biblioteka Narodowa – 16 i Biblioteka Sejmowa – 11.

Nieco mniej licznie reprezentowane są politechniki: Politechnika Wroclawska – 5 Politechnika Świątokrzyska – 4 , Politechnika Łódzka – 2, pozostałe Warszawska, Białostocka, Krakowska, Gdańska po 1.

Pozostali autorzy związani byli ze Szkołami Wyższymi Pedagogicznymi, Akademiami Medycznymi, Rolniczymi, Ekonomicznymi, Instytucjami Kultury i innymi instytucjami.

Recenzenci

Od 2000 r. czasopismo jest recenzowane przez znane w środowisku autorytety naukowe: Wiesław Babik, Małgorzata Kisilowska, Mieczysław Muraszewicz, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Zlat, Barbara Sosińska-Kalata, Barbara Stefaniak, Jadwiga Woźniak-Kasperek, Elżbieta Barbara Zybert. Przy recenzowaniu artykułu bierze się pod uwagę, czy treść artykułu odpowiada profilowi czasopisma, czy reprezentuje aktualny stan wiedzy na dany temat, czy ujęcie tematu i wnioski są poprawne, czy był wcześniej publikowany (dopuszcza się artykuł opracowany na kanwie wcześniej wygłoszonego referatu), czy tekst ma logiczną budowę i jest poprawny pod względem stylistycznym, czy streszczenie i bibliografia są poprawnie opracowane.

Tłumacze

Elżbieta Artowicz, Małgorzata Kisilowska, Michał Zajac.

Korektorzy

W 1994 r. korektę czasopisma wykonała Jadwiga Krawczyk. Od 1995 r. do chwili obecnej korektę wykonuje, z niezwykłą precyzją, Jadwiga Krężlewicz.

Układ czasopisma i tematyka

Kompozycja wewnętrzna ZIN uległa modyfikacji, artykuły połączono z materiałami i przyczynkami tworząc dział **I. Rozprawy, badania, materiały**. Nie zmieniły się działy: **II. Recenzje i omówienia** i **III. Kronika** i w takiej postaci czasopismo pozostało do dnia dzisiejszego. Zaczęły się w nim ukazywać zapewne idące „z duchem czasu” materiały reklamowe wydawnictw SBP, jak również informacje dla kandydatów o studiach bibliotekoznawczych na UW, informacje o prenumeracie i sprzedaży. W latach 1995 i 1996 ukazał się wybór prac opublikowanych w tych latach przez pracowników Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW. Od 1998 do 2009 r. ukazywało się regularnie co roku Sprawozdanie z działalności IINiSB UW w opracowaniu sekretarza naukowego Roberta Brzóski. Autorzy otrzymali dokładne wskazówki dotyczące materiałów przygotowywanych do numeru.

Od 1994 r. streszczenia i spisy treści występowały w języku angielskim i rosyjskim. Streszczenia w języku polskim zastąpiono słowami kluczowymi. Od 1996 r. zrezygnowano ze streszczeń i spisów treści w języku rosyjskim. Od 1999 r. ustaliła się struktura artykułu: tytuł, autor i jego miejsce pracy, słowa kluczowe, artykuł, streszczenie w języku angielskim. Liczba artykułów w numerze: od 4 do 10.

Wymieniany wcześniej Zdzisław Gębołyś dokonał analizy problematyki omawianej w ZIN w odniesieniu do roczników 1994 i 1995 i stwierdził, iż problematyka ta „nie odbiega zasadniczo od wcześniejszych roczników. Obecne są teksty dotyczące języków informacyjnych, tezaursów, baz i banków danych, systemów informacyjnych, źródeł informacji. Redakcja stara się utrzymać równowagę między teorią a praktyką informacji naukowej, czego wyrazem są m.in. publikacje o wdrożeniach projektów np. tezaursów w Bibliotece Sejmowej, komputerowego systemu bibliografii slawistycznej. [...] Najczęściej recenzowanymi były słowniki [słów kluczowych, języka haseł przedmiotowych BN], ale również prace z metodologii systemów i systemów biblioteczno-informacyjnych”⁸.

Autor podkreślił również dbałość o wysoki poziom pisma, dbałość o styl i poprawność językową zamieszczanych publikacji.

W 1997 r. ukazał się artykuł Bożenny Bojar i Stanisławy Kurek-Kokocińskiej⁹, w którym potwierdzono, uzupełniono i rozszerzono powyższe spostrzeżenia, m. in. wspominając o systemie indeksowania przedmiotowego. „W artykułach opublikowanych na łamach ZIN znalazły się rozważania dotyczące tematów, określników w roli hasła przedmiotowego w opisie dokumentu czy – ogólnie mówiąc – kondycji i jakości charakterystyk wyszukiwawczych formułowanych w tym języku. Od historycznych podstawowych książek A. Łysakowskiego do czasu ukazania się odrębnych prac, np. J. Cwiekowej i J. Sadowskiej były to jedyne publikacje z omawianego zakresu. Dziś w nurcie tematycznym pozostają artykuły na temat kartotek wzorcowych haseł przedmiotowych. [...] Równie szeroki wkład otrzymały języki deskryptorowe, których teoria rozwinięta została w ramach takich tematów jak: struktura języka deskryptorowego, leksyka, słowniki normatywne. [...] Czasopismo wykreowało badawcze zainteresowanie sprawami języków informacyjnych, towarzyszyło powstaniu i patronowało rozwojowi tej specjalizacji”.

„Zagadnieniem” udało się przez wiele lat zachować ciągłość tematyczną, nie tracąc na aktualności przekazywanych informacji. Analizując tematykę artykułów wyodrębniłam następujące grupy tematyczne:

1. Języki informacyjno-wyszukiwawcze – 39.

Problematyka teorii i praktyki języków informacyjnych w ostatnich latach wyznaczała zasadniczy obszar merytoryczny czasopisma. ZIN jako jeden z pierwszych podejmował m.in. tematykę haseł wzorcowych¹⁰.

⁸ Ibidem.

⁹ B. Bojar, S. Kurek-Kokocińska: „Zagadnienia Informacji Naukowej” wobec teoretycznych i praktycznych aspektów dyscypliny. „Przegląd biblioteczny” 1997, z. 4, s. 432-433.

¹⁰ Na temat języków informacyjno-wyszukiwawczych pisali m.in.: Jolanta Sobielga (nr 2/1997); Jadwiga Woźniak (nr 2/1998); Wiesław Babik, Stanisława Kurek-Kokocińska (nr 1/1999); Hanna Popowska, Teresa Głowacka (nr 2/1999); Andrzej Padziński, Barbara Kotalska (nr 1/2000); Bożenna Bojar (nr 2/2001; nr 1/2009); Danuta Patkaniowska (nr 1/2003); Małgorzata Kisilowska (nr 1/2004); Anna Stanis (nr 1/2006).

2. Internet i publikacje elektroniczne – 34.

W dobie szybko rozwijających się społeczeństw informacyjnych nie dziwi fakt równie dużej liczby publikacji na temat Internetu. Czasopismo reaguje na aktualne tendencje w zainteresowaniach środowiska informacyjnego¹¹.

3. Projektowanie, tworzenie, eksploatacja i oceny efektywności systemów informacyjnych (w tym systemów bibliotecznych) – 23.

Spośród 23 artykułów na powyższy temat 10 poświęcono systemom wyszukiwania informacji. We wcześniejszej problematyce czasopisma to języki informacyjno-wyszukiwawcze i systemy informacyjne były najbardziej obszernymi blokami tematycznymi¹².

4. Bazy danych i metodyka opracowania i udostępniania danych, metadane – 20.

5. Badania użytkowników systemów informacyjnych, bibliometria – 14.

6. Przetwarzanie wiedzy, organizacja i zarządzanie wiedzą – 13.

7. Biblioteki wirtualne, cyfrowe – 10.

8. Społeczeństwo informacyjne, komunikacja naukowa – 10.

9. Bibliotekarstwo, działalność bibliotek – 10.

10. Przetwarzanie informacji w językach naturalnych i sztucznych – 6.

11. Kształcenie w dziedzinie informacji naukowej – 5.

12. Prasa, czasopisma – 4.

13. Zagadnienia normalizacji – 4.

14. Statystyka wydawnicza – 3.

W historii tematyki ZIN utrzymała się wiodąca rola języków informacyjno-wyszukiwawczych, kolejne bloki tematyczne to zagadnienia związane z Internetem i systemy informacyjne. Prawie zniknęły zagadnienia współpracy międzynarodowej, zajmujące w początkach pisma czołową pozycję w publikacji materiałów.

W mniejszym stopniu poruszano zagadnienia: konwersji retrospektywnej, sztucznej inteligencji, szarej literatury, źródeł informacji, dokumentów audiowizualnych, bibliografii i Instytutu Bibliograficznego BN, technologii informacyjnych. W zakresie technologii informacyjnych zespół redakcyjny wypowiedział się następująco:

„Adaptacja na grunt informacji naukowej zagadnień technologicznych kusi tekstami z dziedziny komputerowego oprogramowania, sieci informacyjnych, opisu przebiegu procesu komputeryzacji, spektakularnych wyszukiwań itp. Tematy tego typu obecne są w innych czasopismach. W ZIN świadomie zrezygnowaliśmy z publikacji o podobnym charakterze [...] rynek jest w tej mierze nasycony, zarówno w dziedzinie profesjonalnych czasopism informatycznych, jak i w zakresie publikowanych materiałów z licznych wiążących się tematycznie konferencji środowiska bibliotekarskiego”¹³.

Nie znalazła większego odzwierciedlenia w artykułach ZIN problematyka teorii i praktyki informacji faktograficznej, a także prawne aspekty informacji.

¹¹ Na temat Internetu i publikacji elektronicznych pisali m.in.: Małgorzata Góralska (nr 2/1996); Czesław Daniłowicz (nr 1/1998); Zina Jarmoszuk (nr 1/2003); Jadwiga Woźniak-Kasperek (nr 1/2004); Marcin Roszkowski (nr 2/2005).

¹² Na temat systemów informacyjnych pisali m.in.: Wiesław Babik (nr 1-2/1994); Barbara Wereszczyńska-Cisło (nr 1-2/1995); Maria Próchnicka (nr 1/1996); Jadwiga Woźniak-Kasperek, Anna Prozych (nr 1/1997).

¹³ B. Bojar, S. Kurek-Kokocińska: „Zagadnienia Informacji Naukowej”..., op. cit., s. 434.

Zawartość czasopisma jest dokumentowana, m.in., w Library and Information Science Abstracts” oraz „Knowledge Organization” (od 2000 r.).

Bibliografia

Tak jak w poprzednich numerach czasopisma systematycznie opracowywana jest bibliografia. Do 1 numeru rocznika 1999 dołączono aneks *Bibliografia adnotowana Zagadnień Informacji Naukowej 1993-1999* w opracowaniu Stanisławy Kurek-Kokocińskiej, zawierająca 174 pozycje bibliograficzne. Układ według dotychczasowych zasad uzupełniony został indeksem osobowym i rzeczowym. Indeks rzeczowy wykazuje w szeregu abecedowym nazwy własne inne niż osobowe, odwzorowujące treść indeksowanych dokumentów oraz nazwy zagadnień. Nazwy zagadnień mają postać słów kluczowych.

Kolejna bibliografia adnotowana ukazała się w 1 numerze 2005 roku: *Bibliografia Zagadnień Informacji Naukowej 1999-2004* w opracowaniu Ziny Jarmoszuk, w dotychczasowym układzie, uzupełniona indeksem osobowym i rzeczowym.

Ostatnia bibliografia znajduje się w 1 numerze 2011 r.: *Bibliografia „Zagadnień Informacji Naukowej” 2005-2010* w opracowaniu Anny Stanis. Sporządzono ją zgodnie ze wcześniejszymi zasadami, z indeksem osobowym i rzeczowym.

Wspomnienia, nekrologi

Olgierd Adrian Wojtasiewicz (nr 1-2, 1995).

Henryk Sawoniak (nr 1, 2003).

Eugeniusz Ścibor – opatrzone bibliografią najważniejszych prac (nr 2, 2003).

Maria Dembowska (nr 2, 2008).

Szata graficzna, format, objętość, nakład

W omawianym okresie zmieniono szatę graficzną, która w swoim rozwiązaniu nawiązywała do poprzedniej okładki, zmieniono format z A5 na B5.

Przeciętna objętość numeru to około 100-150 stron.

Rocznik 2008 był dofinansowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, rocznik 2009 zrealizowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i dofinansowania Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Ze względu na nakład jest to czasopismo elitarne, przeznaczone dla wąskiego grona odbiorców, specjalistów zajmujących się zagadnieniami informacji. Nakład wahał się od 350 do 450 egzemplarzy.

Czasopismo oznaczono numerem ISSN 0324-8194.

Podsumowanie

Pięćdziesiąt lat historii czasopisma potwierdza fakt, że jest ono potrzebne środowisku informacyjnemu. Staranna szata edycyjna, wysoki poziom naukowy publikowanych w nim artykułów zapewniły czasopismu stały krąg odbiorców, choć ze względu na mały nakład jest to krąg elitarny. Wywodzący się od „Biuletynu” przejrzysty układ czasopisma, nieco później zmodyfikowany, zachowana ciągłość problemowa, odzwierciedlenie aktualnej problematyki badań, staranna redakcja techniczna, rzetelne i wnikliwe recenzje są niewątpliwie zaletami czasopisma.

W ZIN często ukazywały się artykuły zwiastujące przyszłe zagadnienia dyscypliny. Jako forum publikacji artykułów naukowych, można mu przypisać rolę inspirująco twórczą dla wielu pokoleń pracowników informacji i bibliotekarzy.

Obecna zawsze w czasopiśmie Kronika jest uzupełnieniem artykułów problemowych i „służy dokumentacji przejawów życia naukowego środowiska. Wybiórczo w zakresie tematów dyscypliny podstawowej i pokrewnych (bibliotekarstwo, edukacja, informatyka, nauka o komunikacji, językoznawstwo) zamieszczamy sprawozdania uczestników konferencji, narad i innych spotkań grupujących przedstawicieli środowisk zainteresowanych różnymi aspektami podejścia do problemu informacji. Jako czasopismo stricte naukowe unikamy pełnego przeglądu zdarzeń, jak też anonsów, sygnałów itp. komunikatów o nikłej wartości problemowej”¹⁴.

Interesującą analizę pod względem cytowań przeprowadziła Jolanta Sobielga, która przeanalizowała następujące czasopisma: „Przegląd biblioteczny”,

¹⁴ Ibidem.

„Praktyka i teoria informacji naukowej i technicznej”, „Bibliotekarz”, „Poradnik bibliotekarza”, „Zagadnienia Informacji Naukowej”.

„Zagadnienia” charakteryzują się największym udziałem cytowań źródeł obcojęzycznych, jak również cytowań źródeł z czasopism oraz materiałów konferencyjnych. Publikacje zamieszczone w tym czasopiśmie charakteryzują się największą liczbą cytowań w pozostałych czasopismach. Podobnie każda publikacja zawarta w „Zagadnieniach” posiada największą średnią liczbę cytowań. Wśród pozostałych czasopism wyróżnia je również największy udział autorów wywodzących się ze środowisk akademickich¹⁵.

Ostatnio w świecie dominuje tendencja ukazywania się czasopism na nośnikach papierowych w niewielkim nakładzie. Dzięki projektowi „Digitalizacja czasopism naukowych SBP”, realizowanemu przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we współpracy z Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, w ramach programu „Zasoby cyfrowe”, priorytet „Digitalizacja materiałów bibliotecznych”, dofinansowanemu ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 69 zeszytów (za lata 1972-2007) „Zagadnień Informacji Naukowej” ukazało się w wersji elektronicznej na stronie **Bibliologicznej Biblioteki Cyfrowej** (<http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=13>) w kolekcji Zagadnienia Informacji Naukowej. Dzięki temu czasopismo ma szansę na poszerzenie kręgu swoich odbiorców.

Krótką historią czasopisma, wskazówki dla autorów, spisy treści i streszczenia artykułów z poszczególnych numerów ukazują się na stronie internetowej SBP – Wydawnictwa SBP – Czasopisma SBP (<http://www.sbp.pl/artukul/?cid=2885&prev=497>).

Z pewnością są tematy, które były w ZIN „mniej rozpoznane”, stosunkowo mało było listów do redakcji i polemik z autorami artykułów „ale łamy tego czasopisma są otwarte dla wszystkich teoretyków i praktyków tej dziedziny [bibliotekoznawstwo i informacja naukowa AS]. Redakcja zachęca wszystkich czytelników do współpracy prosząc o nadsyłanie artykułów oraz uwag dotyczących ukazujących się na jego łamach publikacji”¹⁶.

Analiza artykułów zamieszczonych w ZIN to również analiza historii i aktualnych tendencji ujawniających się w rozwoju szeroko pojętej dyscypliny, jaką jest informacja naukowa.

Bibliografie zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej”:

1. *Bibliografia zawartości „Biuletynu Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN” za lata 1962-1971.* „Zagadnienia Informacji Naukowej”. Oprac. Krystyna Gąsowska. 1972, R. [10], nr 1 (20), s. 123-167.

2. *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1962-1977.* Oprac. Krystyna Gąsowska, Maria Szomańska. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1978, R. [16], nr 1 (32), s. 5-164.

3. *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1978-1982.* Oprac. Maria Szomańska. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1982, R. [20], nr 1 (40), s. 135-187.

¹⁵ J. Sobielga: „Kto jest kim?” wśród czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. „Poradnik Bibliotekarza” 2002, nr 7-8 (628-629), s. 19-20.

¹⁶ B. Bojar, S. Kurek-Kokocińska: „Zagadnienia Informacji Naukowej”... op. cit., s. 435.

4. *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informatyki Naukowej” za lata 1982-1987.* Oprac. Maria Szomańska. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1987, R. [25], nr 1 (50), s. 123-187.
5. *Bibliografia zawartości „Zagadnień Informatyki Naukowej” za lata 1987-1992.* Oprac. Anna Leśniewicz. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1993, R. [31], nr 1 (61), s. 163-222.
6. *Bibliografia „Zagadnień Informatyki Naukowej” za lata 1993-1999.* Oprac. Stanisława Kurek-Kokocińska. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1999, R. [37], nr 1 (73), s. 84-119.
7. *Bibliografia „Zagadnień Informatyki Naukowej” 1999-2004.* Oprac. Zina Jarmoszuk. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2005, R. [43], nr 1 (85), s. 115-145.
8. *Bibliografia „Zagadnień Informatyki Naukowej” 2005-2010.* Oprac. Anna Stanis. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2011, R. [49], nr 1 (97), s. 80-97.

Summary

The anniversary – 50 years of publication – makes an occasion to describe the „Zagadnienia Informatyki Naukowej” (ZIN) journal’s history from its beginning up till now. Three stages have been selected: 1) Polish Academy of Sciences – Documentation and Information Science Centre Bulletin 1962-1972; 2) ZIN 1972-1993; 3) ZIN 1994-2011. The author presents the journal’s composition, form, respective institutions responsible for publishing, editorial board, and thematic profile.

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

O POTRZEBIE NOWEJ DEFINICJI JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Instytut Bibliografii i Informacji Naukowej

W XXV-lecie pracy naukowej

Nauka o informacji, języki informacyjno-wyszukiwawcze, sztuczność języków wyszukiwania informacji, cechy dystynktywne, definiowanie

Wprowadzenie

Profesor Bożenna Bojar już od pewnego czasu wieszczy koniec informacji naukowej i języków informacyjno-wyszukiwawczych (jiw) [Bojar 2007]. Aby odpowiedzieć na pytanie o przyszłość języków informacyjno-wyszukiwawczych, najpierw udzieliła odpowiedzi na pytanie, czym były i są obecnie te języki. Moja refleksja dotyczyć będzie przede wszystkim problemów definicyjnych języków informacyjno-wyszukiwawczych. Jest to problem fundamentalny dla tej klasy języków. Będzie to jednocześnie przeniesienie moich rozważań definicyjnych dotyczących języków słów kluczowych, zaprezentowanych w książce „Słowa kluczowe”, na szerszą płaszczyznę, jaką stanowią języki informacyjno-wyszukiwawcze. Okazuje się, że języki swobodnych słów kluczowych już nie mieszczą się w klasycznej definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego, chociaż za takie są uważane. Ponieważ zajmuję się informacją naukową, a zwłaszcza językami informacyjno-wyszukiwawczymi, szansę przetrwania tej klasy języków upatruję między innymi w zmianie definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego, uwzględniającej zachodzące zmiany w technologii informacyjnej oraz usus w tym zakresie.

Dotychczasowe definicje języka informacyjno-wyszukiwawczego

Od przełomu lat 50. i 60. XX w. termin *język informacyjno-wyszukiwawczy* często pojawia się w piśmiennictwie z zakresu nauki o informacji (informacji naukowej). Jest on jednak różnie definiowany. Brakuje jasno sprecyzowanej, jednoznacznej i powszechnie przyjętej definicji. Jedną z przyczyn jest nadal panujący w tej dziedzinie chaos terminologiczny. Każda próba stworzenia definicji terminu „język informacyjno-wyszukiwawczy” musi wiązać się z próbą określenia elementów tożsamości tego typu języka.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze zrodziły się z potrzeby komputeryzacji procesów wyszukiwania informacji i budowy systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a więc stosunkowo niedawno. Zasadniczy problem, który się wówczas pojawił można określić następująco: jak zapisać informację, aby komputer (odpowiedni program) ją rozpoznał bez udziału psychicznego aktu rozumienia, jak wyrazić potrzebę informacyjną, aby „zrozumiał” ją komputer. Opisy konstruujemy za pomocą odpowiednich pojęć, ale jak je zapisać, zwłaszcza że często trzeba wyrazić całe kompleksy pojęć. Kompleksy pojęć wyrażamy za pomocą języka, stąd pytanie, w jakim języku formułować pytania i opisywać potrzeby informacyjne, aby system mógł na nie odpowiedzieć w sposób automatyczny. Główną przyczyną pojawienia się w nauce o informacji zagadnień językowych była automatyzacja procesów informacyjnych, zwłaszcza wyszukiwania informacji, nie należy jednak zapominać, że już wcześniej istniały tradycyjne środki językowe umożliwiające wyszukiwanie informacji o dokumentach – były nimi klasyfikacje.

W teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych *język* ma szersze znaczenie niż w odniesieniu do języka naturalnego. Jako element składowy terminu *język informacyjno-wyszukiwawczy* występuje w szerokim, wywodzącym się od F. de Saussure'a, znaczeniu, to jest jako system znaków i relacji (stosunków), jakie zachodzą między tymi znakami. Teoria języków informacyjno-wyszukiwawczych opiera się więc na szerokiej interpretacji *języka*.

Przyjęto, że omawiane języki to języki sztuczne, stosowane w procesie informacyjnym do wyrażania treści dokumentów i opisu potrzeb informacyjnych na potrzeby wyszukiwania informacji, że są to języki sformalizowane, gdyż ich tworzenie odbywa się według ściśle określonych reguł. Jednostkami jiw mogą też być wyrażenia języka naturalnego w ustalonej formie (np. rzeczowniki w mianowniku liczby pojedynczej), bądź rdzenie języka naturalnego (morfemy) oznaczające określone pojęcia.

Do tej pory w zagranicznym i polskim piśmiennictwie z zakresu jiw języki informacyjno-wyszukiwawcze są definiowane przede wszystkim poprzez ich funkcję w siw. Są one „językami specjalnie skonstruowanymi do wyrażania meta-informacji w tym zakresie, który dotyczy informacyjnej zawartości dokumentów” [Bojar 2005, s. 99] z uwzględnieniem sposobu ich powstawania, stąd określanie ich jako języki sztuczne [*Słownik terminologiczny informacji naukowej*, red. M. Dembowska, Warszawa 1979]. Tak skonstruowana, tzw. funkcjonalna, definicja jiw jest na tyle pojemna, że obejmuje wszystkie klasyfikacje, języki stosowane w katalogach bibliotecznych, bibliografiach i innych zbiorach informacji dokumentacyjnej, które spełniają warunki definicyjne. Stawia je jednak

w opozycji do języków naturalnych, gdyż uważa się, że są to języki sztuczne. Cecha sztuczności, o której tu mowa, stanowi kryterium odróżniające te języki od języka naturalnego, ale też włącza je do szerokiej klasy języków sztucznych (sztucznych systemów semiotycznych), czyli takich, których projektowanie poprzedza ich użycie. Cecha ta stanowi też kryterium wewnątrzsystemowe do podziału tych języków według rodzaju notacji, na języki paranaturalne i języki sztuczne. Wszystkie istniejące języki informacyjno-wyszukiwawcze są, zgodnie z tą definicją, językami sztucznymi, skonstruowanymi na potrzeby systemów informacyjno-wyszukiwawczych.

Wpływ jaki wywarły możliwości urządzeń technicznych używanych w realizowanych przez system informacyjno-wyszukiwawczy procesach oraz jaka towarzyszyła temu refleksja teoretyczna, a więc jak rozwijała się teoria języków informacyjno-wyszukiwawczych, dokładnie opisała Bożenna Bojar. Dlatego, poza odnotowaniem tego faktu, nie będę zajmował się szczegółowo tymi problemami, gdyż uważam je za omówione w stopniu wystarczającym. W dalszych rozważaniach skupię się na propozycji modyfikacji istniejących definicji jiw.

Obszerną analizę terminu *język* zawiera m.in. opracowanie Bożenny Bojar *Językoznawstwo dla studentów informacji naukowej* (s. 33-37), zaś analizę terminu *język informacyjno-wyszukiwawczy* zawierają prace Olgierda Unguriana [Ungurian 1976], Barbary Sosińskiej-Kalaty [Sosińska-Kalata 1995] oraz Eugeniusza Ścibora [Ścibor 1999, s. 11-27]. Na potrzeby *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego*, pod redakcją Kazimierza Polańskiego (Wrocław: Ossolineum 1995), hasło *język informacyjny (informacyjno-wyszukiwawczy)* opracował Zygmunt Saloni. Jego zdaniem *język informacyjny (informacyjno-wyszukiwawczy)*, to „Wyspecjalizowany język sztuczny, służący do charakterystyki podstawowej treści dokumentu i kwerendy (zapytania informacyjnego), w celu wyszukania z danego zbioru dokumentów tych i tylko tych dokumentów, które odpowiadają kwerendzie [...]” (s. 242). Wyniki dotychczasowych analiz nie uwzględniają nowszych propozycji definicji, które pojawiły się po opublikowaniu tych opracowań. W tym zakresie w zasadzie pozostaje do opracowania materiał z pierwszego dziesięciolecia XXI wieku. Sztuczny charakter jiw podkreślają również definicje zamieszczone w przygotowanym pod red. Bożenny Bojar drugim wydaniu *Słownika encyklopedycznego informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* (Warszawa 2002) oraz podręczniku akademickim *Informacja naukowa. Rozwój-Metody-Organizacja* [Warszawa 2006]. Trzeba zauważyć, że zadaniem wspomnianych publikacji była rejestracja aktualnego stanu informacji naukowej a nie proponowanie nowych rozwiązań w tym zakresie. Oto hasło *język informacyjno-wyszukiwawczy* zamieszczone we wspomnianym słowniku terminologicznym.

JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY, *język informacyjny, JIW* – ***język sztuczny**, którego wyspecjalizowaną funkcją jest ***funkcja metainformacyjna** polegająca na ***odworowywaniu** cech ***informacji** i/lub cech ***nośników informacji**, na których są one utrwalone, przez tworzenie ich reprezentacji zwanej ***charakterystyką wyszukiwawczą dokumentu** oraz ***funkcja wyszukiwawcza** polegająca na wyrażaniu ***zapytań informacyjnych** i umożliwianiu odnalezienia w ***zbiorze informacyjnym** tych informacji, które spełniają warunki wyrażone w zapytaniu. Ze względu na różne cechy funkcjonalne i własności strukturalne wyróżnia się wiele typów języków informacyjno-wyszukiwawczych.

W zależności od tego, czy przeznaczone są one do opisu ***informacji dokumentacyjnej**, czy ***informacji faktograficznej**, dzieli się je ogólnie na DOKUMENTACYJNE JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE i FAKTOGRAFICZNE JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE. Pierwsza grupa może być rozbita na dwie podklasy w oparciu o inne kryterium funkcjonalne – wyspecjalizowanie w wyrażaniu ***cech formalnych dokumentu** lub własności jego ***treści**. Do języków wyspecjalizowanych w pierwszej z tych funkcji, czyli w wyrażaniu własności dokumentu traktowanego jako ***nośnik informacji**, należą przede wszystkim języki ***opisu bibliograficznego** i języki ***opisu katalogowego**. Języki wyspecjalizowane w funkcji drugiej zwane są językami ***opisu rzeczowego dokumentu**, które w dawniejszej literaturze utożsamiane były z językami informacyjno-wyszukiwawczymi w ogóle i obejmowały wszelkie języki; przeznaczone do tworzenia opisu dokumentów dla potrzeb ***katalogów rzeczowych**. Obecnie zarysowuje się tendencja traktowania takich języków jedynie jako jednego z podtypów szerszej klasy języków informacyjno-wyszukiwawczych, do którego najczęściej zalicza się ***klasyfikacje (3)** (wśród nich ***klasyfikacje monohierarchiczne** i ***klasyfikacje fasetowe**), ***języki haseł przedmiotowych**, ***języki deskryptorowe**, ***języki słów kluczowych**, języki typu ***kodu semantycznego** i tzw. ***języki syntagmatyczne**. Tego rodzaju podział języków informacyjno-wyszukiwawczych przeznaczonych do opisu rzeczowego dokumentów – choć w literaturze dość popularny – de facto jest przypadkowym wyliczaniem typów języków wyróżnionych w oparciu o niejednolite kryteria. Wielu autorów podejmowało jednak próby utworzenia racjonalnych typologii języków tej grupy, biorąc pod uwagę takie ich cechy strukturalne, jak np. charakter ***wyrażeń** (języki informacyjno-wyszukiwawcze o ***notacji sztucznej** i o ***notacji paranaturalnej**), charakter koordynacji ***jednostek leksykalnych** (języki postkoordynowane i prekoordynowane – por. ***prekoordynacja** i ***postkoordynacja**), rodzaj kontroli słownictwa i forma ***słownika** (języki o słownictwie swobodnym i języki o słownictwie kontrolowanym przedstawionym za pomocą tzw. ***słowników dodatnich**), czy też rodzaj ***relacji paradygmatycznych** i ***relacji syntagmatycznych** ujawnionych w danym języku (języki nieujawniające żadnych relacji paradygmatycznych, języki ujawniające tylko ***relacje hierarchiczne**, języki ujawniające relacje hierarchiczne i ***relacje skojarzeniowe**, etc.). Innym podziałem jest podział języków informacyjno-wyszukiwawczych dokumentacyjnych wyspecjalizowanych w opisie rzeczowym na języki przeznaczone do opisu całych ***zbiorów informacyjnych** i języki przeznaczone do opisu informacji zawartej w dokumentach. Klasa pierwsza obejmuje takie języki jak ***klasyfikacje szczytowe**, czy ***języki deskryptorowe** o tzw. ***tezaurusie nadrzędnym**, druga natomiast obejmuje wszystkie języki brane pod uwagę we wspomnianych wcześniejszych typologiach. H.2.0.

Sztuczność języków informacyjno-wyszukiwawczych

Odwieczne i powszechne problemy z wyszukiwaniem informacji jako elementu procesu komunikowania się były źródłem marzenia o języku klarownym, jednoznacznym i precyzyjnym, zarówno w odniesieniu do struktury, jak i do nośników znaczeń. Odkrycie uniwersalnej zasady, stanowiącej podłoże wszystkich języków i jednocześnie pozwalającej przezwyciężyć komunikacyjną barierę sięgającą wieży Babel, było marzeniem wielu językoznawców. Próby stworzenia uniwersalnego języka przyniosły szereg interesujących odkryć, wykorzystywanych także w językach programowania, ale wspomniana zasada pozostaje nadal niezgłębiona.

W stosunku do języka naturalnego marzenia te wyraził jeden z wybitnych współczesnych językoznawców i pionierów amerykańskiego strukturalizmu Edward Sapir w 1931 r. w następujący sposób: „Tym, czego nam naprawdę trzeba, jest język tak prosty, tak regularny, tak logiczny, bogaty i twórczy, jak

tylko jest to możliwe; język, który stawia minimalne wymagania temu, kto chce się go nauczyć, i potrafi pełnić maksymalnie wiele funkcji; który może służyć jako rodzaj logicznego probierza w stosunku do wszystkich języków narodowych i jako standardowe narzędzie przekładu. Traktowany jako ideał winien on mieć taką przewagę nad każdym językiem naturalnym, jaką ma matematyczna metoda wyrażania wielkości i relacji między wielkościami nad nieudolnymi metodami wyrażania owych wielkości i relacji w formie słownej” [Sapir 1978, s. 116]. Sapir uważał, że jest to niewątpliwie ideał, który nigdy nie zostanie osiągnięty, i dodawał, że ideały są nie po to, aby je osiągać. Mają one bowiem jedynie wskazywać kierunek, w którym należy podążać.

Marzenia o sztucznym, ale za to precyzyjnym, języku próbowano urzeczywistniać już wcześniej. W działalności informacyjnej próbowali to robić na przełomie XIX i XX wieku uważani za ojców dokumentacji i informacji naukowej Paul Otlet i Henry La Fontanie, tworząc Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą.

Dotychczasowe próby stworzenia języków sztucznych, na przykład języków logiki formalnej i języków informacyjno-wyszukiwawczych, nie chronią przed niejednoznacznością, a w konsekwencji przed szumem informacyjnym. Precyzja języków sztucznych jest iluzją, język bowiem musi uwzględniać złożoność i niejednoznaczność świata a także przeszkody w procesie komunikowania się (nadawania i odbioru komunikatów), co ignorują języki formalne. Paul Ziff zauważył, że „słownik słowo-sensów języka naturalnego jest nieustanną twórczością” [Ziff 1980, s. 116; s. 125], a twórczość to operacje niedające się przedstawić w postaci algorytmu, zaś środki i mechanizmy tej twórczości w zakresie modulowania znaczeń nie do końca są znane.

Dotychczasowe próby stworzenia uniwersalnego, zrozumiałego i prostego języka nie powiodły się bo język, jako wytwór życia społecznego i kultury oraz stosunku do rzeczywistości, musi odzwierciedlać ciągłość i złożoność swego rozwoju. I choć większość zarzutów dotyczących wad języków naturalnych jest słuszna, to języki sztuczne tych wad nie znoszą. Ba, rodzą nowe trudności, o których świadczą dotychczasowe próby stworzenia języka uniwersalnego. Wystarczy wspomnieć o sięgającej XIII wieku propozycji Raimundusa Lullusa uczynienia z łaciny języka ogólnoeuropejskiego, projektach Rogera Bacona, Franciszka Bacona, Kartezjusza, Gottfrieda W. Leibniza czy Johanna M. Schleyera z 1879 r. (język volapük), Ludwika Zamenhafa z 1887 (esperanto), Luisa de Beaufronta (język Ido będący wersją esperanto), czy próbach Wilhelma F. Ostwalda stworzenia na początku XX w. uniwersalnego języka nauki.

Próby stworzenia języków formalnych i sztucznych języków uniwersalnych jako środków zaradczych przeciw zakłóceniom w komunikowaniu ujawniły szereg paradoksów. Okazało się, że języki sztuczne, także języki nauk ścisłych, nie są w stanie uniknąć powiązania z językami naturalnymi.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze są zaliczane do obszernej, bardzo zróżnicowanej wewnętrznie grupy języków sztucznych. Jiw wykazują wyższy stopień precyzji, która – w przypadku języków informacyjno-wyszukiwawczych o słownictwie paranaturalnym – bywa okupiona częściową zmianą znaczenia. Z uwagi na metodykę kształtowania zasobu leksykalnego języki te dzieli się na: języki o słownictwie swobodnym (niekontrolowanym) i języki o słownictwie kontrolowanym. Język informacyjno-wyszukiwawczy wyprowadzony z określo-

nego języka naturalnego nie jest z nim tożsamy. Niektórzy, stosując zasadę *pars pro toto*, sztuczność tych języków wyprowadzają z charakteru słownictwa części tych języków.

W piśmiennictwie z zakresu języków informacyjno-wyszukiwawczych sztuczność jest różnie rozumiana. Jedni odnoszą ją do języków, które nie służą komunikowaniu się ludzi ze sobą, a więc do języków stosowanych w systemach informacyjno-wyszukiwawczych (jako opozycja do języków naturalnych), drudzy łączą ją ze sztucznością słownictwa języka. W językoznawstwie, a więc i w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych, sztuczność odnosi się do sposobu powstawania języka. Sztuczność jest to cecha języka, którego konstrukcja (opis struktury języka) poprzedza jego użycie [*Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, s. 112]. Do cech jiw należy również zaliczyć formalizację.

W polskim piśmiennictwie z definicji uważa się jiw za języki sztuczne. Cecha sztuczności jest cechą definicyjną języków informacyjno-wyszukiwawczych do dziś (Hutchins 1975; Stopa 2002 oraz Beling, Port, Strahl-Goebel, ed. 2006 s. 63, czy *ODLIS Online Dictionary for Library and Information Science* by Joan M. Reitz). Świadczy o tym chociażby fragment cytowanej już definicji tych języków w najnowszym polskim słowniku terminologicznym z informacji naukowej, która podaje, że jest to „język sztuczny, którego wyspecjalizowaną funkcją jest funkcja metainformacyjna polegająca na odwzorowywaniu cech informacji i/lub cech nośników informacji, na których są one utrwalone, przez tworzenie ich reprezentacji zwanej charakterystyką wyszukiwawczą dokumentu, oraz funkcja wyszukiwawcza polegająca na wyrażaniu zapytań informacyjnych i umożliwieniu odnalezienia w zbiorze wyszukiwawczym tych informacji, które spełniają warunki wyrażone w zapytaniu” (Bojar 2002, oprac., s. 104-105). Jednak już nie wszyscy traktują tę cechę jako cechę definicyjną tych języków (por. Chu 2003, Bertram 2005, en.wikipedia.org).

Natury języków informacyjno-wyszukiwawczych nie da się zdefiniować prosto, zwłaszcza że w stosunku do języka naturalnego poszczególne typy tych języków są w różnym stopniu zredukowane pod względem funkcjonalno-strukturalnym. Stopień redukcji zależy od aktualnych potrzeb i możliwości technologii wyszukiwawczych. Jiw obejmują całe spectrum różnych typów jiw, począwszy od jiw o notacji sztucznej, a skończywszy na jiw o notacji paranaturalnej. Warto zwrócić uwagę, że jiw są tworzone wtedy, „gdy trzeba w sposób jednoznaczny, precyzyjny i ekonomiczny przekazywać relewantne informacje o rzeczywistości o dobrze określonych granicach i relacjach zachodzących w niej między określonymi obiektami” (Bojar 2006, s. 7). Nie zapewnia tego język naturalny. Nie zapewniają tego również języki sztuczne, gdyż do ich interpretacji niezbędny jest język naturalny (ze swoimi zaletami i wadami). Generalnie, w większości jiw konstrukcja poprzedza ich użycie, stąd jeżeli nawet wyrażenia języka naturalnego stanowią podstawę jiw, a tworzy się je metodą dedukcyjną, to, biorąc pod uwagę sposób ich powstawania, takie jiw uważa się za twory sztuczne. „Taki język jest bowiem rezultatem swoistego rodzaju ingerencji projektanta w sferę leksyki, semantyki i składni języka naturalnego w celu lepszego przystosowania tych elementów do pełnienia konstytutywnych dla tego języka funkcji: metainformacyjnej i wyszukiwawczej” [Babik 2010,

s. 87]. Za tym idzie struktura jiw oparta na umowności denotacji i konotacji wyrażenia tego języka. Sztuczność jiw jest więc pochodną sposobu ich budowy i nie dotyczy wszystkich jiw zaliczanych do tej klasy, na przykład języka swobodnych słów kluczowych, który to język został przeze mnie uznany za język naturalny. Sztuczność języka jest konsekwencją zastosowanej metody tworzenia danego języka, a nie charakteru jego słownictwa. Zatem sztucznymi są te jiw, których struktura, a przede wszystkim system leksykalny, zostały wcześniej zaprojektowane, co sprowadza się do użycia innej metody niż metoda indukcyjna. O tym, czy język informacyjno-wyszukiwawczy jest sztuczny, czy naturalny, przesądza metoda jego budowy. W przypadku użycia metody indukcyjnej mamy do czynienia z językiem naturalnym, zaś w przypadku innej metody niż indukcyjna – z językiem sztucznym. W tym wypadku zarówno system leksykalny, jak i relacje mogą nawet znacznie odbiegać od odpowiadających im w języku naturalnym. Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden rodzaj sztuczności występujący w tych językach. Otóż języki informacyjno-wyszukiwawcze oparte na indeksowaniu współrzędnym – w porównaniu z językiem naturalnym - mają sztuczną składnię, gdyż bazuje ona na obcej językowi naturalnemu konkatenacji, stanowiącej metodę budowy tekstów tego języka poprzez dołączanie w dowolnej kolejności jednostek leksykalnych.

Odpowiedź na zadane w artykule pytanie o naturę języków informacyjno-wyszukiwawczych sprowadza się w istocie do następujących konkluzji: jednostki leksykalne języków informacyjno-wyszukiwawczych są raz jednostkami leksykalnymi języka naturalnego w jego funkcji metainformacyjnej, tak jak w systemie WWW, innym razem są jednostkami leksykalnymi języka sztucznego. W obu wypadkach są jednak genetycznie związane z językiem naturalnym.

Język informacyjno-wyszukiwawczy jako sieć znaków

Dokładna analiza i porównanie istniejących definicji *języka informacyjno-wyszukiwawczego* pozwala zauważyć, że w znaczeniu tego terminu następuje stopniowe przesuwanie się akcentu ze sztuczności w kierunku ich „naturalności”, to jest grupy języków wykorzystujących w różnym stopniu i w różny sposób język naturalny, a zwłaszcza jego słownictwo. Następuje też rezygnacja z operowania zróżnicowanym statusem jednostek leksykalnych. Języki informacyjno-wyszukiwawcze są uważane za języki służące do realizacji funkcji wyszukiwawczej, związanej z organizacją informacji i wiedzy, co powoduje zmianę rodzaju denotacji i może wywołać zmianę zakresów poszczególnych jednostek leksykalnych przejętych z języka naturalnego związaną z ich dokumentacyjną interpretacją.

Współczesny poziom rozwoju technologii komputerowych stwarza możliwość sieciowej prezentacji jiw. Pozwala na wyrafinowane przedstawianie zależności leksykalnych, stąd coraz bardziej dostrzega się potrzebę zmiany paradygmatyki języków informacyjno-wyszukiwawczych na paradygmatykę sieciową. Organizacja sieciowa leksyki, to taka struktura leksykalna, w której dominują powiązania poziome, a nie, jak dotychczas pionowe. W praktyce pomiędzy elementami takiej struktury może być duże zróżnicowanie powiązań:

od luźnych relacji kojarzeniowych, po związki o charakterze hybrydowym aż po zależności hierarchiczne. Dążenie do obniżenia znaczenia hierarchii powoduje wzmocnienie relacji poziomych. Dzięki osłabieniu relacji hierarchicznych wzrasta poziom elastyczności i adaptacyjności sieci. Powiązania między elementami składowymi sieci umożliwiają wielostronność i wzajemność przekazu, co stanowi podstawę istnienia sieci [Piekarczyk, Zieniewicz 2010]. Tendencja do znacznego osłabienia zależności hierarchicznych i ich stopniowej eliminacji nie oznacza negacji i zupełnego usunięcia relacji hierarchicznych. W sieci istnieje pełna autonomia jej elementów, chociaż lokalnie może być zróżnicowana. Struktura sieciowa charakteryzuje się też ciągłą zmiennością, przejawiającą się w tymczasowości, co zapewnia jej dynamikę. Sprzyja to kompletności sieci i dzięki minimum specyfikacji relacji między jej elementami – zdolności do samoorganizacji. Różnorodność relacji między poszczególnymi elementami i ich natura umożliwiają wzajemną komplementarność i elastyczność działania.

W istocie znaczenie poszczególnych jednostek leksykalnych określa wiązka różnych relacji kojarzeniowych, w jakie wchodzi jednostki leksykalne w danym jiw. Relacje te generują leksykalną strukturę sieciową. Pójście w kierunku sieci powoduje w większym stopniu uwzględnianie konotacji, a nie tylko denotacji jednostek leksykalnych. Sieć zatem stanowi w językach informacyjno-wyszukiwawczych nie zaprzeczenie, lecz rozszerzenie podejścia systemowego.

Abstrakcyjny model sieci leksykalnej składa się z jednostek leksykalnych, które mogą być połączone z każdą inną. Dzięki temu sieć jest rozszerzalna. „Model sieciowy przewiduje możliwość zdefiniowania każdego pojęcia (reprezentowanego przez odpowiadający mu termin) dzięki jego wzajemnym powiązaniom z uniwersum wszystkich innych pojęć, które je interpretują, i z których każde jest gotowe stać się pojęciem interpretowanym przez wszystkie inne” (Eco 2009, s. 52).

Zarysowane tu nowe podejście do języków informacyjno-wyszukiwawczych jest użyteczne na przykład przy omawianiu języków stosowanych w systemach hipertekstowych, a w zasadzie we wszystkich obecnie funkcjonujących zautomatyzowanych systemach wyszukiwania informacji, gdyż wszystkie wykorzystują hipertekstowość. Nowoczesne systemy informacyjno-wyszukiwawcze są systemami umożliwiającymi wyszukiwanie informacji nie tylko w zbiorze informacji dokumentacyjnych, lecz także w zbiorze tekstów, do których odsyłają metainformacje systemu dokumentacyjnego. W tego typu systemach jednostki leksykalne (przede wszystkim słowa kluczowe, ale nie tylko) często pełnią funkcję łączy hipertekstowych elementów treści dokumentów lub jego fragmentów. W istocie służą do etykietowania poszczególnych elementów treści dokumentu lub dokumentów i/lub potrzeby informacyjnej. Dowolność myślenia człowieka sprawia, że nie zawsze dana jednostka leksykalna jako etykieta dokumentu oznacza to samo, co indeksator/użytkownik kojarzy z daną nazwą. Jednostki te stają się bardziej zrozumiałe dzięki otaczającemu je kontekstowi.

„W informacji na naszych oczach dokonuje się rewolucja: skokowe przejście od coraz bardziej wyspecjalizowanych systemów informacyjnych do uniwersalnego systemu informacyjnego, jakim jest Internet, a od coraz bardziej „wymyślnych” i rozbudowanych języków informacyjno-wyszukiwawczych powrót

do używania języka naturalnego w funkcji metainformacyjnej, czego przejawem jest używanie w wyszukiwarkach słów kluczowych” [Bojar 2009, s. 22].

Propozycja rozszerzenia definicji języka informacyjno-wyszukiawczego

Zakres używania terminu *język informacyjno-wyszukiawczy* uległ znacznemu poszerzeniu, przede wszystkim ze względu na potrzeby sieciowego środowiska informacyjnego. Obecnie do języków informacyjno-wyszukiawczych włącza się języki opisu bibliograficznego, języki metadanych, ontologie, ba, lokuje się je w ramach szerszej teorii, a mianowicie organizacji wiedzy [Sosińska-Kalata 2001]. Język informacyjno-wyszukiawczy staje się lingwistycznym narzędziem organizacji wiedzy i instrumentem tworzenia punktów dostępu do zasobów informacji i wiedzy. To nowa perspektywa języków informacyjno-wyszukiawczych.

Internet, jako nowe sieciowe środowisko informacyjne XXI w., spowodował radykalną zmianę w dziedzinie wyszukiwania informacji. Dziedzina ta, będąca dotychczas domeną specjalistów, stała się dostępna dla wszystkich, wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami. Nowe technologie informatyczne i informacyjne oferują nowe możliwości technologiczne coraz szerszego wykorzystania w procesach wyszukiawczych języka naturalnego. Znaczny udział w tym mają sami użytkownicy, którzy mogą już sami indeksować (por. folksonomie). W tej sytuacji trzeba uznać za niezbędne przyjęcie rozszerzonej definicji jiw. Wyszukiwanie w Internecie jest przede wszystkim, ale nie tylko, wyszukiwaniem w języku naturalnym [Babik 2010]. Są to słowa kluczowe, a właściwie wyrażenia języka naturalnego w ich funkcji metainformacyjnej. Słowa kluczowe są formą wykorzystania języka naturalnego w systemach informacyjno-wyszukiawczych. Rozszerzona definicja języka informacyjno-wyszukiawczego powinna objąć również te języki, stąd niezbędna jest rezygnacja ze sztuczności jako cechy konstytutywnej tych języków. Pozwoli to na włączenie do zakresu terminu *język informacyjno-wyszukiawczy* również języka naturalnego w jego funkcji metainformacyjnej oraz funkcji wyszukiawczej realizowanych w systemach wyszukiwania informacji.

W najnowszej literaturze przedmiotu sztuczność języków informacyjno-wyszukiawczych występuje w dwóch wersjach. „Mocniejsza” z nich, opisana na początku artykułu, wiąże się z przypisywaniem wszystkim tym językom sztuczności jako cechy konstytutywnej i konsekwentnym traktowaniem wszystkich języków informacyjno-wyszukiawczych jako języków sztucznych. „Słabsza” wersja analizowanej cechy tych języków polega na tym, że nie traktuje się jej jako cechy konstytutywnej (i koniecznej), a więc wymaganej u wszystkich jiw, a jedynie dopuszczalnej, to jest występującej w części jiw (choć w większości istniejących jiw), stąd pomija się ją w definicjach. Proponowana przeze mnie modyfikacja definicji jiw, zawartej w „Słowniku encyklopedycznym informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiawczych” opiera się na słabszej wersji sztuczności. Oto ona: **Język informacyjno-wyszukiawczy to „język, którego wyspecjalizowaną funkcją jest funkcja metainformacyjna polegająca na odwzorowywaniu cech informacji i/lub cech nośników informacji,**

na których są one utrwalone, przez tworzenie ich reprezentacji zwanej charakterystyką wyszukiwawczą dokumentu, oraz funkcja wyszukiwawcza polegająca na wyrażaniu zapytań informacyjnych i umożliwieniu odnalezienia w zbiorze wyszukiwawczym tych informacji, które spełniają warunki wyrażone w zapytaniu”.

Cechą konstytutywną (konieczną) jiw jest jego przeznaczenie, określane przez jego potencjalne funkcje w siw, a więc funkcję metainformacyjną i funkcję wyszukiwawczą, określające jego tożsamość, a nie sztuczność, definiowaną jako sposób tworzenia jiw.

Biorąc także pod uwagę już istniejącą praktykę, proponuję poszerzenie zakresu terminu *język informacyjno-wyszukiwawczy* tak, aby objąć nim również język naturalny. Wymaga to rezygnacji ze sztuczności jako cechy dystynktywnej tych języków, wymienianej w funkcjonujących do tej pory w polskim i zagranicznym piśmiennictwie z tego zakresu definicjach jiw. Takie rozumienie pozwoli objąć także słowa kluczowe w folksonomiach, standardach metadanych oraz ontologiach.

Dotychczasowe podejście w teorii jiw jest zorientowane przede wszystkim na system, co ogranicza rozważania nad jiw do elementów strukturalnych i redukuje badania nad otoczeniem systemu, które w Internecie stanowi sieć. Przyjęcie podejścia sieciowego jako pewnego rodzaju „filozofii” tych języków znacznie poszerzy możliwości ich eksploracji. Pozwoli dostrzec powiązania jiw z procesami mentalnymi oraz dynamiką wyszukiwania informacji determinowaną między innymi przez specyfikę potrzeb informacyjnych użytkowników.

Propozycja modyfikacji definicji jiw opiera się na rezygnacji z cechy sztuczności tych języków, co umożliwi dokonanie nowej typologii tych języków. Wprawdzie większość istniejących jiw to języki sztuczne, ale zakres nowej definicji pozwoli objąć język naturalny i jego pochodne, jak języki swobodnych słów kluczowych. Niezależnie od tego, czy w wyszukiwaniu informacji mamy do czynienia z językiem naturalnym, czy sztucznym, to język naturalny i tak się zawsze pojawia; w przypadku języków paranaturalnych bezpośrednio, zaś w przypadku języków sztucznych pośrednio, na przykład w UKD w formie odpowiedników słownych symboli.

Zmiana treści i zakresu terminów nie jest czymś nowym i wyjątkowym. Zmiana treści terminu *język informacyjno-wyszukiwawczy* jest pożądana, gdyż nie tylko umożliwi włączenie w zakres tego terminu nowych typów jiw, lecz także pozwoli na dalsze istnienie języków informacyjno-wyszukiwawczych i uchroni je przed metodologicznym samounicestwieniem. Rozszerzenie obecnej definicji jiw wiąże się z rozszerzeniem istniejącego paradygmatu na sieć [Muraszkiewicz 2005]. Zresztą najnowsze definicje jiw pomijają sztuczność jako cechę dystynktywną tych języków [np. Hjørland 2005]. Powodem jest fakt, że funkcję pełnioną dotychczas w systemach informacyjnych przez języki informacyjno-wyszukiwawcze przejmują stopniowo języki naturalne, zresztą funkcje metainformacyjna i wyszukiwawcza są również funkcjami języka naturalnego, gdyż człowiek zawsze udzielał nie tylko informacji, ale i informacji o informacjach, czyli metainformacji oraz wyszukiwał informacje w tym języku.

Wobec ciągle zwiększających się możliwości wykorzystania języka naturalnego w systemach wyszukiwania informacji można przypuszczać, że jiw

projektowane metodą dedukcyjną, z czym wiąże się ich sztuczność jako cecha konstytutywna, zmierzającą do końca, dlatego rację ma Bożenna Bojar, która uważa, że to już koniec języków informacyjno-wyszukiwawczych w dotychczasowym rozumieniu [Bojar 2009].

Podsumowanie

Celem moich rozważań było zwrócenie uwagi na potrzebę zmiany, a właściwie niewielkiej, ale istotnej modyfikacji przyjętej do tej pory definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego. Propozycja nowej definicji objęłaby również wykorzystanie języka naturalnego w postaci swobodnych słów kluczowych używanych w Internecie, a jednocześnie określiłaby granice języka informacyjno-wyszukiwawczego w stosunku do innych języków, w tym języków sztucznych.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze (języki wyszukiwania informacji) mają niejednorodną naturę. Ich niejednorodność wyraża skala: języki sztuczne, w których konstrukcja poprzedza użycie, oraz języki naturalne. Współczesne języki informacyjno-wyszukiwawcze nie dążą już do ideału czystości formalnej, to jest do ich wersji klasycznych. Istnieje tendencja wzajemnego przybliżania się struktur różnych typów jiw, zwana hybrydyzacją [Babik 2010]. Naturalną staje się sieciowa organizacja języka, modelowana na języku naturalnym. Ma to poważne, wręcz fundamentalne konsekwencje dla definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego.

Nawiązując do wspomnianej na początku artykułu tezy Bożenny Bojar o końcu informacji naukowej i języków informacyjno-wyszukiwawczych, deklaruję, że w pełni opowiadam się za nią. Tradycyjne sposoby uprawiania tej dyscypliny i tradycyjne języki informacyjno-wyszukiwawcze aby przetrwać, muszą się zmienić. Propozycję zmian dla języków informacyjno-wyszukiwawczych starałem się przedstawić i uzasadnić w sposób przekonujący. Twierdzę też, za Bożenną Bojar, że to już koniec informacji naukowej i języków informacyjno-wyszukiwawczych w tradycyjnej formie, ale jest to też początek nowej ery, nauki o informacji i szeroko zdefiniowanych językach informacyjno-wyszukiwawczych, w tym językach słów kluczowych [Babik 2010].

W epoce cyfrowej „normą” w reprezentacji i wyszukiwaniu informacji staje się język naturalny i tylko „podpięcie się” pod tę „normę”, w tym pod zaproponowane przeze mnie rozszerzenie definicji, może „uratować” języki informacyjno-wyszukiwawcze przed ich końcem. Tu nowy „paradygmat” nie zastępuje dotychczasowego, lecz „rozpycha się”, wchłaniając stary, dostarczając jednocześnie nowej perspektywy badawczej. Jest to niewątpliwie rodzaj swoistego rodzaju redukcjonizmu i zmiękczenia dotychczas rygorystycznego podejścia w tym względzie w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych. Moją propozycję należy traktować wyłącznie jako głos w dyskusji nad przyszłością języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Bibliografia

1. Babik W.: *Słowa kluczowe*. Kraków 2010.
2. Babik W.: *O zjawisku hybrydyzacji we współczesnych językach informacyjno-wyszukiwawczych* [w druku].
3. Beling G., Port P., Strahl-Goebel H.: *Terminologie der Information und Dokumentation*. Wiesbaden-Frankfurt am Main 2006.
4. Bertram J.: *Einführung in die inhaltliche Erschliessung. Grundlagen-Methoden-Instrumente*. Würzburg 2005.
5. Bojar B.: *Językoznawstwo dla studentów informacji naukowej*. Warszawa 2005.
6. Bojar B.: *Jeden język – różne światy*. „Acta Filologia”. 2006, nr 32, s. 5-15.
7. Bojar B.: *Informacja naukowa – czy to już koniec?* „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2007, nr 2, s. 3-13.
8. Bojar B.: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze wczoraj, dziś... czy jutro?* „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2009, nr 1, s. 3-24.
9. Chu H.: *Information Representation and Retrieval in the Digital Age*. Medford, New Jersey 2003.
10. Controlled vocabulary. [online]. [dostęp: 31.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://en.wikipedia.org/wiki/Controlled_vocabulary>.
11. Eco U.: *Od drzewa do labiryntu. Studia historyczne o znaku i interpretacji*. Warszawa 2009.
12. Hjørland B.: *Core Concepts in Library and Information Science (LIS)*. [online]. [dostęp: 31.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.iva.dk/bh/Core%20Concepts%20in%20LIS/home.htm>>.
13. Hutchins W. J.: *Languages of indexing and classification. A linguistic study of structures and functions*. London 1975.
14. Muraszkiwicz M.: *Esej: Nowy paradygmat, czyli od systemu do sieci*. [W:] *Od informacji naukowej do technologii społeczeństwa informacyjnego*. Pod red. B. Sosińskiej-Kalaty, M. Przystek-Samokowej przy współpracy A. Skrzypczaka. Warszawa 2005, s. 83-86.
15. Piekarczyk A., Zieniewicz K.: *Myślenie sieciowe w teorii i praktyce*. Warszawa 2010.
16. Sapir E.: *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*. Tłum. B. Stanosz, R. Zimand. Warszawa 1978.
17. Sosińska-Kalata B.: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995.
18. Sosińska-Kalata B.: *Język informacyjno-wyszukiwawczy jako narzędzie organizacji wiedzy*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001, nr 2, s. 28-42.
19. Stopa A.: *O treści książek. Opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*. Warszawa 2002.
20. Ścibor E.: *Wybrane zagadnienia teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Olsztyn 1999.
21. Ungurian O.: *Wprowadzenie do teorii języków informacyjnych*. Warszawa 1976.
22. Ziff P.: *Języki naturalne i formalne*. Tłum. A. Nowaczyk. W: *Język w świetle nauki*. Red. B. Stanosz. Warszawa 1980, s. 115-130.

Summary

The article diagnoses changes in the theory of information-retrieval languages (or: indexing languages), resulted from a dynamic development of Internet and knowledge organization (as a research field within information science). Regarding continuous increase of natural language's share in information retrieval, this diagnosis justifies a question concerning future of information-retrieval languages (IRL). Answering this, the author underlines the need of a new IRL definition, considering also the role of natural language in information retrieval processes. After analysis of selected Polish and foreign IRL definitions, the author presents his own proposal.

PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA JAKO TERMIN INFORMATOLOGICZNY

Małgorzata Kisilowska
Instytut Informatyki Naukowej
i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytetu Warszawskiego

Przestrzeń informacyjna, środowisko informacyjne, infosfera

Chodzi mi o to, aby język giętki, powiedział wszystko, co pomyśli głowa... To pragnienie Juliusza Słowackiego, sformułowane przez niego w poemacie *Beniowski*, nie traci z biegiem czasu na aktualności. Wręcz przeciwnie – dynamika zmian cywilizacyjnych powoduje, że bardzo często brakuje człowiekowi słów (bądź umiejętności ich doboru) do nazywania obserwowanych zjawisk, procesów czy przeżywanych zdarzeń lub emocji. Oczywiście ten brak może wynikać z różnych czynników – na przykład niekompetencji językowej, braków edukacyjnych, ale też odwrotnie – wiedzy głębszej, pozwalającej dostrzegać minimalne różnice i domagającej się odrębnych nazw dla podobnych, choć nie tożsamyh przedmiotów. Taka „niemoc werbalna” może być oczywiście odczuwana w różnym natężeniu.

W stylistyce naukowej przejawem nieporadności językowej są między innymi metafory. Korzystamy z nich wówczas, gdy nie znajdujemy w terminologii słów precyzyjnie oddających charakter badanego i opisywanego obiektu. Metafora w takiej sytuacji jest wykorzystywana przy założeniu, że czytelnik – wychowany w tej samej lub podobnej kulturze – będzie umiał ją właściwie (czyli zgodnie z intencją autora) odczytać i zinterpretować. Aby tak się faktycznie stało, konieczna jest właśnie ta możliwość odwołania się do pewnych wspólnych wartości i zasobu wiedzy, pozwalających na właściwe przewidywanie (bądź odczytywanie) ciągu skojarzeń.

Metaforyka może stanowić ubarwienie – uatrakcyjnić treść naukową, ale nie zastąpi precyzyjnej terminologii, która ma w optymalny sposób nazywać opisywaną rzeczywistość. Stosowanie przenośni i porównań w tekstach naukowych ma interpretację negatywną i pozytywną. Ta pierwsza wynika z ujawniania naszej beczardności językowej i nienadążania z pracami terminologicznymi za przemianami w świecie, ta druga – świadczy o intuicji badaczy, o postrzeganiu zjawisk jeszcze nienazwanych, o umiejętności zwrócenia uwagi na nowe, opisywane przedmioty.

W niniejszym tekście zajmę się podstawowymi frazami związanymi z metaforyką przestrzenną w badaniach z zakresu informacji naukowej, takimi jak: *środowisko informacyjne*, *przestrzeń informacyjna* i *infosfera*¹. Uznaję je za wyrażenia raczej niż terminy, ponieważ – jak wykażę w przeprowadzonej analizie piśmiennictwa – zazwyczaj są stosowane intuicyjnie, a jeżeli definiowane, to często bez dbałości o formalną poprawność definicji, z przyjęciem interpretacji zawężonej do potrzeb wąskiego pola badawczego. Nie jest jednak moim celem szczegółowe przeanalizowanie poprawności tych definicji, zakładam natomiast, że popularność metaforyki przestrzennej w literaturze z zakresu informacji naukowej – narastająca w ostatnich dwóch dekadach – świadczy o potrzebie odzwierciedlenia odczuwanej „wszechobecności” informacji i konieczności określenia miejsca oraz relacji człowieka do tak zmieniającego się otoczenia.

Jak już wspomniałam, metaforyka przestrzenna nie jest nowością w piśmiennictwie informatologicznym. Krótką charakterystykę proponowanych określeń i sposobu ich rozumienia przedstawił Reijo Savolainen². Wyróżnił on główne powody, dla których takie przenośnie się pojawiają. Są to: dostępność źródeł w przestrzeni fizycznej (np. w bibliotekach), rozumiana dwojako: jako ich obecność oraz odległość (możliwość dotarcia do źródła przez użytkownika i pokonania ewentualnych barier), oraz sposoby postrzegania źródeł informacji – ich znaczenia, wiarygodności czy użyteczności dla danego odbiorcy.

Zatrzymując się na razie na całkiem ogólnym poziomie, jestem gotowa stwierdzić, że skłonność autorów do używania wyrażen takich, jak *przestrzeń informacyjna*, *środowisko informacyjne* czy *infosfera*, jest wynikiem pewnych obserwacji lub przejawem odczuć i intuicji względem relacji człowieka do świata informacji właśnie³.

– Obserwacji – jeżeli autor świadomie nazywa zjawiska/procesy, które wokół siebie dostrzega, na które chce zwrócić uwagę innych.

– Odczuć – jeżeli (zwłaszcza w wypowiedziach laików, niezwiązanych z badaniami informatologicznymi) powyższe lub podobne określenia pojawiają się spontanicznie, intuicyjnie, a mówiący w ten sposób ujawnia raczej swój stosunek do otoczenia niż nazywa rzeczywistość.

Coraz częściej zdajemy sobie sprawę z tego, jak wiele informacji na różnych nośnikach nas otacza, jak niemal gęste jest powietrze od przenikających wszędzie wokół sygnałów elektromagnetycznych, niosących zakodowane treści. Warto więc przyjrzeć się, jak to otoczenie jest widziane, charakteryzowane, jakie (i czy) zakreśla się mu granice, a przede wszystkim – jak funkcjonuje w nim człowiek.

¹ Przyczynę do tych badań (mianowicie analiza dotycząca wyrażen *przestrzeń informacyjna*, *horyzont informacyjny* i *infosfera*) został już przedstawiony podczas XI Krajowego Forum Informacji Naukowej i Technicznej w Zakopanem, we wrześniu 2011 r.

² R. Savolainen: *Spatial factors as contextual qualifiers of information seeking*. „Information Research Journal”, 2006 vol. 11 nr 4. [online]. [dostęp: 4.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://informationr.net/ir/11-4/paper261.html>> [dostęp: 10.06.2011].

³ Trzeba tu dodać, że wymienione wyrażenia nie pojawiają się jako terminy ani w źródłach nienaukowych (odzwierciedlających jednak *uzus* językowy, np. polskiej Wikipedii [wg stanu na 26.07.2011]), ani w specjalistycznych wydawnictwach informacyjnych – *Słowniku encyklopedycznym informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* pod red. B. Bojar czy *Angielsko-polskim słowniku informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* J. Tomaszczyka.

Przestrzeń informacyjna

Pojęcie *przestrzeni informacyjnej*⁴ (PI) ukształtowało się pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku⁵. Coraz częściej zaczęło się pojawiać w literaturze naukowej (co nie oznacza, że nie było w niej obecne już wcześniej, na co jednak nie udało mi się znaleźć przykładów), choć – zależnie od kontekstu, dyscypliny i specyfiki prowadzonych badań – było (i wciąż jest) dość różnie interpretowane.

Autor jednego z wcześniejszych uściśleń⁶, C. McKnight postrzega przestrzeń jako nieciągłe i niejednorodne skupisko źródeł informacji – obiektów (rzeczywistych lub wirtualnych), z których dana osoba może skorzystać jako ze źródeł informacji. Definicja ta została zaproponowana w kontekście badań dotyczących kształtowania osobistych przestrzeni informacyjnych – zbiorów takich obiektów oraz charakteryzujących je cech. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem techniki Repertory Grid, stosowanej w psychiatrii do poznawania indywidualnej struktury świata pacjentów i tworzących ją konstruktywów kognitywnych. C. McKnight podkreśla indywidualny charakter tych badań i stosowanej metody – pozwala *de facto* na poznawanie różnych, unikatowych przestrzeni informacyjnych, odzwierciedlających świadomość informacyjną badanego, które zmieniają się w zależności od dostrzeganej potrzeby informacyjnej. Przestrzeń nie ma więc charakteru stałego, nie jest też traktowana jako środowisko wspólne dla większej liczby osób.

Podobnie indywidualne podejście przyjęła K. Hagedorn, autorka definicji opublikowanej w *The information architecture glossary*⁷, według której *przestrzeń informacyjna* jest sumą informacji o obszarze zainteresowań. Choć nie jest to powiedziane wprost, „obszar zainteresowań” intuicyjnie interpretuje się zazwyczaj w odniesieniu do jednej osoby. Krótkie sformułowanie uzupełnia równie ogólne stwierdzenie dotyczące zróżnicowania wielkości tej przestrzeni – od zasobów całego Internetu do zasobów jednego dysku twardego. Nie są to jednak określenia precyzyjne, a odnoszą się metaforycznie tylko do pojemności pamięci komputerowej, a nie do jakości czy zakresu źródeł.

A. Krishman i S. Jones⁸, autorzy jednej z propozycji modelu organizacji informacji prywatnej, również interpretują przestrzeń informacyjną w odniesieniu do potrzeb i potencjału jednostki. Mówiąc o zmianie organizacji z hierarchicznej na własnościową (opisującą cechy informacji), powiązaną z czasem i przestrzenią, koncentrują się na indywidualnych przestrzeniach informacyjnych, podkreślając dodatkowo ich efemeryczność (zmiennosc w czasie) i różnorodność – jeden

⁴ W tekście frazy *przestrzeń informacyjna* oraz *przestrzeń informacji* (jak i analogiczne – *środowisko informacyjne* i *środowisko informacji*) będą traktowane jako równoznaczne i stosowane wymiennie.

⁵ Zob. np. D. Beynon, K. Höök: *Navigation in information space. Supporting the individual*. W: *Human-computer interaction: INTERACT'97*. Pod red. S. Howarda, J. Hammonda, G. Lindgaard. Londyn 1997, s. 39-156.

⁶ C. McKnight: *The personal construction of information space*. „*Journal of the American Society for Information Science*” 2000, nr 51(8), s. 730.

⁷ K. Hagedorn: *The information architecture glossary*. Argus Associates 2000, s. 5.

⁸ A. Krishman, S. Jones: *TimeSpace: activity-based temporal visualization of personal information spaces*. „*Personal Ubiquitous Computing*” 2005, nr 9, s. 46-65.

użytkownik może według nich korzystać z wielu przestrzeni informacyjnych, zależnie od liczby miejsc (czyli – maszyn) aktywności wirtualnej – zawodowej i prywatnej.

Natomiast G.B. Newby⁹ – odwołując się do kontekstu projektowania systemów informacyjnych – wyraźnie rozgranicza przestrzenie kognitywną i informacyjną. Tę pierwszą (kognitywną) definiuje jako „zbiór pojęć i relacji między nimi, jakie posiada dany człowiek”¹⁰, będący częścią szerszego systemu poznawczego człowieka. Przestrzeń informacyjna natomiast to „zbiór pojęć i relacji między nimi, jakie posiada system”¹¹ (podkr. M. K). Uzyskuje w ten sposób niejako dwa pojęciowe odwzorowania rzeczywistości – choć to drugie jest *de facto* produktem przetworzenia przestrzeni kognitywnej jednej lub grona osób (zespołu) współtworzących dany system. Oczywistym wydaje się więc cel opisywanych przez niego prac badawczych, a mianowicie stworzenie w projektowanych systemach przestrzeni informacyjnych zgodnych z przestrzeniami poznawczymi poszczególnych użytkowników, ich grup, odpowiadających konkretnym sytuacjom lub procesom. Newby wymienia następujące komponenty przestrzeni informacyjnej dla systemu informacyjno-wyszukiwawczego (jako prostszej egzemplifikacji systemu informacyjnego): dokumenty o różnych formach prezentacji treści (teksty, hiperteksty, obrazy, dźwięki), w których można wydzielić mniejsze części; słowa, jako najmniejsze części składowe pewnych typów dokumentów; relacje między słowami a dokumentami (np. częstotliwość występowania słów w dokumentach).

Ciekawą i bogatą interpretację zaproponował D. Benyon¹², odnosząc pojęcie przestrzeni informacyjnej do rzeczywistości projektowania relacji człowiek – komputer (HCI – *human – computer interaction*), a właściwie proponując zmianę paradygmatu w tym zakresie, polegającą na przejściu od projektowania kontaktów między dwoma osobnymi podmiotami do nawigowania po przestrzeni informacyjnej, WEWNĄTRZ której funkcjonują ludzie. Benyon zbudował swoją analizę na metaforyce pojęciowej (przestrzeń, miejsce, nawigacja – przez, od, do) stosowanej w naukach fizycznych, geografii, urbanistyce, ogrodnictwie czy architekturze. Rozróżnił¹³ przestrzeń aktywności (*activity space*) i przestrzeń informacji. Tę pierwszą umiejscowił w świecie rzeczywistym, fizycznym, łącząc z działaniami, których realizacja wymaga jednak także dostępu do informacji – werbalnej czy niewerbalnej, na przykład wizualnej (tu można by przywołać chociażby całą problematykę oznaczania, organizowania przestrzeni fizycznej, znajdowania poszukiwanych miejsc, tworzenia map, drogowskazów, wielu innych artefaktów informacyjnych). Przestrzenie informacji natomiast są niejako „nakładkami” na przestrzeń aktywności, ułatwiającymi (czasami wręcz umożliwiającymi) ludziom podejmowanie konkretnych działań. Można powiedzieć, że stanowią mapy, zbudowane z artefaktów informacyjnych (tak określa Benyon

⁹ G. B. Newby: *Cognitive space and information space*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, nr 52(12), s. 1026-1048.

¹⁰ Ibidem, s. 1030. Wszystkie cytaty w tłumaczeniu autorki.

¹¹ Ibidem.

¹² D. Benyon: *The new HCI? Navigation of information space*. „Knowledge-Based Systems” 2001, nr 14, s. 425-430.

¹³ Ibidem, s. 427.

oznaczenia opracowywane przez projektantów systemów informacyjnych)¹⁴, a nawet, że artefakty informacyjne stanowią pewien łącznik „między światami”, jako że sam znak – produkt procesu konceptualizacji – umieszcza się w miejscach związanych z treścią przez niego oznaczaną, przez co staje się on elementem przestrzeni aktywności.

Takie zdefiniowanie przestrzeni informacji powoduje określone konsekwencje dla projektowania systemów informacyjnych. Jak pisze Benyon: „Zamiast projektowania systemów wspomagających realizację aktualnych zadań człowieka wchodzimy w erę, w której tworzymy sieci współdziałających systemów, które wspierają aktywności dziedzinowe (domain-oriented activities). (...) W związku z tym punkt ciężkości w projektowaniu przenosi się z ludzi, komputerów i zadań na komunikację, kontrolę i dystrybucję wiedzy dziedzinowej między składnikami współtworzącymi przestrzeń informacyjną”¹⁵.

Podsumowując poglądy tego autora: przestrzeń informacji, tworzona przez specjalistów, przenika się z przestrzenią aktywności. Od staranności zaprojektowania artefaktów informacji nierzadko zależy jakość i skutki działań człowieka, szczególnie zaś poruszanie się (nawigowanie) po przestrzeni informacyjnej.

Węzsza, informatologiczną interpretację przedstawili w 2003 r. C. Cole i J.E. Leide¹⁶, opisując zmiany w strukturze i prezentacji aparatów informacyjno-wyszukiwawczych, a dokładnie – odchodzenie od tradycyjnych klasyfikacji dziedzinowych na korzyść wizualnych reprezentacji przestrzeni informacyjnej, ukazujących relacje między pojęciami za pomocą różnic w odległości i wielkości artefaktów informacyjnych lub ich struktury. Podobny kierunek miały badania S. Hardof-Jaffe z zespołem¹⁷, dotyczące zachowań informacyjnych, a konkretnie, strategii organizacji prywatnej przestrzeni informacyjnej (PISOS – *Personal Information Space Organization*) na przykładzie studentów. Autorzy zasugerowali we wnioskach możliwość oddziaływania tego typu zachowań (zwłaszcza w warstwie językowej) na proces uczenia się, natomiast obserwacja działań organizacyjnych może, według nich, dać wgląd w poziom i zakres wiedzy studenta dotyczący wybranej tematyki.

W literaturze¹⁸ można znaleźć też zupełnie odmienną interpretację: przestrzeń informacyjna jest wówczas traktowana jako obszar pewnego rodzaju „emanacji informacyjnej” danego podmiotu. Najczęściej, jak jest to chociażby w przypadku książek (czy jakichkolwiek innych przedmiotów), nie jest to emanacja świadoma, czyli realizowana przez taki „podmiot nieożywiony”. Jest kreowana przez różnych interesariuszy z takim przedmiotem związanych, których działanie będzie powodowane różnymi intencjami. Może to być na przykład efekt

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 428.

¹⁶ C. Cole, J. E. Leide: *Using the user's mental model to guide the integration of information space into information need*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2003, nr 54(1), s. 39-46.

¹⁷ S. Hardof-Jaffe et al.: *Students' organization strategies of personal information space*. „Journal of Digital Information” 2009, vol. 10, nr 5. [online]. [dostęp: 25.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.tdl.org/jodi/article/view/438/541>>.

¹⁸ A. Krawczyk: *Przestrzeń jako kategoria poznawcza przy wyjaśnianiu funkcjonowania książki*. W: *Przestrzeń informacyjna książki*. Pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Tadeusiewicz. Łódź 2009, s. 15-26.

działalności promocyjnej osób i podmiotów związanych z produkcją i sprzedażą ciekawego tytułu, ale także czytelników, którzy dzielą się swoim zainteresowaniem jego treścią i/lub formą. Jest to więc przestrzeń informacji wytwarzana w odniesieniu do danego przedmiotu.

A. Krawczyk, pisząc o przestrzeni informacyjnej książki, uzależnia jej istnienie od (trwałych) kontaktów z odbiorcą, określa ją „jako zjawisko dynamiczne, jako sensorium, posiadające obszar oddziaływania, w granicach nadawca odbiorca, uznając ją za przestrzeń żywą z racji podlegania zmianom”¹⁹.

Z kolei S. Kurek-Kokocińska²⁰, pozostając w sferze interpretacji bibliologicznych i informatologicznych, wiąże przestrzeń informacyjną książki ze „sprawami książki obejmującymi zróżnicowaną informację związaną z jej obiegiem w społeczeństwie” (s. 28), a więc informacją tworzoną przez profesjonalistów – wydawców, księgarzy, bibliotekarzy itp. Wyodrębnia nawet pewne podkategorie – przestrzenie informacji: o książce, książki oraz o książce, powstałe w związku z książką i na podstawie książki.

Pierwsza z nich obejmuje podstawowe metadane pozwalające książkę zidentyfikować i zlokalizować (w księgarni, bibliotece tradycyjnej, zasobach cyfrowych), a także dokumenty (informacje) skierowujące, tworzone przez różne podmioty, takie jak bibliografie czy katalogi (wydawnicze, księgarskie, biblioteczne). Przestrzeń informacji książki ma charakter wewnętrzny – dotyczy struktury tej formy piśmienniczej i jest ważna przede wszystkim ze względu na jej oddziaływanie na jakość pracy z tekstem. Trzecia podkategoria wydaje się być najslabiej i niejasno zdefiniowana, a z założenia odnosić się ma do obszaru oddziaływania książki. Jak pisze autorka, dotyczy ona „książki obiektu, jej zawartości, treści, elementów treści. Wyraźnie odróżnia się od przestrzeni informacji o książce w aspekcie już omówionym. Tego rodzaju przekaz kierowany do odbiorcy wyróżnia dodatkowa intencja nadawcy, np. intencja wychowawcza, edukacyjna, naukowa, opiniotwórcza, promocyjna, inna. Ten aspekt przestrzeni informacyjnej książki odnosi się do obszarów użytkowania i recepcji książki w płaszczyźnie historycznej i współczesnej, uwzględniając różne obszary kultury, m.in. wychowanie i edukację, naukę, samokształcenie i czytanie dla przyjemności, krytykę, np. literacką, adaptacje sceniczne i filmowe oraz inne (gry, sztuki plastyczne)”²¹. Można by więc przyjąć, że autor określa charakter swojego tekstu i poprzez to krąg adresatów, łącząc ich niejako w – jak może lepiej byłoby to uszczegółwić – pewnej płaszczyźnie (aspekcie) ogólnej przestrzeni informacyjnej wytwarzanej (zgodnie z intencją A. Krawczyka) przez dzieło.

W jednym z najnowszych ujęć S. Skórka²², definiując to pojęcie dla potrzeb architektury informacji, mówi, że przestrzeń informacyjna jest „środowiskiem opracowanym i skonstruowanym w celu zaspokojenia konkretnych potrzeb informacyjnych”²³. Z tego pierwszego sformułowania wynikałoby, że jest to sfera celowo tworzona (jak można się domyślać, przez architektów informacji).

¹⁹ Ibidem, s. 17.

²⁰ S. Kurek-Kokocińska: *Przestrzeń informacyjna książki, założenia ogólne*. W: *Przestrzeń informacyjna książki*. op. cit., s. 27-30.

²¹ Ibidem, s. 29.

²² S. Skórka: *Architekt informacji – kreator przestrzeni informacyjnych*. „Przegląd Biblioteczny” 2001, z. 1, s. 47-61.

²³ Ibidem, s. 48-49.

Zaraz jednak autor uzupełnia: „PI może być również zbiorem przypadkowych komunikatów, których percepcja i porządek zależą od działalności człowieka, np. od wyboru danej opcji, kierunku poruszania się w terenie itp.”. Jako jeden z niewielu autorów zwraca uwagę na (bardziej odczuwany niż faktyczny) stan człowieka – bycia zewsząd otoczonym przez ogrom zróżnicowanych informacji. Takie ujęcie potrzebne jest mu do zmodyfikowania zakresu architektury informacji jako subdyscypliny, „która zajmuje się m.in. metodyką projektowania użytecznych i funkcjonalnych przestrzeni informacyjnych, a także analizuje sam proces ich projektowania, prototypowania oraz tworzenia dokumentacji ułatwiającej komunikację i zarządzanie”²⁴. W moim odczuciu, jeśli przestrzeń informacyjną zawęzić – zgodnie z intencją autora – do efektu świadomych i celowych działań człowieka, konsekwentnie należałoby też mówić nie o architekturze informacji, ale o architekturze przestrzeni informacyjnej, podkreślając jej wielowymiarowość.

Warto też wspomnieć, że Skórka traktuje wyrażenia *przestrzeń informacyjna* i *infosfera* (przywołując definicję Kulikowskiego) synonimicznie.

Podsumowując ten wątek rozważań, można wyodrębnić kilka proponowanych interpretacji analizowanej frazy. Pierwsza obejmuje zestaw źródeł wykorzystywanych indywidualnie, przypisując każdemu z użytkowników odrębną, dynamiczną (zmienną) przestrzeń informacyjną. Zbudowana została na założeniach dotyczących centralnej roli użytkownika (który korzysta z pewnych, wybieranych przez siebie źródeł), jego kompetencjach informacyjnych (kształtujących ten wybór) oraz zmienności zainteresowań i/lub kompetencji (powodującej dynamiczne zmiany przestrzeni informacyjnej). Zupełnie odmienne podejście przyjęto w drugiej interpretacji, stawiającej w centrum przestrzeni nie użytkownika, ale przedmiot informacji – w przytoczonych powyżej przykładach była to książka – który sam jest źródłem informacji o sobie, ale też staje się bodźcem dla innych do tworzenia informacji o nim.

Kolejne dwie interpretacje mają informatyczny charakter, odnosząc przestrzeń informacyjną do zbioru pojęć i relacji między nimi, na jakich pracuje dany system informacyjny, bądź do pewnego rodzaju „nakładki” na przestrzeń aktywności, ułatwiającej poruszanie się po niej, a tworzonej przez specjalistów. Z tą ostatnią wiążą się takie zadania, jak zaspokajanie potrzeb informacyjnych użytkowników czy wizualizacja relacji między artefaktami informacyjnymi.

Szukając cech wspólnych omówionych definicji przestrzeni informacyjnej można powiedzieć, że są to przestrzenie nie tyle zamknięte, co o dość wyraźnie zarysowanych granicach. O ich kształcie i jakości decyduje obiekt wybierany jako centralny dla danej przestrzeni informacyjnej – aktywny użytkownik bądź element nieożywiony, będący tematem pojawiających się wokół niego „tekstów”. W obszarze tym znajdują się takie elementy, które pozostają w związku merytorycznym z obiektem centralnym i (ewentualnie) między sobą. W sytuacji, gdy w przestrzeni informacyjnej znajduje się człowiek, o pozostałych elementach mogą decydować jego wiedza i kompetencje informacyjne. Ta sama zależność wydaje się być jeszcze silniejsza w odniesieniu do przestrzeni informacyjnych tworzonych dla potrzeb obsługi systemów informacyjnych oraz nawigowania po przestrzeniach aktywności.

²⁴ Ibidem, s. 50.

Środowisko informacyjne

Środowisko informacyjne – na podstawie krótkiej kwerendy literatury (przytaczanej poniżej) – wydaje się być określeniem o dłuższej historii, ale mimo to o niejasnym zakresie. W wielu tekstach²⁵ jest ono stosowane bez jakiegokolwiek próby definicji, intuicyjnie, w celu nazwania pewnego otoczenia (informacyjnego), w jakim realizowane są opisywane czynności. Dość często autorzy zwracają uwagę na szybkie zmiany zachodzące w środowisku informacyjnym, spowodowane przede wszystkim rozwojem techniki.

Najstarszym, znalezionym przeze mnie tytułem zawierającym omawiane wyrażenie jest opracowanie Johna McHale'a *The changing information environment: A selective topography* z 1972 r. Kolejnym – opracowanie Elfredy Chatman²⁶ dotyczące zachowań informacyjnych wśród uboższych warstw społecznych. Autorka wyrażeniem tym posłużyła się jednak intuicyjnie, opisując „środowisko informacyjne” czy „świat informacyjny” badanych²⁷ bez próby zdefiniowania tych pojęć. Są one stosowane w kontekście ograniczeń – zawężania poszukiwań informacyjnych tych grup społecznych do źródeł znanych, czemu towarzyszy unikanie zachowań ryzykownych, na przykład związanych z okazaniem zaufania osobom (źródłom) nieznanym, spoza bliskiego otoczenia, oraz fatalistyczne podejście do życia.

Szczegółowy model środowiska informacyjnego zaproponowała Leah A. Lievrouw²⁸ w kontekście badań dotyczących korzystania ze źródeł informacji

²⁵ Zob. np. chronologicznie: **R. Collins**: *Part I. The delivery of information services within a changing information environment. The changing information environment*. „Journal of the American Society for Information Science” 1991, vol. 42, nr 2, s. 120-123; **D.N. Ocholla**: *Curriculum response to a changing national and international information environment: Theoretical and methodological paradigms on review and revision*. „Education for Information” 2001, vol. 19, nr 143-167; **A. Arte**: *The management of the scientific information environment: The role of the research library web site*. „Online Information Review” 2001, vol. 25, nr 2, s. 88-93; **B. Robinson**, F. Wilson: *Soft systems methodology and dialectics in an information environment: A case study of the Battle of Britain*. „Systems Research and Behavioral Science” 2003, nr 20, s. 255-268; **E. Ballard**: *Exploration of nurses' information environment*. „Nurse Researcher” 2006, vol. 13, nr 4, s. 50-65; **J. Jerit**, J. Barabas, T. Bolzen: *Citizens, knowledge, and the information environment*. „American Journal of Political Science” 2006, vol. 50, nr 2, s. 266-282; **D. Nicholson**, G. Dunsire, G. Macgregor: *SPEIR: developing a common information environment in Scotland*. „The Electronic Library” 2006, vol. 24, nr 1, s. 94-107; **J. Ma**, Y. Wang, Z. Zhu, R. Tang: *An attempt of data exchange between the institutional repository and the information environment for the management of scientific research – ARP*. „Library Collections, Acquisitions & Technical Services” 2009, nr 33, s. 1-7; **I. Hsieh-Yee**: *Educating cataloging Professional in a changing information environment*. „Journal of Education for Library and Information Science” 2008, vol. 49, nr 2, s. 93-106; **Ch.H. Telvin Goh**, V. Hooper: *Knowledge and information sharing in a closed information environment*. „Journal of Knowledge Management” 2009, vol. 13, nr 2, s. 21-34; **D. E. Agosto**, L. Rozaklis, C. MacDonald, E.G. Abels: *Barriers and challenges to teaching reference in today's electronic information environment*. „Journal of Education for Library and Information Science” 2010, vol. 51, nr 3, s. 177-186.

²⁶ E. A. Chatman: *Life in a small world: Applicability of gratification theory to information-seeking behavior*. „Journal of the American Society for Information Science” 1991, vol. 42, nr 6, s. 438-449.

²⁷ Ibidem, s. 440.

²⁸ L. A. Lievrouw: *The information environment and universal service*. „The Information Society” 2000, vol. 16, s. 155-159.

(głównie medialnych, dotyczących życia politycznego i obywatelskiego) przez użytkowników o różnych poziomach wykształcenia. Potraktowała środowisko informacyjne szeroko, tzn. jako obejmujące nie tylko specjalistyczne serwisy i systemy, ale całą sferę komunikacji ludzkiej, zwłaszcza w społecznościach lokalnych. W takim hipotetycznym modelu środowiska informacyjnego społeczności lokalnej wyodrębniła dwie podstawowe sfery: informacji instytucjonalnej i indywidualnej (osobowej). W tej pierwszej podmiotami – wytwórcami i nadawcami – są różnego rodzaju instytucje (biznesowe, władzy, kulturalne), które produkują informacje filtrowane, kształtowane i rozpowszechniane następnie przez podmioty medialne. Zapewniają one tzw. dostępność instytucjonalną informacji (ang. *institutional availability*). Autorka wyróżnia jeszcze dostępność osobistą (ang. *personal availability*) – definiowaną jako świadomość i umiejętność odbiorcy rodzajów i kanałów informacji, jakie mogą być dla niego osobiście ważne, użyteczne i ciekawe. Nie cała „instytucjonalna produkcja informacyjna” jest przecież przedmiotem zainteresowania każdego indywidualnego użytkownika.

Dostępność osobista jest zależna od uwarunkowań osobistych (takich jak umiejętność czytania i pisanie, innowacyjność, inteligencja społeczna) i sytuacyjnych (lokalizacja, kultura, zaangażowanie w sieci społeczne, czas, możliwości lub ograniczenia ekonomiczne i techniczne). To one faktycznie decydują o sposobie i jakości odbioru rozpowszechnianych informacji. Natomiast przy założeniu pozytywnego ich przepływu, korzystanie z informacji, aktywność społeczna, dyskursy inicjowane i prowadzone na ich podstawie mogą oddziaływać zwrotnie na działalność informacyjną instytucji oraz na wykorzystywane przez nie w tym zakresie technologie.

J. W. Fritch i S. B. Mandernack²⁹ również nie zdefiniowali omawianego wyrażenia, podali jednak zestaw jego cech charakterystycznych w omawianym okresie – co uważam za ważne ze względu na dużą zmienność niżej wymienionych z biegiem czasu. Za cechy te uznali:

- powszechność komputerów,
- dostępność zasobów internetowych z każdej podłączonej maszyny,
- różnorodność istniejących formatów informacji,
- możliwość publikowania informacji na każdy temat, dostępnej dla każdego, w Internecie,
- efemeryczność witryn w stosunku do źródeł drukowanych,
- chaotyczność i ogrom (rozległość) zasobów internetowych, ich zróżnicowanie jakościowe,
- brak jednolitej, uniwersalnej klasyfikacji witryn internetowych,
- wiele różnych (niepodobnych do siebie) wyszukiwarek i metod dostępu do informacji,
- rozpowszechnienie komunikacji elektronicznej (mail, chaty, listy, biuletyny, newsgroups),
- dalszy rozwój mediów drukowanych³⁰.

²⁹ J. W. Fritch, S. B. Mandernack: *The emerging reference paradigm: A vision of reference services in a complex information environment*. „Library Trends” 2001, vol. 50, nr 2, s. 286-305.

³⁰ Ibidem, s. 290.

Analiza powyższej listy pogłębia potrzebę zdefiniowania środowiska informacyjnego, choćby ze względu na ogólnikowość wyrażen takich jak „powszechność komputerów i dostępu do Internetu”. Do dziś oczywistym pozostaje ograniczony zasięg geograficzny takiego stwierdzenia, co pociąga za sobą konieczność konkretnego wskazania – czym w związku z tym tak naprawdę jest środowisko informacyjne i gdzie je można znaleźć? Czy występuje lokalnie, zależnie od gęstości sieci komputerowej, czy też raczej ta zmienna określa „intensywność” sfery otaczającej nas zewsząd?

Fritch i Mandernack zwracają też uwagę na wyzwania i zagrożenia, które nie wiążą się może z samym środowiskiem informacyjnym, ale z powszechną dostępnością Internetu. Wymieniają m.in. (s. 291, 294) złudne poczucie, że wszystkie potrzebne informacje można znaleźć w sieci, że technologia może stanowić panaceum na wszelkie potrzeby, wspominają o problemie alienacji, negatywnych skutkach indywidualizacji. Opisują również zjawisko nazwane przez nich hiperumysłem (ang. *hypermind*), na które składają się: nielinearność korzystania z danych i informacji oraz myślenia i wnioskowania, reakcje sensoryczne zamiast stymulacji intelektualnej, problemy komunikacyjne, nieradzenie sobie z nadmiarem – przeciążeniem informacją i jego skutkami.

Dwie definicje, jakie udało mi się znaleźć w literaturze (co nie oznacza, że nie ma ich więcej), pojawiły się na początku XXI w. Zgodnie z pierwszą, kładącą nacisk na sferę techniczną, „spersonalizowane środowisko informacyjne to **zespół zintegrowanych zestawów narzędzi** [podkr. moje – MK], umożliwiających użytkownikom tworzenie ich własnych aranżacji dużych, zróżnicowanych przestrzeni informacyjnych, poprzez wysoce profilowany dostęp”³¹. Do podstawowych zadań w jego obszarze autorzy zaliczają profilowanie zasobów oraz skuteczne wyszukiwanie. Co ciekawe, traktują oni rozdzielnie „środowisko” i „przestrzeń informacyjną”, co pozostaje w sprzeczności z intuicyjnym, synonimicznym rozumieniem tych wyrażen.

Druga definicja, autorstwa M. J. Romanycha, pojawiła się w 2003 r. i mówi, że jest to „zbiór (ang. *aggregate*) osób, organizacji lub systemów, który gromadzi, przetwarza lub rozpowszechnia informacje; obejmuje także samą informację”³². To dość ogólnikowe sformułowanie, główny nacisk kładzie na realizowanie procesów informacyjnych. Otoczenie, w jakim są one realizowane, oraz jego uczestnicy (czy to ludzie, czy organizacje, czy maszyny) tworzą właśnie „środowisko informacyjne”. Informacja pozostaje w nim przedmiotem prowadzonych działań.

W literaturze znaleźć też można próby zastosowania omawianego wyrażenia w kontekście węższym, organizacyjnym (analogicznie, jak ma to miejsce w odniesieniu do pojęcia „kultura informacji”). Na środowisko informacyjne firmy składają się: „informacja, procesy, zasoby wiedzy i operacje biznesowe wykorzystywane do zarządzania informacją i podejmowania decyzji”³³. To

³¹ C. Jayawardana, K. P. Hewagamage, M. Hirakawa: *A personalized information environment for digital libraries*. „Information Technology and Libraries” 2001, vol. 20, nr 4, s. 186.

³² M. J. Romanych: *Visualizing the information environment*. „Military Intelligence” 2003, nr 3, s. 5. Cyt. z: Joint Publication 1-2, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms (Washington D. C.: US Government Printing Office, 12.04.2001), s. 203.

³³ B. Miller, M. A. Malloy, E. Masek, C. Wild: *Towards a framework for managing the information environment*. „Information – Knowledge – Systems Management” 2001, nr 2, s. 359.

w nim szuka się i wybiera informację potrzebną użytkownikom, a tę wybraną przekazuje w formie najbardziej im odpowiadającej³⁴.

Ten krótki przegląd pozwala stwierdzić, że choć wyrażenie *środowisko informacyjne* jest popularne w literaturze na równi z *przestrzenią informacyjną*, to jednak najczęściej używane jest intuicyjnie, bez prób definiowania go. Oba funkcjonują od wielu lat, przy czym analiza źródeł prowadzi do ostrożnego wniosku dotyczącego różnic między nimi. Wydaje się mianowicie, że „przestrzeń informacyjna” znacznie częściej jest znana, zbadana, może też przynajmniej częściowo uporządkowana. „Środowisko” pozostaje częściej nieokreślone, niezbadane, bez nazwanych relacji między jego elementami i opisanego sposobu funkcjonowania (tu cennym wyjątkiem jest przywołany wyżej model Lievrouw).

Infosfera

Badacze promujący koncepcję „infosfery”, szukając logicznych jej poprzedników, odwołują się najczęściej do dwóch „tradycji” – cyberprzestrzeni i biosfery. Cyberprzestrzeń (ang. *cyberspace*) często nazywa się Internet, podkreślając jego techniczny charakter. Natomiast biosfera, termin stosowany w naukach o życiu, opisuje przestrzeń zamieszkiwaną przez różne formy życia³⁵.

Wydaje się jednak, że czysto techniczna charakterystyka nie oddaje dziś społecznego charakteru Internetu, jego „treściwość” zaczyna przeważać nad techniczno-narzędziową stroną przedsięwzięcia. Mówiąc o Sieci, myślimy najczęściej o jej zasobach.

Częstotliwość pojawiania się pojęcia infosfera w literaturze wzrasta od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych XX w., wraz z rozwojem wirtualnej sfery ludzkiego życia (w jej rozumieniu castellsowskim) i myśli ekologicznej w informatologii³⁶. Jednym z pierwszych propagatorów tego pojęcia w Polsce był już w latach siedemdziesiątych XX w. J. L. Kulikowski, który traktował „infosferę” jako pojęcie synonimiczne dla „przestrzeni informacyjnej”, definiując ją szeroko, jako „środowisko informacyjne człowieka obejmujące te rodzaje informacji, które są mu dostępne za pośrednictwem centrów wyższej działalności nerwowej”³⁷.

Wszystkie interpretacje wskazują zdecydowanie na techniczne uwarunkowania powstania i rozwoju infosfery, podkreślając jednak jednocześnie społeczne skutki wykorzystywania potencjału oferowanego przez nowe rozwiązania teleinformatyczne.

³⁴ Zob. I. Mabawonku: *The information environment of women in Nigeria's public service*. „Journal of Documentation” 2006, vol. 62, nr 1, s. 73-90.

³⁵ Zob. np. B. Berenfeld: *Linking students to the infosphere*. „Technological Horizons in Education Journal” 1996, vol. 23, nr 9; L. Floridi: *A look into the future impact of ICT on our lives*. „The Information Society” 2007, nr 23, s. 59.

³⁶ W. Babik: *Ekologia informacji*. „Zagadnienia Informatyki i Naukowej” 2001, nr 2(78), s. 64-70; tegoż: *Ekologia informacji – wyzwania XXI w.* „Praktyka i Teoria Informatyki i Technicznej” 2002, nr 1(37), s. 20-25; tegoż: *O niektórych chorobach powodowanych przez informacje*. W: *Komputer w edukacji*. 16. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe. Kraków 29-30 września 2006. Pod red. J. Morbitzera. Kraków 2006, s. 15-20.

³⁷ J. L. Kulikowski: *Człowiek i infosfera*. „Problemy” 1978, nr 3 (384), s. 2-6.

Dobrym przykładem może być definicja M. Vlahosa³⁸ (wraz z jej ciekawą i rozbudowaną interpretacją), według którego infosfera jest to „połączenie (fuzja) wszystkich światowych sieci komunikacyjnych, baz danych i zasobów informacji w rozległą, różnorodną sieć wymiany elektronicznej”³⁹. Choć sama proponowana wąska definicja ma charakter techniczny, w dalszej części artykułu autor rozwija tę koncepcję w kierunku społecznych, politycznych i ekonomicznych konsekwencji powstania infosfery jako nowego miejsca, do którego ludzkość migruje, a którego specyfika polega na braku wymiaru fizycznego. W tym nowym miejscu – w Sieci – ludzie będą realizować działania indywidualne i zespołowe, w tym także pracować, ze względu na ogromny potencjał infosfery w zakresie gromadzenia wszystkich ludzi i całej ich wiedzy (co jest oczywiście dyskusyjne). To właśnie praca miała być pierwszą z form aktywności sieciowej (ze względu na korzyści płynące z braku ograniczeń czasu i miejsca), dopiero po niej ludzie mieli przenieść do Sieci swoją aktywność pozazawodową, prywatną. Migracja do nowego miejsca obcego środowiska (porównywana przez Vlahosa do kolonizacji nowego świata) pociągnie za sobą zmiany zachowań społecznych i indywidualnych. Docelowo, to infosfera ma stać się centrum życia społeczeństwa i to ludzie zdecydują o tym, jak będzie ona wyglądała, jako że „miejsce to ludzie” (Vlahos, 1998, s. 501). W aspekcie kulturowym miało się to wiązać z porzucaniem wielu wzorów, wartości, norm i sposobów życia na rzecz nowych, ale też z troską o zachowanie tych najwartościowszych, naprawdę ważnych. Trzeba tu zwrócić uwagę na datę publikacji Vlahosa (1998); część jego przemyśleń miała wówczas raczej prognostyczny charakter.

Jeszcze wcześniej, B. Berenfeld⁴⁰ pisał, że metafora infosfery odzwierciedla pogłębiającą się jedność, współzależność i dostępność informacji produkowanej przez ludzkość. Zasada się na rozwoju technicznym, ale obejmuje także przemiany polityczne i kulturowe, powodując m.in. zmiany naszych zachowań (np. w środowiskach edukacyjnych – zmiany metod dydaktycznych, zwiększenie samodzielności uczniów, interaktywności, współpracy). Obejmuje wszystkie, dawne i nowe media przekazu (druk, telefon, komputer). Jest dynamiczna i aktywizuje społeczeństwo. Wprowadza też pewien porządek, strukturalizuje wirtualny chaos.

Przytoczeni powyżej dwaj autorzy o kształtowaniu się i potencjale infosfery pisali pod koniec ubiegłego wieku. W ostatnich latach problematykę tę poruszał kilkakrotnie Luciano Floridi. Według jego definicji infosfera „opisuje całe środowisko informacyjne, na które składają się wszystkie podmioty informacyjne (ang. *informational entities*), a także czynniki informacyjne [komunikaty, dane, informacje – dod. M. K.], ich własności, interakcje, procesy i wzajemne relacje. Środowisko to jest porównywalne z (choć różne od) cyberprzestrzenią (która jest tylko jednym z jego regionów), ponieważ obejmuje także przestrzenie informacji dostępne analogowo i offline. Środowisko to (a w konsekwencji także samo pojęcie) bardzo gwałtownie ewoluuje”⁴¹. Za istotowe przekształce-

³⁸ M. Vlahos: *Entering the infosphere*. „Journal of International Affairs” 1998, vol. 51, nr 2, s. 497-525.

³⁹ Ibidem, s. 498.

⁴⁰ B. Berenfeld: *Linking students to the infosphere*. „Technological Horizons in Education Journal” 1996, vol. 23, nr 9.

⁴¹ L. Floridi: *A look into the future impact of ICT on our lives*. „The Information Society” 2007, nr 23, s. 59.

nia infosfery, takie jak przede wszystkim przejście od zapisu analogowego do cyfrowego oraz lawinowy przyrost informacji cyfrowej (a w konsekwencji np. konwergencja mediów, rozwój kultury audiowizualnej) odpowiadają cyfrowe narzędzia teleinformatyczne. Uniwersalny zasięg infosfery – jej otwartość na nośniki tradycyjne i nowoczesne – powoduje, według Floridiego, wytwarzanie się wokół nas świata sztucznego (a-świata), na kształt sztucznej inteligencji (ang. *artificially live* – „a-live”).

„Infosfera przestanie wkrótce być środowiskiem wirtualnym otoczonym przez świat „materialny”. Stanie się samym światem, coraz częściej rozumianym i interpretowanym informacyjnie, jako część infosfery. Na koniec tej przemiany infosfera zmieni się istotowo – od sposobu nazwania przestrzeni informacji do synonimu Bycia”⁴².

W takim a-świecie autor spodziewa się także przemiany człowieka w tzw. organizm podłączony (ang. *connected informational organism*) – inforga⁴³, pozostającego w nieustannym kontakcie z Siecią. Floridi rozwija tę myśl, sugerując w 2009 r., że w społeczeństwie informacyjnym – czy może raczej należałoby powiedzieć: w społeczeństwie inforgów – główną rolę zaczynają odgrywać obiekty i procesy informacyjne (odmaterializowane), prawo korzystania z dóbr, zwłaszcza intelektualnych, staje się co najmniej równie ważne jak prawo własności, a kryterium istnienia – zamiast bycia niezmiennym i postrzegalnym – staje się bytem zdolnym do interaktywności⁴⁴. Na tę ostatnią właściwość współczesnych zachowań i wartości społecznych zwrócił też uwagę Daniel Bougnoux z Francji podczas konferencji krakowskiej w 2011 r.⁴⁵, mówiąc o przechodzeniu ludzkości od grafo- do numerosfery i rezygnacji z tradycyjnie rozumianej Prawdy na rzecz swobody wyboru i doboru (relevantnych) treści do aktualnych potrzeb. Kluczowa jest tu także indywidualizacja w Sieci – kształtowana z wykorzystaniem dostępnych narzędzi i portali społecznościowych.

Analiza powyższych definicji skłania do wniosku, że strukturalnie infosferę kształtuje technika – jej narzędzia, produkty, rozwiązania. Częstotliwość posługiwania się terminem infosfera wzrasta więc w miarę zagęszczania się sieci powiązań teleinformatycznych, kiedy sieć przestaje być „dziurawa”, kiedy podłączamy do niej coraz to nowe urządzenia i w konsekwencji zaczynamy rzeczywiście „odczuwać” tę wszechobecność informacji dookoła nas. W miarę coraz częstszego korzystania z oferty internetowej przez coraz większą liczbę użytkowników rozwija się castellsowska „rzeczywista wirtualność”, stając się faktycznym (głównie ze względu na długość przebywania w niej) środowiskiem życia wielu osób. Stajemy się mieszkańcami infosfery, choć jeszcze nie inforgami – tak jak to prognozuje Floridi.

⁴² Ibidem, s. 61.

⁴³ Zob. Ibidem, s. 62; tegoż: *Information: a very short introduction*. Oxford 2010, s. 9.

⁴⁴ L. Floridi: *The information society and its philosophy: Introduction to the special issue on The philosophy of information, its nature, and future developments*. „The Information Society” 2009, nr 25, s. 156.

⁴⁵ *Jak uczyć studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa (INIb)? Programy studiów a rynek pracy i rozwój nauki*. IINIb UJ – Konsulat Generalny USA w Krakowie – SBP, Kraków, 6-7.06.2011.

„Przestrzeń informacyjna” jako termin

Przeprowadzona powyżej analiza znaczeniowa wyrażen używanych w literaturze do określania – mówiąc najogólniej – otaczającej nas informacji pozwala na sformułowanie ostrożnych wniosków dotyczących ich obecności w literaturze. Zachęca także do próby wprowadzenia przynajmniej jednego z nich do słownika terminów z zakresu informacji naukowej.

Wbrew intuicji sugerującej, że *infosfera* – jako określenie najbardziej „techniczne” w swoim wyrazie – będzie najnowszym w tej grupie, stosowanie go zaczyna się upowszechniać mniej więcej równolegle do pozostałych, czyli w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. Spośród badanych najwcześniejsze wystąpienie udało mi się odnaleźć w przypadku *środowiska informacyjnego* (1972). Nie można więc mówić tu o ewolucji kolejnych pojęć, o falach popularności kolejnych wyrażen. Wszystkie one funkcjonują równolegle, co moim zdaniem dowodzi rozwoju naszej świadomości informacyjnej. W ich współobecności można jednak zaobserwować zmiany w interpretacji niektórych z nich.

W przypadku *przestrzeni informacyjnej* – przechodzimy od jej wąskiej interpretacji obejmującej bądź zestawy źródeł wykorzystywanych przez poszczególne osoby, bądź informacje generowane przez i/lub dotyczące jednego przedmiotu. W miarę rozwoju narzędzi teleinformatycznych wyrażenie to bywa także stosowane do nazywania środowiska pracy systemu informacyjnego, ewentualnie kształtowania przestrzeni relacji z użytkownikami. W obu interpretacjach mamy do czynienia z wyraźnym określeniem granic takiej przestrzeni. Pewną ewolucję przechodzi też *infosfera* – począwszy od wyraźnego wskazywania jej teleinformatycznych uwarunkowań, przez kolonizację „nowego świata”, po (prognozowane na razie) podłączenie organizmów żywych do Sieci.

W cytowanych definicjach można zauważyć pewną prawidłowość, a mianowicie częste wskazywanie omawianych wyrażen jako synonimicznych lub wykorzystywanie ich do wzajemnego objaśniania znaczeń. Potwierdzeniem tego może być choćby następujące stwierdzenie: „Dziś środowisko informacyjne (*infosfera*) użytkownika tak bardzo się rozszerzyło, że nie sposób dalej zamykać go w ramach form organizacyjnych, co z kolei nie znaczy, że w badaniach należy całkowicie zrezygnować z typizacji czy kategoryzacji użytkowników”⁴⁶.

Powyższe wnioski według mnie potwierdzają:

a) „zadomowienie się” omawianych wyrażen w języku stosowanym do opisywania zjawisk i procesów z zakresu informacji naukowej,

b) potencjał stworzenia z przynajmniej jednego z nich specjalistycznego terminu informatologicznego,

c) potrzebę zaproponowania takiego terminu, dzięki czemu można by uporządkować zakres interpretacji stosowanych dotychczas swobodnie wyrażen.

Spośród omawianych w niniejszym artykule trzech fraz, uznałam *przestrzeń informacyjną* za tę najbardziej odpowiadającą charakterowi badań informatologicznych. Nazywa bowiem – moim zdaniem – otoczenie, które może być przedmiotem tych badań, może stanowić tło lub oddziaływać (bezpośrednio

⁴⁶ J. Woźniak-Kasperek: *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*. Warszawa 2011, s. 135.

bądź pośrednio) na zachowania informacyjne, a także na informacje i procesy na nich lub w związku z nimi realizowane. Samo pojęcie przestrzeni kryje w sobie właśnie pewne wyzwanie – zachętę do działania, do poznawania, eksplorowania, organizowania, projektowania, zapanowania nad nią. Pozostałe dwa określenia mogą być w uzasadnionych przypadkach traktowane synonimicznie. Środowisko informacyjne to pojęcie nie tak często jednak kojarzone z aktywnością poznawczą – można w nim żyć, korzystać z niego, nie dostrzegając takiej potrzeby. Szczególne zainteresowanie – na przykładzie środowiska naturalnego – ujawnia się, gdy ma ono do zaoferowania coś szczególnego (bogactwa naturalne) bądź gdy jego funkcjonowanie zostało zachwiane, co pociąga za sobą negatywne konsekwencje dla mieszkańców. Z kolei proponowane dotychczas interpretacje infosfery zwracają uwagę na jej warstwę techniczną oraz ewentualne społeczne skutki rozwoju narzędzi. Na tym tle, mając na względzie specyfikę obszaru badawczego informacji naukowej, proponuję przyjąć następującą definicję:

Przestrzeń informacyjna – jest to wielowymiarowy, dynamiczny, otwarty zbiór treści (danych i informacji), ich nośników oraz użytkowników.

Oczywiście, ze względu na wieloznaczność zastosowanych w niej słów, konieczne jest jej doprecyzowanie i wyjaśnienie.

Wielowymiarowość przestrzeni informacyjnej wynika z jej zmiennokształtności uzależnionej (między innymi) od: czasu, zakresu (tematyki poszukiwanych, dostępnych i/lub wytwarzanych treści), osób (ich liczby, kompetencji, potrzeb informacyjnych), rodzaju nośników. W zależności od wskazań dla wymienionych powyżej wymiarów, można kształtować różne przestrzenie informacyjne – indywidualne, grupowe, zbiorowe. Ta ich różnorodność jest właśnie w definicji ujęta w przymiotniku dynamiczny – zmieniający się w czasie w ujęciu subiektywnym (warunkowanym przez cechy użytkownika – kompetencje, potrzeby, dostęp do narzędzi i źródeł) z punktu widzenia podmiotu poruszającego się po tej przestrzeni, bądź obiektywnym (kiedy z biegiem czasu zmieniają się treści i ich nośniki).

Dynamika jest też powiązana z otwartością zbioru trójelementowego. Z jednej strony – jest on poszerzany, uzupełniany o kolejne informacje, o nowych użytkowników i nowocześniejsze narzędzia oraz nośniki, z drugiej – część elementów dezaktualizuje się lub wręcz bywa usuwana ze zbioru (np. przy zmianie miejsca pracy bądź zamieszkania część kontaktów – osobowych źródeł informacji – zostaje zerwana, czy to z powodu trudności formalno-technicznych z ich utrzymaniem, czy z powodu braku uzasadnienia i zainteresowania podtrzymywaniem go).

Zbiór nazwany przeze mnie *przestrzenią informacyjną* składa się z trzech kategorii elementów. Pierwsza z nich to treści, w których wyróżnić można dane (będące przedmiotem podstawowego przetwarzania) i informacje (czyli dane już w jakiś sposób przetworzone, np. poddane analizie czy wnioskowaniu). W podzbiorze treści nie umieszczam wiedzy, zgodnie z założeniem, że wiedzy poza umysłem człowieka właściwie nie da się przechowywać⁴⁷. Podzbiór drugi,

⁴⁷ Zob. np. J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

nośniki, nie ma zaznaczonych granic formalnych, obejmuje każdy materiał, każde miejsce, na i w jakim mogą być przechowywane treści. Kategoria ostatnia to użytkownicy. Tu również trzeba pamiętać o ich zróżnicowaniu – pod względem poziomu i zakresu wiedzy, kompetencji informacyjnych, potrzeb informacyjnych itp. (od strony charakterologiczno-osobowościowej zróżnicowanie to jest właściwie nieskończone).

W przestrzeni informacyjnej użytkownicy są elementem aktywnym. Korzystając z odpowiednich narzędzi i metod, docierają do poszukiwanych informacji bądź eksplorują nowe dla nich źródła. To ich świadomość dotycząca dostępności tychże, jak również ciekawość, chęć poznania, są warunkiem koniecznym dla określenia przestrzeni i korzystania z niej. Można zaryzykować stwierdzenie, że współcześnie ilość otaczającej człowieka informacji jest tak ogromna, że zawsze znajdzie się osoba świadoma jej istnienia. Przestrzeń informacyjną można więc rozpatrywać w dwóch aspektach. Jako przestrzeń obiektywna, obejmuje ogół wszystkich informacji, także tych jeszcze nieodczytanych, co do których posiadamy intuicję ich istnienia. Dla celów badawczych można jednak wyodrębnić przestrzenie subiektywne – konkretnych obszarów informacji wykorzystywanej przez poszczególne osoby, grupy, społeczności itd. Zapewne możliwe byłoby przeanalizowanie kulturowych zmiennych przestrzeni informacyjnych, powiązanych ze zróżnicowaniem kulturowym populacji. Zasięg przestrzeni informacyjnej można z kolei sprecyzować, jak to miało miejsce w cytowanym w części analitycznej przypadku „przestrzeni informacyjnej książki” lub (analogicznie) „przestrzeni informacyjnej biblioteki akademickiej” bądź „przestrzeni informacyjnej człowieka”⁴⁸.

Zakończenie

Proponowany termin niesie ze sobą potencjał badawczy, co potwierdzają choćby przytoczone powyżej przykłady. Służy precyzji w definiowaniu zasięgu prowadzonych studiów i analiz, pomaga także w projektowaniu nowych lub modyfikowaniu dotychczasowych działań specjalistów informacji. Mam tu na myśli między innymi organizowanie, planowanie, etykietowanie, definiowanie relacji, które wskazał S. Skórka⁴⁹, pisząc o architekturze przestrzeni informacyjnej. Pozostaje mieć nadzieję, że obserwowana potrzeba nazywania nowych zjawisk i procesów oraz wynikające z niej poszerzanie terminologii informatologicznej świadczą raczej o rozwoju niż o zamieraniu dyscypliny.

⁴⁸ Takich, jak na przykład przywoływane tu badania przedstawione w publikacji *Przestrzeń informacyjna książki*. Pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Tadeusiewicz. Łódź 2009 czy *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej*. Pod red. B. Antczak-Sabali, L. Tkaczyk. Toruń 2009. Ostatnie wyrażenie jest parafrazą tytułu XI Forum INT 2011 – „Człowiek w przestrzeni informacyjnej”.

⁴⁹ S. Skórka, op. cit.

Bibliografia

1. Agosto D. E., Rozaklis L., MacDonald C., Abels E. G.: *Barriers and challenges to teaching reference in today's electronic information environment*. „Journal of Education for Library and Information Science” 2010, vol. 51, nr 3, s. 177-186.
2. Arte A.: *The management of the scientific information environment: The role of the research library web site*. „Online Information Review” 2001, vol. 25, nr 2, s. 88-93.
3. Babik W.: *Ekologia informacji – wyzwanie XXI w.* „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002, nr 1(37), s. 20-25.
4. Babik W.: *Ekologia informacji*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001, nr 2(78), s. 64-70.
5. Babik W.: *O niektórych chorobach powodowanych przez informacje*. W: *Komputer w edukacji. 16. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe. Kraków 29-30 września 2006 r.* Pod red. J. Morbitzera Kraków 2006, s. 15-20.
6. Ballard E.: *Exploration of nurses' information environment*. „Nurse Researcher” 2006, vol. 13, nr 4, s. 50-65.
7. Benyon D.: *The new HCI? Navigation of information space*. „Knowledge-Based Systems” 2001, nr 14, s. 425-430.
8. Berenfeld B.: *Linking students to the infosphere*. „Technological Horizons in Education Journal” 1996, vol. 23, nr 9.
9. Beynon D., Höök K.: *Navigation in information space. Supporting the individual*. W: *Human-computer interaction: INTERACT'97*. Pod red. S. Howarda, J. Hammonda, G. Lindgaard. Londyn 1997, s. 39-156.
10. Chatman E. A.: *Life in a small world: Applicability of gratification theory to information-seeking behavior*. „Journal of the American Society for Information Science” 1991, vol. 42, nr 6, s. 438-449.
11. Cole C., Leide J. E.: *Using the user's mental model to guide the integration of information space into information need*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2003, nr 54(1), s. 39-46.
12. Collins R.: *Part I. The delivery of information services within a changing information environment. The changing information environment*. „Journal of the American Society for Information Science” 1991, vol. 42, nr 2, s. 120-123.
13. Floridi L.: *A look into the future impact of ICT on our lives*. „The Information Society” 2007, nr 23, s. 59-64.
14. Floridi L.: *Information: a very short introduction*. Oxford 2010, 138 s.
15. Floridi L.: *The information society and its philosophy: Introduction to the special issue on The philosophy of information, its nature, and future developments*. „The Information Society” 2009, nr 25, s. 153-158.
16. Fritch J. W., Mandernack S. B.: *The emerging reference paradigm: A vision of reference services in a complex information environment*. „Library Trends” 2001, vol. 50, nr 2, s. 286-305.
17. Hagedorn K.: *The information architecture glossary*. Argus Associates. 2000.
18. Hardof-Jaffe S. et al.: *Students' organization strategies of personal information space*. „Journal of Digital Information” 2009, vol. 10, nr 5, [online]. World Wide Web: <<http://journals.tdl.org/jodi/article/view/438/541>>.
19. Hsieh-Yee I.: *Educating cataloging professional in a changing information environment*. „Journal of Education for Library and Information Science” 2008, vol. 49, nr 2, s. 93-106.
20. Jayawardana C., Hewagamage K. P., Hirakawa M.: *A personalized information environment for digital libraries*. „Information Technology and Libraries” 2001, vol. 20, nr 4, s. 185-196.
21. Jerit J., Barabas J., Bolsen T.: *Citizens, knowledge, and the information environment*. „American Journal of Political Science” 2006, vol. 50, nr 2, s. 266-282.
22. Krishnan A., Jones S.: *TimeSpace: activity-based temporal visualization of personal information spaces*. „Personal Ubiquitous Computing” 2005, nr 9, s. 46-65.
23. Kulikowski J. L.: *Człowiek i infosfera*. „Problemy” 1978, nr 3 (384), s. 2-6.
24. Lievrouw L. A.: *The information environment and universal service*. „The Information Society” 2000, vol. 16, s. 155-159.

25. Ma J., Wang Y., Zhu Z., Tang R.: *An attempt of data exchange between the institutional repository and the information environment for the management of scientific research – ARP*. „Library Collections, Acquisitions & Technical Services” 2009, nr 33, s. 1-7.
26. Mabawonku I.: *The information environment of women in Nigeria’s public service*. „Journal of Documentation” 2006, vol. 62, nr 1, s. 73-90.
27. McHale J.: *The changing information environment: A selective topography*. 1972, 62 s.
28. McKnight C.: *The personal construction of information space*. „Journal of the American Society for Information Science” 2000, nr 51(8), s. 730-733.
29. Miller B., Malloy M. A., Masek E., Wild C.: *Towards a framework for managing the information environment*. „Information – Knowledge – Systems Management” 2001, nr 2, s. 359-384.
30. Newby G. B.: *Cognitive space and information space*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, nr 52(12), s. 1026-1048.
31. Nicholson D., Dunsire G., Macgregor G.: *SPEIR: developing a common information environment in Scotland*. „The Electronic Library” 2006, vol. 24, nr 1, s. 94-107.
32. Ocholla D. N.: *Curriculum response to a changing national and international information environment: Theoretical and methodological paradigms on review and revision*. „Education for Information” 2001, vol. 19, nr 143-167.
33. *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej*. Pod red. B. Antczak-Sabala, L. Tkaczyk. Toruń 2009.
34. *Przestrzeń informacyjna książki*. Pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Ta-deusiewicz. Łódź 2009.
35. Robinson B., Wilson F.: *Soft systems methodology and dialectics in an information environment: A case study of the Battle of Britain*. „Systems Research and Behavioral Science” 2003, nr 20, s. 255-268.
36. Romanych M. J.: *Visualizing the information environment*. „Military Intelligence” 2003, nr 3, s. 5-8.
37. Savolainen R.: *Spatial factors as contextual qualifiers of information seeking*. „Information Research Journal” 2006, vol. 11, nr 4. [online]. World Wide Web: <http://informationr.net/ir/11-4/paper261.html> dostęp: 10.06.2011.
38. Skórka S.: *Architektura informacji – kreator przestrzeni informacyjnych*. „Przegląd Biblioteczny” 2001, z. 1, s. 47-61.
39. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002.
40. Telvin Goh Ch. H., Hooper V.: *Knowledge and information sharing in a closed information environment*. „Journal of Knowledge Management” 2009, vol. 13, nr 2, s. 21-34.
41. Tomaszczyk J.: *Angielsko-polski słownik informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*. Katowice 2009.
42. Vlahos M.: *Entering the infosphere*. „Journal of International Affairs” 1998, vol. 51, nr 2, s. 497-525.
43. Woźniak-Kasperek J.: *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*. Warszawa 2011.

Summary

The author analyses interpretations of phrases *information space*, *information environment*, and *infosphere*, which were discussed in Polish and English language literature on information science for last 25 years. Referring to this analysis, she proposes an *information space* as a LIS term, formulates and explains it’s definition.

STATYSTYCZNY OBRAZ POLSKICH BIBLIOGRAFII SPECJALNYCH W LATACH 1945-2008

Jadwiga Sadowska
Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Wrocławskiego

Bibliografia Bibliografii Polskich 1945-2008, bibliografia bibliografii, bibliografia specjalna, bibliografia dziedzin i zagadnień, bibliografia regionalna, bibliografia osobowa, statystyka bibliografii

Bibliografia spisów bibliograficznych (bibliografia bibliografii) jest bibliografią specjalną, która dokumentuje kulturę bibliograficzną kraju i jest źródłem informacji o źródłach informacji. Jak pisała wybitna znawczyni bibliografii Helena Hleb-Koszańska, to zadanie „predestynuje ją – jak twierdzi większość bibliografów – do pełnienia funkcji jednego z członów w systemie bibliografii narodowej”¹. Dlatego nie dziwi, że kraje o bogatej tradycji bibliograficznej (np. Niemcy, Czechy, Włochy) tworzą bibliografie spisów bibliograficznych, jeśli nie bieżące, to retrospektywne. Dodajmy, że istnieją też międzynarodowe bibliografie bibliografii. Do najbardziej znanych należą: *Bibliotheca bibliographica* Juliusa Petzholdta (wyd. 1. Leipzig 1866) zawierająca 5,5 tys. bibliografii oraz *A world bibliography of bibliographies and of bibliographical catalogues, calendars, abstracts, digests, indexes and the like* Theodora Bestermana (wyd. 1. London 1939-1940). Wydanie 4. tego dzieła (Lausanne 1965-1966) zawiera ponad 90 tys. bibliografii samoistnych.

Bibliografie bibliografii są też podstawą do prowadzenia wszechstronnych analiz dotyczących rozwoju bibliografii, w tym także analiz statystycznych. W piśmiennictwie polskim opracowanie tego typu bibliografii w bardzo szerokim ujęciu (światowym, krajowym, metodycznym, historycznym, także statystycznym) dał Henryk Sawoniak w publikacji *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii* (1971)².

Przedmiotem zainteresowania bibliografii bibliografii są wszelkie spisy bibliograficzne – ogólne i specjalne, wydzielane ze względu na cechy związane z zakresem tematycznym (uniwersalny lub ograniczony) lub cechami dokumentów (geograficznymi, językowymi, wydawniczo-formalnymi, autorskimi, chronologicznymi). Liczba opracowywanych w kraju bibliografii świadczy o stopniu

¹ H. Hleb-Koszańska: *O bibliografii dla niewtajemniczonych*. Wrocław 1974, s. 77-78.

² H. Sawoniak: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii*. Warszawa 1971.

uporządkowania piśmiennictwa, a same bibliografie należą do podstawowych źródeł informacji bieżącej i retrospektywnej (historycznej, kulturowej). Liczba spisów bibliograficznych rośnie wraz z powiększaniem się produkcji wydawniczej, a im wyższa jest produkcja wydawnicza kraju, tym bardziej niezbędne są opracowania bibliograficzne (obecnie często bibliograficzne bazy danych), które rejestrują i porządkują w różny sposób ukazujące się piśmiennictwo. W ramach kraju rolę tę pełni bibliografia narodowa. Bibliografie pozwalają przede wszystkim szybko dotrzeć do poszukiwanych zagadnień (bibliografie dziedzin i zagadnień, bibliografie regionalne). Stanowią też materiał pozwalający ocenić wysokość i różnorodność produkcji wydawniczej (bibliografie narodowe), ocenić aktywność osób i środowisk, np. naukowych (bibliografie osób i instytucji), zainteresowanie danym narodem czy krajem za granicą (bibliografie eksteriorików), są też źródłem oceny rozwoju dyscyplin i kierunków (bibliografie dziedzin i zagadnień).

Według obliczeń Henryka Sawoniaka przeprowadzonych w połowie lat sześćdziesiątych XX w. na podstawie *Bibliografii bibliografii polskich* Wiktora Hahna od początku (tj. 1625 r. – data wydania pierwszej bibliografii autorstwa Szymona Starowolskiego) do 1950 r. opracowano w Polsce około 5500 spisów bibliograficznych, w dziesięcioleciu 1951-1960 – około 4000, a w okresie 1961-1965 – około 2500³. Liczby te wskazują na wielki przyrost spisów bibliograficznych w okresie powojennym. W wydanej kilka lat później książce *O bibliografii dla niewtajemniczonych* Helena Hleb-Koszańska (korzystając z obliczeń Sawoniaka) ustaliła liczbę spisów bibliograficznych (z pominięciem katalogów księgarskich i wydawniczych oraz bibliografii załącznikowych) dla okresu 1945-1960 – na około 6700 bibliografii (średnio rocznie 447), dla okresu 1961-1965 – około 2500 (średnio rocznie 500)⁴. Dokładne obliczenia dla późniejszego okresu nie były wykonywane, jednak można tu przyjąć za podstawę skomasowane i poddane pewnej selekcji bibliografie bibliografii opracowywane w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. I tak, trzecie wydanie *Bibliografii bibliografii polskich do 1950 r.* W. Hahna, uzupełnione przez H. Sawoniaka rejestruje 7500 pozycji, co daje średnio 23 spisy rocznie. W *Bibliografii polskich 1951-1960* zamieszczono 5600 pozycji, co daje średnio rocznie 560 bibliografii. *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970* notuje 9691 bibliografii (średnio rocznie 969), natomiast *Bibliografia bibliografii polskich 1971-1985* notuje już 15 923, czyli średnio rocznie 1061 spisów bibliograficznych.

Do oceny stanu bibliografii nie wystarczą same dane liczbowe, ważne są kryteria doboru i selekcji materiałów (o których dalej), a także struktura typów spisów bibliograficznych. Analizując pod tym względem *Bibliografię bibliografii polskich 1961-1970*, która rejestruje 9691 spisów, otrzymamy następujący rozkład typów bibliografii: bibliografie bibliografii – 12 (0,12%), bibliografie ogólne – 264 (2,72%), bibliografie dziedzin i zagadnień – 5630 (58,09%), bibliografie regionalne – 774 (7,98%), bibliografie osobowe – 2485 (25,64%), bibliografie zawartości czasopism – 320 (3,30%), katalogi księgarskie i wydawnicze – 206 (2,12%).

³ Ibidem, s. 317; H. Hleb-Koszańska: *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość*. W: *Drużga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*. Warszawa 1967, s. 10.

⁴ H. Hleb-Koszańska: *O bibliografii...*, op. cit., s. 214.

Podobny rozkład procentowy otrzymamy dla *Bibliografii bibliografii polskich 1971-1985*, która rejestruje 15 923 spisy bibliograficzne, w tym: bibliografie bibliografii – 22 (0,14%), bibliografie ogólne – 162 (1,01%), bibliografie dziedzin i zagadnień – 9021 (56,6%), bibliografie regionalne – 1587 (9,96%), bibliografie osobowe – 4569 (28,62%), bibliografie zawartości czasopism – 423 (2,65%), katalogi księgarskie i wydawnicze – 135 (0,85%).

Tak więc można uznać, że dla 25-letniego okresu (1961-1985) ponad połowa (57-58%) spisów bibliograficznych dotyczy poszczególnych dziedzin i zagadnień, 26-29% stanowią bibliografie osobowe oraz 8-10% – bibliografie regionalne. Pozostałe typy spisów bibliograficznych są zdecydowanie mniej liczne i stanowią 5-9% całości.

Nieco inne, choć zbliżone wskaźniki uzyskamy dla przykładowego rocznika 2005, w którym zarejestrowano 4876 bibliografii, w tym: bibliografie bibliografii – 1 (0,02%), bibliografie ogólne – 29 (0,59%), bibliografie dziedzin i zagadnień – 2977 (61,05%), bibliografie regionalne – 661 (13,55%), bibliografie osobowe – 1285 (26,35%), bibliografie zawartości czasopism – 56 (1,14%), katalogi księgarskie i wydawnicze – 67 (1,37%). Warto zwrócić uwagę na bibliografie regionalne, których udział jest o jedną trzecią wyższy od okresu 1971-1985 (9,96%; 13,55%), bibliografie osobowe zachowują prawie jednakowy stan (28,62%; 26,35%), podobnie bibliografie dziedzin i zagadnień (56,6%; 61,05%). Te niewielkie różnice mogą być skutkiem pewnego stopnia selekcji w bibliografiach skomasowanych, zwłaszcza wśród bibliografii załącznikowych. Drugim powodem może być to, że w bibliografii obejmującej materiał za wiele lat część tytułów wychodzących jako wydawnictwa ciągłe jest komasowana do jednej pozycji, podczas gdy w rocznikach za każdym razem jest to odrębna pozycja. W tym sensie bibliografie skomasowane retrospektywne są bardziej wiarygodnym źródłem dla dłuższych okresów niż bieżące roczniki, które odzwierciedlają stan w danym roku.

Podstawą przedstawionych niżej obliczeń dla bibliografii dziedzin i zagadnień, bibliografii regionalnych i lokalnych oraz bibliografii osobowych była analiza roczników bieżącej „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” (okres 1945-1980) i „Bibliografii Bibliografii Polskich” (okres 1981-2008). Przyjęta górna granica zasięgu chronologicznego 2008 wynika z dostępności danych. Trzeba jednak pamiętać, że część spisów bibliograficznych ukazująca się w postaci wydawnictw ciągłych była odnotowywana w każdym roku, co ma wpływ na ogólną liczbę tytułów w całym badanym okresie (tego typu badania nie prowadzono). Ponadto należy zaznaczyć, że w rocznikach sprzed lat dziewięćdziesiątych zdarzały się pozycje oznaczone tym samym numerem i rozróżnione literą (a lub b). Były to pozycje, które wstawiono na etapie korekty. We wcześniejszych rocznikach swój numer kolejny otrzymywały także pozycje odsyłaczowe, podawane w nawiasie okrągłym. I jedno, i drugie stanowią niewielki procent ogólnej liczby bibliografii danego typu, niemniej jednak powodują niewielkie (ok. 3-procentowe) zniekształcenie danych rzeczywistych⁵. Wreszcie, w kilku rocznikach dane były

⁵ Dokładna analiza przeprowadzona przez H. Sawoniaka dla *Bibliografii bibliografii polskich 1951-1960* wskazuje, że różnica między numeracją w bibliografii (5795) a liczbą rzeczywistych bibliografii (5600) wynosi 195 pozycji, co stanowi 3,36%. Zob. H. Sawoniak: *Rozwój i metodyka...*, op. cit., s. 301, przypis 89.

skomasowane i wydawane łącznie za dwa lata (1945-1946, 1950-1951, 1952-1953, 1964-1965) – w tych przypadkach wzięto średnią za rok. Przytoczone dane są więc obarczone pewnym błędem, mimo to dają jednak wyobrażenie o stanie i tendencjach rozwojowych bibliografii specjalnych.

W analizie uwzględniono następujące działy „Bibliografii Bibliografii Polskich” (według terminologii z ostatniego okresu): III. Bibliografie dziedzin i zagadnień oraz typów dokumentów, IV. Bibliografie krajoznawcze, terytorialne oraz grup etnicznych, V. Bibliografie osobowe. Pominęto bibliografie specjalne z działów: VI. Bibliografie zawartości poszczególnych czasopism, VII. Katalogi księgarskie i wydawnicze.

Celem analizy była odpowiedź na pytania o to, jak rozwijały się główne typy bibliografii specjalnych (dziedzin i zagadnień, regionalne i lokalne, osobowe) w całym badanym okresie, jaka była dynamika ich rozwoju w poszczególnych dekadach, jakie czynniki mogły mieć znaczenie dla tego rozwoju.

Bieżąca bibliografia bibliografii

Powojenne prace nad polską bibliografią bibliografii wiążą się z działalnością powołanego w 1946 r. Państwowego Instytutu Książki w Łodzi⁶. Jednym z jego zadań była dokumentacja ukazujących się w Polsce spisów bibliograficznych i piśmiennictwa z zakresu nauki o książce oraz publikowanie wyników w formie bibliografii. Od 1947 r. PIK wydawał publikację pt. „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce” (BBINoK), która z kolei była kontynuacją „Bibliografii Bibliofilstwa i Bibliografii Polskiej”, ukazującej się w latach 1914-1922 oraz „Bibliografii Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa”, która wychodziła w latach 1928 i 1930-1936 jako dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”. Po likwidacji PIK we wrześniu 1949 r. i przejęciu zadań dokumentacyjno-bibliograficznych przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, od czwartego kwartału 1949 r. bieżące roczniki „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” były przygotowywane w Instytucie Bibliograficznym (w Dziale Teorii Bibliografii, przekształconym później w Zakład Teorii i Organizacji Bibliografii). Niestety, bibliografia ukazywała się z opóźnieniami, na co zwracała uwagę Helena Hleb-Koszańska podczas pierwszej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów (1956) – na przykład bibliografia za lata 1945-1946 ukazała się dopiero w roku 1955. Również w latach następnych bibliografia ta miała, dochodzące nawet do 10 lat, opóźnienia i dopiero od połowy lat dziewięćdziesiątych sytuacja poprawiła się, co było wynikiem radykalnych zmian na rynku poligraficznym. Od 1995 r. ukazuje się w dwa i pół roku w stosunku do roku wydania zebranych materiałów (ostatni dostępny rocznik obejmuje materiał z 2008 r.).

Pierwotnie „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce” rejestrowała we wspólnym układzie zarówno spisy bibliograficzne, jak i piśmiennictwo bibliologiczne. Od rocznika 1968 BBINoK podzielono na dwie części: cz. 1: „Bibliografia Bibliografii Polskich” (spisy) i cz. 2: „Polska Bibliografia Bibliologiczna” (piśmiennictwo

⁶ O działalności bibliograficznej PIK zob. M. Korczyńska-Derkacz: *Państwowy Instytut Książki (1946-1949) i jego rola w rozwoju bibliologii, bibliotekarstwa i kultury książki w Polsce*. Wrocław 2011.

dziedziny). W rocznikach 1969-1980 każda z części ukazywała się oddzielnie, jednak z zachowaniem wspólnego tytułu. Od rocznika 1981 obie bibliografie przekształcono w samodzielne publikacje (roczniki), ukazujące się pod własnymi tytułami. Praktycznie od 1969 r. bibliografia ta ma jednolitą strukturę, co jest ważne z badawczego punktu widzenia.

W bieżącym roczniku „Bibliografii Bibliografii Polskich” rejestrowane są zarówno spisy bibliograficzne, jak i specjalne formy bibliografii, tj. przeglądy bibliograficzne oraz omówienia stanu badań za dany rok. Rejestrowane są bibliografie ogólne i specjalne: dziedzin i zagadnień, regionalne i lokalne, osobowe, zawartości poszczególnych czasopism, opublikowane centralne katalogi ogólne i specjalne, opublikowane katalogi zbiorów bibliotecznych (ogólnych i specjalnych). Pod względem zasięgu wydawniczego rejestruje: wydawnictwa samoistne (zwarłe i ciągłe), artykuły oraz fragmenty bibliograficzne w formie drukowanej i elektronicznej (CD-ROM, online). Uwzględniane są bibliografie wszystkich typów dokumentów: piśmiennictwa drukowanego, rękopisów, starych druków, archiwaliów, nut, map, rycin, plakatów, przepisów i aktów prawnych i normatywnych, norm, patentów, mikrofilmów i nagrań dźwiękowych, dysertacji oraz baz danych bibliograficznych, bibliografie dokumentów audiowizualnych (płyty, nagrania na taśmach magnetycznych, filmów, mikrofilmów, przezroczy). Pod względem zasięgu terytorialnego i językowego rejestruje publikacje krajowe i polonika zagraniczne.

Selekcji podlegają spisy bibliograficzne, których wartość informacyjna dla użytkownika i wartość dokumentalna dla historii bibliografii jest niewielka. Są to: bibliografie załącznikowe przy artykułach (z wyjątkiem bibliografii osobowych i regionalnych), przy drukach zwartych, gdy liczą mniej niż 150 pozycji (z wyjątkiem bibliografii osobowych i regionalnych), przy bibliografiach regionalnych i osobowych poniżej 30 pozycji, z wyjątkiem bibliografii osób, których działalność lub piśmiennictwo przypadło na okres do XIX w. włącznie. Ponadto nie są rejestrowane niewielkie tematyczne zestawienia bibliograficzne, katalogi wydawnicze publikowane jako czasopisma, księgarskie i wydawnicze druki reklamowe, wykazy lektur, spisy treści czasopism, tzw. ekspres-informacje, przeglądy dokumentacyjne wydawane przez ośrodki zakładowe inte⁷.

Bibliografie dziedzin i zagadnień

Bibliografie dziedzin i zagadnień powstawały (powstają) głównie w trzech grupach instytucji: placówkach (instytuty, zakłady, ośrodki) Polskiej Akademii Nauk, naukowych bibliotekach specjalnych (Główna Biblioteka Lekarska, Centralna Biblioteka Wojskowa, Centralna Biblioteka Rolnicza, Centralna Biblioteka Statystyczna, Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, Biblioteka Narodowa), instytutach naukowych resortowych i podległych urzędowi centralnym (np. Instytut Badań Leśnictwa, Instytut Morski). Oczywiście bibliografie dziedzin i zagadnień mogą także powstawać w bibliotekach i innych ośrodkach czy organizacjach (towarzystwach) naukowych.

⁷ M. Przybysz: *Polska bieżąca bibliografia bibliografii i nauki o książce*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2002, nr 2, s. 76-85.

Bibliografie te ukazują się jako publikacje samoistne (książki, czasopisma), ale wielką ich część stanowią bibliografie załącznikowe zamieszczane przy publikacjach naukowych. Dlatego można uznać, że jeśli wzrasta produkcja wydawnicza dzieł (zwłaszcza naukowych), to wzrasta również liczba bibliografii dziedzin i zagadnień. Ten typ bibliografii dotyczy różnorodnych tematów o różnych zakresach, np. w *Bibliografii bibliografii polskich 1961-1970* uwzględniono 279 tematów, a w *1971-1985* – 271. Dla porównania, w roczniku „Bibliografii Bibliografii Polskich” za 2005 rok jest 220 tematów. Można więc uznać, że bibliografie dziedzin i zagadnień dotyczą około 300 tematów (klas) zróżnicowanych zakresowo. Są to przede wszystkim tematy-nazwy dziedzin, dyscyplin, kierunków, np.: Administracja, Akustyka, Anatomia, Anestezjologia, Antropologia, Archeologia, Botanika, Chirurgia, Dermatologia, Endokrynologia, ale także pojedynczych przedmiotów, jak np. Alkoholizm, Drzewa, Góry, Korozja, Młodość, Nafta, Niewidomi, Opakowania, Torf itp. Są też tematy formalne typu: Dysertacje, Encyklopedie, Normy, Nuty, Płyty, Wydawnictwa urzędowe. Analiza spisów bibliograficznych za lata 1979-1993 przeprowadzona przez Teresę Pawlikową⁸ wykazała, że najliczniej reprezentowane są dyscypliny humanistyczne: bibliologia, historia, językoznawstwo, literatura, prawo, naukoznawstwo, pedagogika, religioznawstwo. Wielkość opublikowanych bibliografii dziedzin i zagadnień w ciągu ponad 60 lat ilustrują tabele 1 i 2.

Tabela 1

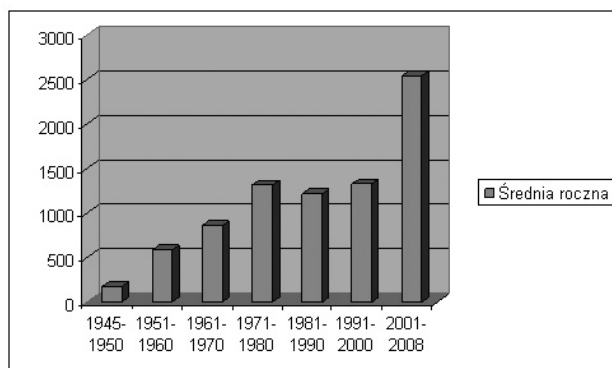
Liczba bibliografii dziedzin i zagadnień w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Ogółem	1002	5821	8516	13 119	12 098	13 321	20 356

Tabela 2

Średnia roczna bibliografii dziedzin i zagadnień w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Średnia roczna	167	582,1	851,6	1311,9	1209,8	1332,1	2544,5

Wykres do tabeli 2

⁸ T. Pawlik: *Stan bibliografii dziedzin i zagadnień w latach 1979-1993*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*. Warszawa 1996, s. 160-167.

Analiza statystyczna wskazuje, że w latach siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych bibliografie dziedzin i zagadnień utrzymywały się na wysokim, ale prawie jednakowym poziomie (12-13 tys. w dekadzie, średnio rocznie 1200-1300 pozycji), intensywny wzrost nastąpił od roku 2000, gdy średnia roczna przekroczyła 2500 bibliografii. Wydaje się, że jest to skutek nie tylko zwiększonej produkcji wydawniczej – zwiększyła się ona zdecydowanie od połowy lat dziewięćdziesiątych, ale także skutek rozbudowanych bibliografii załącznikowych, będących z kolei wynikiem łatwości w dostępie do publikacji znajdujących w bazach danych. Dlatego wydaje się uzasadnione zrewidowanie zasad doboru i selekcji bibliografii załącznikowych do „Bibliografii Bibliografii Polskich”.

Bibliografie regionalne i lokalne

W grupie bibliografii regionalnych i lokalnych, zwanych też terytorialnymi, znajdują się bibliografie obejmujące swym zasięgiem obszar kraju lub kontynentu (bibliografie krajoznawcze), bibliografie obejmujące duże obszary wewnątrz kraju (bibliografie regionalne) oraz bibliografie odnoszące się do miejscowości lub miejsca toponimicznego (Dolina Biebrzy, Puszcza Białowieska) i grupy etnicznej niepowiązanej wyraźnie z żadnym terytorium (np. Arabowie, Cyganie, Żydzi). Bibliografie te mają głównie charakter przedmiotowy, tj. dotyczą danego regionu, miejscowości. Zdecydowana większość to bibliografie lokalne. Jak powiedziano wcześniej, stanowią one stosunkowo niewielki odsetek wszystkich bibliografii (ok. 10-12%), jednakże wskaźnik dynamiki ich rozwoju jest najwyższy. W ciągu 60 lat ich liczba wzrosła ponad 40-krotnie, przy czym w każdej dekadzie podwajała się, z wyjątkiem pewnej stabilności na średnim poziomie 145-150 bibliografii rocznie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. W latach dziewięćdziesiątych średnia roczna ponownie podwoiła się i wynosiła 293,4 bibliografie, kolejne podwojenie nastąpiło w ostatniej dekadzie (zob. tab. 3). Należałoby to chyba wiązać nie tylko ze wzrostem produkcji wydawniczej, ale także z działalnością ośrodków i towarzystw lokalnych, które od czasu reformy samorządowej w 1991 r. wykazują coraz większą aktywność. Jest to widoczne również na polu prasy regionalnej.

Tabela 3

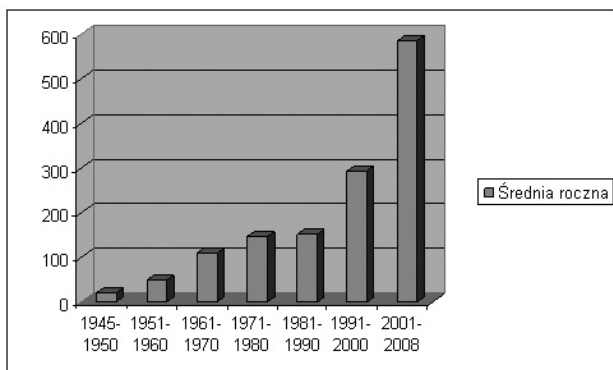
Liczba bibliografii regionalnych, lokalnych i krajoznawczych w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Ogółem	113	446	1079	1455	1512	2934	4684

Tabela 4

Średnia roczna bibliografii regionalnych, lokalnych i krajoznawczych w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Średnia roczna	18,8	44,6	107,9	145,5	151,2	293,4	585,5

Wykres do tabeli 4

Bibliografie osobowe

Bibliografie osobowe dzielone są na dwie grupy: bibliografie poszczególnych osób i zespołów osobowych oraz bibliografie instytucji (organizacji), przy czym mogą one mieć charakter podmiotowy (piśmiennictwo osób indywidualnych i zespołów) lub przedmiotowy (piśmiennictwo o osobach/instytucjach/organizacjach) lub podmiotowo-przedmiotowy. Są one stosunkowo licznie reprezentowane i wykazują stały przyrost. Dominują bibliografie podmiotowe, co jest zrozumiałe, bowiem o wielu osobach brak jest jakichkolwiek materiałów. Porównanie średnich rocznych z poszczególnych dekad (tab. 6) wskazuje na rosnące zainteresowanie tym typem bibliografii, zwłaszcza od końca lat osiemdziesiątych, gdy rocznie pojawiało się około 500 bibliografii osobowych. W ciągu ostatniej dekady liczba bibliografii osobowych zbliżyła się i przekroczyła 1000. Można przypuszczać, że jest to z jednej strony skutek wzrostu produkcji wydawniczej, podobnie jak przy bibliografii dziedzin i zagadnień, z drugiej zaś strony wydaje się, że w ostatnim trzydziestoleciu wzrosło zainteresowanie materiałami biograficznymi (pamiętniki, wspomnienia, autobiografie), na co zapewne miały też wpływ zmiany społeczno-ustrojowe od roku 1990, w tym zniesienie cenzury. Z badań Artura Znajomskiego (okres 1989-2000)⁹ wynika, że bibliografie dotyczą najczęściej uczonych wszystkich kierunków i dyscyplin naukowych. Najliczniej reprezentowani są przedstawiciele nauk humanistycznych i społecznych, znacznie mniej jest przedstawicieli nauk przyrodniczych, jeszcze mniej nauk matematycznych i technicznych. Kolejną dużą grupą to pisarze i publicyści. Zauważalny jest przyrost bibliografii artystów (muzyków, piosenkarzy, reżyserów, aktorów), świętych i błogosławionych, polityków, dostojników kościelnych. Warto tu podkreślić, że w okresie 1989-2000 opracowano aż 96 bibliografii papieża Jana Pawła II.

Jeśli chodzi o bibliografie instytucji, to najliczniej reprezentowane są szkoły wyższe. Jest to zrozumiałe, bowiem dorobek bibliograficzny uczelni jest świa-

⁹ A. Znajomski: *Bibliografie specjalne – tendencje rozwoju na przykładzie bibliografii osobowych*. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów Warszawa 11-13 czerwca 2003*. Warszawa 2004, s. 213-228.

dectwem jej rangi (czasem tylko formalnej). Często też swoje bibliografie opracowują wydziały i instytuty uczelniane, jak również inne ośrodki naukowe, m.in. PAN. Bibliografie te obecnie często dostępne są na stronach domowych uczelni lub bibliotek uczelnianych. Niezbyt często spotyka się bibliografie archiwów, muzeów, bibliotek oraz towarzystw naukowych. Zazwyczaj są to bibliografie podmiotowe, choć niektóre uczelnie mają także bibliografie przedmiotowe¹⁰.

W *Bibliografii bibliografii polskich 1961-1970* zarejestrowano 2485 bibliografii osobowych, w tym 645 bibliografii zespołów osobowych (instytucji) oraz 1840 bibliografii osób. Na tej podstawie można szacować, że bibliografie zespołów osobowych stanowią około 26% tego typu bibliografii, a bibliografie osób 74%.

Tabela 5

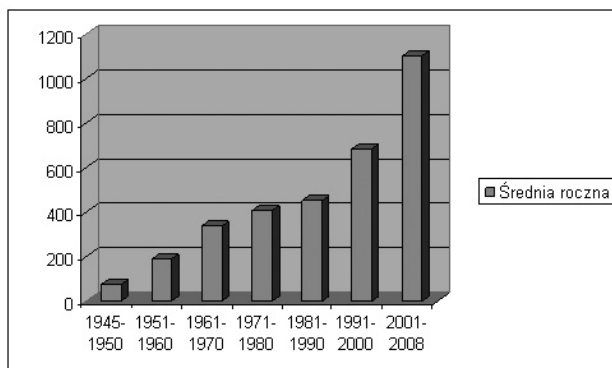
Liczba bibliografii osobowych w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Ogółem	435	1876	3345	4035	4504	6858	8828

Tabela 6

Średnia roczna liczba bibliografii osobowych w latach 1945-2008

Lata	1945-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2008
Średnia roczna	72,5	187,6	334,5	403,5	450,4	685,8	1103,5

Wykres do tabeli 6

Podsumowanie

Ogólnie należy uznać, że bibliografie specjalne rozwijały się dobrze, wykazując w zasadzie stałą dynamikę wzrostową. Dotyczy to zwłaszcza bibliografii osobowych w całym okresie (zob. wykres do tab. 6) oraz bibliografii regionalnych i lokalnych w ostatnim dwudziestoleciu (zob. wykres do tab. 4). Trzeba oczywiście wziąć pod uwagę odmienność sytuacji w okresie bezpośrednio po wojnie, gdy instytucje nauki i kultury, w tym uczelnie, biblioteki i wydawnictwa

¹⁰ A. Znajomski: *Bibliografie zespołów osobowych – instytucji. Stan i potrzeby*. W: *Bibliografia. Teoria, praktyka, dydaktyka*. Warszawa 2009, s. 117-129.

odradzały się po zniszczeniach wojennych i sytuacji po roku 1990, po transformacji społeczno-ustrojowej, której efektem był m.in. wolny rynek wydawniczy i poligraficzny. Niemniej jednak już nawet w latach 1945-1946 w „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” zarejestrowano 81 bibliografii dziedzin i zagadnień, 13 bibliografii regionalnych oraz 62 bibliografie osobowe. W następnych dekadach liczby te wzrastały.

Jeśli natomiast chodzi o dynamikę rozwoju, to najintensywniej rozwijały się bibliografie regionalne i lokalne, które w stosunku do okresu 1945-1950 wzrosły 41-krotnie, natomiast bibliografie dziedzin i zagadnień oraz bibliografie osobowe wzrosły 20-krotnie. Rozwój ilościowy oraz dynamikę rozwoju bibliografii w poszczególnych okresach ilustruje tabela 7.

Tabela 7

Liczba bibliografii oraz dynamika rozwoju bibliografii dziedzin i zagadnień, regionalnych i lokalnych oraz osobowych w latach 1945-2008

Lata	Bibliografie dziedzin i zagadnień		Bibliografie regionalne i lokalne		Bibliografie osobowe	
	Liczba pozycji	wskaźnik %	Liczba pozycji	wskaźnik %	Liczba pozycji	wskaźnik %
1945-1950	1 002	100,00	113	100,00	435	100,00
1951-1960	5 821	580,93	446	394,69	1876	431,26
1961-1970	8 516	849,90	1079	954,86	3345	768,96
1971-1980	13 119	1309,28	1455	1287,61	4035	927,58
1981-1990	12 098	1207,38	1512	1338,05	4504	1035,40
1991-2000	13 321	1329,44	2934	2596,46	6858	1576,55
2001-2008	20 356	2031,54	4684	4145,13	8828	2029,42

Analiza ilościowa może być punktem wyjścia do pogłębionych badań naukowych, regionalnych, historycznych, kulturowych. Liczba opracowywanych w kraju spisów bibliograficznych nie jest tylko wykazem statystycznym, ale także podstawą oceny różnych aspektów życia narodu. Helena Hleb-Koszańska, analizując dane dotyczące rozwoju ilościowego bibliografii w Polsce do roku 1960, napisała: „Przyjrząwszy się temu zestawieniu bezbłędnie się rozpozna współzależność między wzrostem liczby bibliografii a rozwojem nauki, kultury i piśmiennictwa oraz życiem politycznym kraju”¹¹.

¹¹ H. Hleb-Koszańska: *O bibliografii...*, op. cit., s. 79.

Źródła

Bieżące bibliografie bibliografii

- „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce” (roczniki 1945-1980).
„Bibliografia Bibliografii Polskich” (roczniki 1981-2008).

Retrospektywne bibliografie bibliografii (układ chronologiczny)

Hahn Wiktor: *Bibliografia bibliografij polskich: do roku 1950*. Wyd. 2 uzup. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1956.

Hahn Wiktor: *Bibliografia bibliografij polskich: do roku 1950*. Wyd. 3 uzup. Henryk Sawoniak. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1966.

Sawoniak Henryk: *Bibliografia bibliografii polskich: 1951-1960*. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1967.

Bieńkowska Maria Barbara, Eychlerowa Barbara: *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1992.

Pawlikowa Teresa, Przybysz Marzena: *Bibliografia bibliografii polskich 1971-1985*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2006.

Bibliografia

1. Hleb-Koszańska H.: *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość*. W: *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966: referaty i dyskusja*. Warszawa 1967, s. 24-33.
2. Hleb-Koszańska H.: *O bibliografii dla niewtajemniczonych*. Wrocław 1974.
3. Pawlik T.: *Stan bibliografii dziedzin i zagadnień w latach 1979-1993*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995*. Warszawa 1996, s. 160-167.
4. Przybysz M.: *Polska bieżąca bibliografia bibliografii i nauki o książce*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2002, nr 2, s. 76-85.
5. Sawoniak H.: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii*. Warszawa 1970.
6. Znajomski A.: *Bibliografie specjalne – tendencje rozwoju na przykładzie bibliografii osobowych*. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 11-13 czerwca 2003*. Warszawa 2004, s. 213-228.
7. Znajomski A.: *Bibliografie zespołów osobowych – instytucji. Stan i potrzeby*. W: *Bibliografia. Teoria, praktyka, dydaktyka*. Praca zbiorowa pod red. Jadwigi Woźniak-Kasperek i Mikołaja Ochmańskiego. Warszawa 2009, s. 117-129.

Summary

The article presents quantitative data concerning bibliographies in Poland in the years 1945-2008, with particular attention put on domain and field bibliographies, regional and local bibliographies, and personal bibliographies. The first group is the largest (1159,9 annual average for the whole period), next is the latter (466,9 annual average), and the smallest is the group consisting of regional and local bibliographies (191,4 annual average). However, this group represents the highest dynamics of increase. The analysis was prepared basing on the “Bibliography of Bibliography and Bibliology”, and the “Bibliography of Polish Bibliographies”. Data are presented according to decades.

POLSKA PRASA DLA KOBIEC W INTERNECIE

Anna Wesołowska
Biblioteka Wydziału Informatyki
i Zarządzania
Politechnika Wroclawska

Czasopisma dla kobiet, czasopisma dla kobiet online, polska prasa dla kobiet

„Prasa kobieca to grupa czasopism (przeważnie tygodniki), których profil jest kształtowany pod kątem potrzeb czytelniczych kobiet oraz ich aktualnego położenia społecznego. W czasopismach kobiecych oprócz artykułów publicystycznych, reportaży, felietonów, utworów literackich, zamieszczane są rubryki poświęcone sprawom mody, gospodarstwa domowego, problematyce rodziny i wychowania dzieci itp.”¹. Definicja ta jest uważana przez współczesnych badaczy za zbyt ogólną i jednostronną², niewystarczająco bowiem wyróżnia prasę kobiecą z ogółu prasy. Nie ma w niej wyraźnego zaakcentowania charakteru wydawniczo-piśmienniczego tego typu czasopism. Poza tym pomija się fakt, iż twórcami i odbiorcami prasy kobiecej nie zawsze są kobiety – 10% ogółu czytelników to mężczyźni³.

Biorąc pod uwagę cechy prasy elektronicznej i sposób jej funkcjonowania, można wyróżnić trzy typy:

1. Prasa istniejąca wyłącznie w postaci elektronicznej, dostępna online (bezpłatnie lub odpłatnie);
2. Specjalnie przygotowane wydania online gazet i czasopism ukazujących się przede wszystkim w postaci drukowanej;
3. Prasa udostępniana online w wersji identycznej z papierową, odpłatnie⁴.

Przedstawienie udziału polskich kobiecych czasopism elektronicznych online wśród uniwersum czasopism elektronicznych w Internecie nie jest łatwym zadaniem, ponieważ brakuje źródła informacji, które prezentowałoby kompletną listę tych czasopism. Niewystarczające okazują się zarówno baza ISSN w Bibliotece Narodowej, jak i przygotowywany przez Ośrodek Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego „Katalog mediów polskich” oraz

¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*. Pod red. J. Maślanki. Wrocław 1976, s. 172.

² Z. Sokół: *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945-1995*. Rzeszów 1998, s. 8.

³ M. Lizurej: *Prasa kłamie czy wychowuje? Fenomen prasy kobiecej*. W: *Edukacyjne konteksty kultury popularnej*. Pod red. W. Jakubowskiego, E. Zierkiewicz. Kraków 2002, s. 73.

⁴ *Słownik terminologii medialnej*. Pod red. W. Pisarka. Kraków 2006, s. 155.

inne spisy dostępne w Internecie⁵, na przykład nieaktualizowana już „Lista polskich czasopism elektronicznych oraz elektronicznych odpowiedników periodyków drukowanych” autorstwa Wiktora Gawareckiego⁶. Niejednokrotnie dane podawane są także w katalogach czasopism na portalach, np.: Katalog portalu Onet.pl odnotowuje 40 tytułów prasy kobiecej⁷, natomiast Wirtualna Polska wskazuje 45 tytułów⁸, a katalog stron WWW Gazeta.pl – tylko 27 tytułów. Z kolei dział serwisu na temat prasy – Prasa Kobięca⁹ podaje aż 52 tytuły. Jednakże niektóre z nich są wątpliwe, np. „Bukiety”, „Lubię gotować”, „Moje mieszkanie”, „Ślub”. Według oceny własnej autorki, na koniec 2010 r. w Internecie dostępnych było 46 tytułów¹⁰ czasopism dla kobiet w wersji online, przy czym 34 ma równoległą wersję drukowaną, natomiast 12 z nich ma jedynie postać online (zob. wykaz tytułów na końcu).

Czasopisma dla kobiet w wersji online

Pierwsze polskie elektroniczne czasopismo dla kobiet ukazujące się tylko w wersji online – „Kafeteria” powstało w 1999 r. w ramach rozwoju „Portalu o2”. Przełomowy dla rozwoju elektronicznych czasopism dla kobiet ukazujących się tylko w wersji online okazał się rok 2004. Powstały wówczas aż cztery nowe tytuły: „Female”, „Pinezka.pl”, „PuellaNova” oraz „Dział kobieta” w funkcjonującym od 2001 r. dzienniku internetowym Agory S. A. – „Gazeta.pl”. W 2006 r. powstały dwa nowe tytuły, a w latach 2007, 2008, 2009 i 2010 – po jednym nowym tytule. Najnowszym czasopismem tego typu jest „Allebabka”.

Polskie elektroniczne czasopisma dla kobiet ukazujące się tylko w wersji online w większości (7 z 12) wydawane są przez małe, zazwyczaj jednoosobowe wydawnictwa, czasem związane z prowadzoną działalnością gospodarczą – jak w przypadku „Female” czy „PuellaNova”. Zdarzają się czasopisma prowadzone amatorsko i anonimowo – jak „Babskie Story”, czy wydawane nakładem stowarzyszenia – jak w przypadku czasopisma „Pinezka.pl”. Duże wydawnictwa przeważnie mają w Internecie odpowiedniki wersji drukowanych czasopism kobiecych lub też mają działy dla kobiet w większych serwisach informacyjnych, jak w przypadku Agory S. A. – „Gazeta.pl: kobieta” czy wydawnictwa Ringer Axel

⁵ A. Drabek, A. Pulikowski: *Baza danych – „Naukowe i fachowe czasopisma elektroniczne” – stan badań*. EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. 2006, nr 1. [online]. [dostęp: 20.12.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/71/drabek.php>>.

⁶ Lista ta w 1999 r. liczyła 1065 tytułów, w tym 3 dla kobiet, w 2007 r. liczyła 1527 tytułów, w tym 7 dla kobiet. [online]. [dostęp: 20.12.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.old.inib.uj.edu.pl/archiwum/czasopisma/pol.html>>.

⁷ *Katalog Onet: prasa kobieca*. [online]. [dostęp: 27.12.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://katalog.onet.pl/112,prasa-kobieca,k.html>>.

⁸ *Katalog Wp: prasa kobieca*. [online]. [dostęp: 27.12.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://katalog.wp.pl/prasa-kobieca/>>.

⁹ *Serwis Prasa Kobięca*. [online]. [dostęp: 27.12.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.prasa.ryc.pl/kobieca/>>.

¹⁰ Liczba ustalona na podstawie wyników podawanych przez wyszukiwarki internetowe oraz adresów witryn czasopism zamieszczonych w katalogach internetowych oraz na stronach wydawnictw prasy kobiecej.

Springer – „Dziennik.pl: kobieta”. Modelowy odbiorca tego typu prasy to kobieta w przedziale wiekowym 18-55 lat, z co najmniej średnim wykształceniem, mieszkająca w mieście i mająca dostęp do Internetu. Największą popularnością wśród internautów cieszą się „Gazeta.pl: kobieta” oraz „Dziennik.pl: kobieta” z dzienną liczbą wyświetleń wahającą się od kilkudziesięciu do kilkuset tysięcy. Dzieje się tak z pewnością ze względu na markę i zaufanie do tych wydawnictw oraz poziom merytoryczny prezentowanych treści. Nie bez znaczenia jest również fakt, że są to działy stanowiące pewną część popularnych dzienników internetowych. Wśród czasopism wydawanych przez prywatne małe wydawnictwa najpopularniejsze jest „Female”, następnie „Na Obcasach” i „PuellaNova”. Ich dzienna liczba wyświetleń waha się od kilkuset do kilku tysięcy. Najmniej czytelników ma amatorskie – „Babskie Story”, mający specyficzną grupę odbiorców „Magazyn Kobiet Puszystych” oraz dopiero rozwijające się czasopismo „Allebabka”. Dziennie wyświetlane są około dziesięciokrotnie.

Czasopisma te w większości mają taką samą grupę docelową odbiorców, w wyniku czego pełnią, w różnym stopniu w zależności od charakteru czasopisma, podobne funkcje: informacyjne, rozrywkowe, reklamowe, poradnicze.

Wszystkie polskie czasopisma elektroniczne dla kobiet ukazujące się tylko w wersji online są tworzone w formie witryny internetowej napisanej w języku html. Atrakcyjność wyglądu czasopism jest różna. Uzależniona jest często od czasu, w którym strona powstała – im wcześniej, tym mniej atrakcyjna. Najmniej nowoczesną grafikę ma „Kobieca Linia” i „Kafeteria”, natomiast najlepszą – „Na Obcasach”, „Female” i „PuellaNova”.

Najbardziej funkcjonalny i różnorodny mechanizm wyszukiwawczy mają, ze względu na swój informacyjny charakter: „Gazeta.pl: kobieta” i „Dziennik.pl: kobieta”. Najtrudniej dotrzeć do informacji czytając: „Babskie Story”, „Kafeterię” i „Kobieca Linie”. Czasopisma te nie są wyposażone w wyszukiwarkę artykułów, newsletter, kanał RSS oraz tagi. „Babskie Story” nie ma nawet archiwum artykułów. Przyczyną jest również wiek tych stron oraz amatorskie podejście w przypadku czasopisma „Babskie Story”. Czasopisma tego typu stawiają na opinię oraz szybki i stały kontakt z czytelnikiem, dlatego tworzą fora i kluby dyskusyjne. Trzy czasopisma nie dają możliwości komentowania artykułów przez czytelników, są to: „Babskie Story”, „Kobieca Linia” i „Na Obcasach”, natomiast z forum nie mogą skorzystać czytelniczki czasopism: „Allebabka”, „Babskie Story”, „Gazeta.pl: kobieta”, „Kobieca Linia” i „KobietaMag”. Wyrazem nowoczesności jest stosowanie multimediów i akcesoriów: najwięcej multimediów ma czasopismo: „KobietaMag”, „Dziennik.pl: kobieta” i „Magazyn Kobiet Puszystych”, natomiast w największą liczbę akcesoriów wyposażone są czasopisma „Female”, „PuellaNova” i „Dziennik.pl: kobieta”. Multimediów i akcesoriów nie mają: „Allebabka”, „Babskie Story”, „Kafeteria”, „Kobieca Linia” i „Pinezka”.

Wszystkie polskie czasopisma elektroniczne dla kobiet ukazujące się tylko w wersji online są bezpłatne i utrzymują się głównie z reklam. Jedynie „Pinezka” nie zamieszcza żadnej reklamy, ponieważ finansowana jest przez stowarzyszenie. Najwięcej reklam pojawia się na stronach głównych najbardziej popularnych czasopism: „Gazeta.pl: kobieta”, „Dziennik.pl: kobieta”, „Kafeteria”. Szczegóły struktury polskich czasopism elektronicznych dla kobiet ukazujących się tylko w wersji online ilustruje tabela.

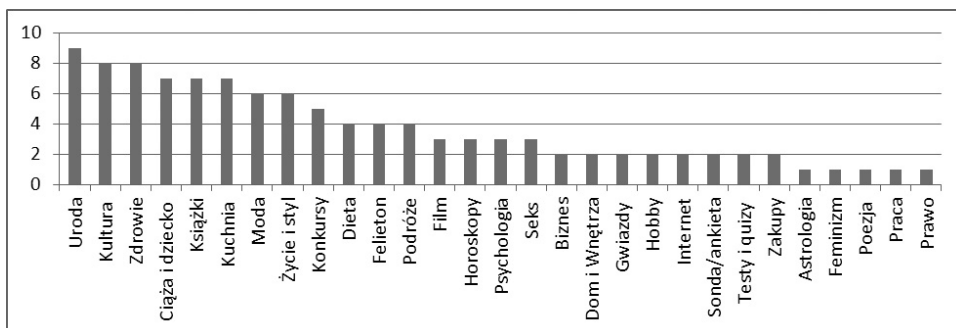
Cechy czasopism online

Lp.	Tytuł	Rok powstania	Działy	Odbiorcy	Redaktorzy	Multimedia	Forum	Archiwum	Galeria	Komentarze	Hiperłącza	Wyszukiwarka	Newsletter	Kanał RSS	Blog	Tagi	Regulacja wielkości czcionki	Wtyczka społecznościowa	Liczniki np. kalorii	Zegar/ kalendarz	E- kartki	Reklamy
1.	Allebabka.pl: inna strona kobiety	2010	10	10	3	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	8
2.	Babskie Story	2007	10	10	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3.	Dziennik.pl: kobieta	2006	10	52 920	-	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	7
4.	Female: internetowy magazyn kobiecy	2004	15	2 107	4	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	2
5.	Gazeta.pl: kobieta	2004	11	639 450	-	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	6
6.	Kafeteria.pl	1999	5	44 290	4	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
7.	Kobieca Linia.pl	2001	5	438	7	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
8.	KobietaMag.pl: magazyn kobiecy online	2009	8	20	-	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	1	3
9.	Magazyn Kobiet Puszystych	2008	25	10	5	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	3
10.	Na Obcasach: magazyn dla kobiet	2006	8	2 101	-	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	3
11.	Pinezka.pl: magazyn z domieszką absurdu	2004	3	450	1 5	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12.	PuellaNova: internetowe pismo kobiece	2004	15	967	6	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1

* Odbiorcy to dzienna liczba odwiedzających, dane pochodzą ze źródła: <<http://bizinformacja.pl/>>.

Stałe działy tych czasopism koncentrują się w większości na podobnej tematyce. Wynika to z faktu, że czasopisma te w większości kierowane są do takiej samej grupy odbiorców. Czytelniczki mogą znaleźć w nich najwięcej informacji na temat zdrowia i urody, mody, kucharstwa, kultury i książki, stylu życia, ciąży i wychowania dzieci. Istotne miejsce zajmuje tematyka związana z dietą, psychologią, horoskopami, seksem. Stosunkowo mało informacji jest na tematy: astrologii (ale dużo na temat horoskopów), feminizmu (zapewne

ta tematyka jest nieco zakamuflowana w stylu życia), poezji (ta w jakiejś mierze powinna mieścić się też w tematyce kulturalnej i książkach). Dziwić może niskie zainteresowanie pracą, prawem, biznesem, co zapewne jest wynikiem stereotypu kobiety jako odbiorcy treści. Szczegóły zamieszczonej tematyki ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Tematyka

Według opinii medioznawcy dr Doroty Piontek „czytelniczka prasy kobiecej skupia się na kwestiach stereotypowo będących domeną sfery prywatnej: rodzina, poukładany dom, szczęśliwe życie osobiste, zaspokajanie potrzeb partnera, także w sferze seksualnej. Wzorec ten jest uniwersalny, niezależny od rodzaju prasy”¹¹. Zaprezentowane czasopisma realizują go w pełni, instruując czytelniczki, jak należy wyglądać, zachowywać się, jaki styl życia prowadzić, co czytać, jakie filmy oglądać, co kupować itp.

Trudno ocenić wartość merytoryczną tekstów artykułów publikowanych na łamach polskich internetowych czasopism dla kobiet. Faktem jest, że czasopisma te nie współpracują ze znanymi dziennikarzami i pisarzami.

Internet oferuje wiele witryn i serwisów z interesującymi informacjami dla kobiet. Szczególnie są to kobiece portale internetowe. Obecnie można skorzystać z 24 polskich portali dla kobiet, nie można ich jednak zaliczyć do czasopism w sposób mechaniczny. Wyjątkiem są serwisy, które są elektronicznymi odpowiednikami wydań drukowanych czasopism lub stronami internetowymi. Otrzymują one również numer ISSN, który służy do identyfikacji tytułu w światowym systemie informacji, ale przydaje się też do pozycjonowania strony wśród czasopism, podniesienia rangi pisma i ujęcia go w spisach czasopism. Kwalifikacja portalu jako czasopisma pociąga za sobą pewne konsekwencje. Jeżeli serwis zarejestrowany jest jako czasopismo, stosuje się wtedy do niego prawo prasowe. W niektórych przypadkach warto jest zarejestrować serwis internetowy jako czasopismo, na przykład aby zapobiec konkurencyjnemu wydaniu drukiem czasopisma o takim samym tytule jak serwis¹².

Wobec tak dużej liczby portali, elektroniczne czasopisma kobiece ukazujące się tylko w wersji online, aby przetrwać i być opłacalnymi dla wydawcy,

¹¹ B. Ratuszniak: *Pisma kobiece stawiają na Dodę i Joannę Liszowską*. [online]. [dostęp: 19.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://media2.pl/badania/54843-pisma-kobiece-stawiaja-na-dode-i-joanne-liszowska.html>>.

¹² P. Janus: *Portal lub czasopismo*. „Press” 2004, nr 10, s. 85-86.

powinny, oprócz posiadania atrakcyjnego, nowoczesnego wyglądu i dobrze funkcjonującego mechanizmu wyszukiwawczego, a przede wszystkim wiarygodnych i ciekawych informacji, czymś się wyróżniać. Wskazać można tu cztery tendencje rozwojowe: kompleksowość i aktualność informacji – upodobnienie do portalu informacyjnego; oryginalność grafiki, stosowanych multimediiów i przydatnych akcesoriów; wyraźne określenie tematyki i grupy docelowej odbiorców; świadczenie dodatkowych e-usług – powiązanie czasopisma z działalnością gospodarczą.

Czasopisma dla kobiet w wersjach równoległych: online i drukowanej

Niewątpliwie konkurencją dla prasy kobiecej ukazującej się tylko w wersji online jest prasa internetowa, mająca odpowiedniki drukowane. Tytuły te stanowią 3/4 polskich czasopism dla kobiet w Internecie.

Pierwszy polski elektroniczny odpowiednik czasopisma dla kobiet pojawił się w 1999 r. Była to witryna internetowa czasopisma „Cosmopolitan”, którego angielska edycja miała swoją wersję elektroniczną rok wcześniej. W 1999 r. pojawiła się również witryna internetowa czasopisma „Zwierciadło”. Trzy lata później w Internecie zaczęły funkcjonować witryny „Dobrych Rad” i „Dziewczyny”. Tworzone wówczas strony internetowe czasopism drukowanych miały za zadanie być ich elektronicznymi wizytówkami. Wkrótce postęp technologiczny, poprawa dostępności i obniżenie ceny Internetu umożliwiły prowadzenie stron internetowych wzbogaconych o fora, multimedia, archiwum numerów czy konta użytkowników. Przełomowy dla rozwoju polskich elektronicznych czasopism dla kobiet okazał się rok 2009. Powstało wówczas aż 10 nowych elektronicznych odpowiedników kobiecych czasopism drukowanych. W 2010 r. dynamika tworzenia tego typu medium spadła. Najnowszym czasopismem tego typu jest „EKS Magazyn”. Spośród analizowanych elektronicznych odpowiedników polskich czasopism kobiecych 26% powstało równocześnie ze stworzeniem wersji drukowanej. Dwumedialność gwarantuje im większą liczbę odbiorców. Tworzenie witryny internetowej wcześniej wydawanego tylko drukiem czasopisma wiąże się również ze zmianą wydawcy, jak w przypadku czasopism: „Hot moda & shopping”, „Kobieta i życie”, „Olivia”, „Pani Domu”, „Przyjaciółka”. Pozostałe tytuły elektronicznych odpowiedników polskich czasopism kobiecych powstały w ramach rozwoju oferty wydawniczej lub modernizacji profilu wydawniczego pisma.

Elektroniczne odpowiedniki polskich drukowanych czasopism kobiecych wydawane są głównie przez duże międzynarodowe koncerny wydawnicze (G+J Gruner+Jahr Polska Sp. z o.o. & Co. (4 tytuły), Ringer Axel Springer Polska (1 tytuł), Hearst Marquard Publishing Sp. z o.o. (5 tytułów), Burda Media Polska Sp. z o.o. (2 tytuły), Elle Polska Sp. z o.o., Wydawnictwo Bauer Sp. z o.o. (3 tytuły), Edipresse Polska S.A. (4 tytuły). Największa spółka wydawnicza w Polsce – Agora S. A. wydaje 3 tytuły. Elektroniczne odpowiedniki polskich drukowanych czasopism kobiecych wydawane są także przez małe polskie wydawnictwa: Elipsa Sp. z o.o., ViMedia, Press Factory, estilopress Sp. z o.o., Bruno Company, Valkea Media S.A., ID Media Polska, Wydawnictwo K Mag, Etna, Top Media Hause, Zwierciadło Sp. z o.o.

Modelowy odbiorca tego typu prasy to, podobnie jak w czasopismach online, kobieta w przedziale wiekowym 18-55 lat, z co najmniej średnim wykształceniem, mieszkająca w mieście i mająca dostęp do Internetu. W większości są to czytelniczki drukowanej wersji poszczególnych tytułów czasopism kobiecych. Największą liczbę wyświetleń mają witryny czasopism: „Avanti”, „Wysokie Obcasy” i „Hot : moda & shopping”. Wysoką pozycję zapewniają im: prezentowanie tekstów w znacznej części pochodzących z wersji drukowanej, nowoczesne rozwiązania graficzne, przyjazny interfejs. Małą popularnością cieszą się elektroniczne odpowiedniki czasopism: „Shape”, „Sekrety Kobiet”, „Boutique”, „Dobre Rady”, „Existence”, „Exklusiv”, „Imperium Kobiet”, „In Style”, „Kobieta i życie”, „Miasto Kobiet”, „Pani”, „Twój Styl”. Każda z tych witryn ma pewne braki, na przykład nieczytelną nawigację, brak multimediów, forum, brak pełnych tekstów artykułów.

Czasopisma te pełnią, w różnym stopniu, w zależności od charakteru, podobne funkcje: informacyjne, rozrywkowe, reklamowe, poradnicze, społeczne, komunikacyjne.

Większość elektronicznych odpowiedników drukowanych polskich czasopism kobiecych jest bezpłatna. Witryny finansowane są w ramach prowadzenia drukowanego tytułu lub utrzymują się z reklam i liczby wyświetleń. Płatne e-wydania posiadają „Avanti”, „Wysokie Obcasy”, „Poradnik Domowy”, „EKS Magazyn”, „Zwierciadło”.

Elektroniczne odpowiedniki polskich czasopism dla kobiet są stworzone w formie witryny internetowej napisanej w języku html oraz e-wydań. Atrakcyjność wyglądu tych czasopism jest różna i często uzależniona od wieku strony. Wydaje się, że najmniej nowoczesną grafikę witryny internetowej mają czasopisma: „Bluszcz”, „Shape” i „Dobre Rady”, natomiast najbardziej innowacyjny interfejs posiadają witryny czasopism: „Avanti”, „Gala” i „Cosmopolitan”. W większości witryn internetowych czasopism kobiecych grafika nawiązuje do zastosowanych w drukowanej formie czasopisma kroju czcionki, kolorystyki i logotypu.

Najbardziej funkcjonalny i różnorodny mechanizm wyszukiwawczy dają witryny czasopism: „Avanti”, „Cosmopolitan”, „EKS Magazyn”, „Gala”. Użytkownicy serwisu mogą uzyskać informacje o nowościach na stronie przez RSS i newsletter. Najtrudniej dotrzeć do informacji, czytając wydania internetowe „Bluszczu”, „Botique”, „elstilo”. Czasopisma te nie są wyposażone w wyszukiwarkę artykułów, newsletter, kanał RSS oraz tagi. „Bluszcz”, „Dobre Rady”, „Hot : moda & shopping”, „Elle”, „Shape” nie mają nawet archiwum artykułów. Przyczyną jest czas utworzenia tych stron, brak ich aktualizacji i modernizacji oraz celowe zamierzenie wydawnictwa co do funkcji witryny internetowej względem czasopisma drukowanego. Witryny nieposiadające dodatkowych elementów, takich jak forum, archiwum artykułów czy multimedia, mogą być jedynie wizytówkami czasopisma drukowanego.

Nowoczesne witryny czasopism posiadają w większości takie elementy jak: multimedia (36%), archiwum (85%), forum (79%), możliwość oceniania artykułów i zamieszczania komentarzy (47%) oraz prowadzenie blogu (24%). Zamierzeniem wydawców prowadzących takie usługi jest stworzenie społeczności czytelniczek danego czasopisma, a także samej witryny. Ułatwiony jest

tu stały i szybki kontakt z czytelniczkami, które mogą na bieżąco wypowiadać swoje opinie na temat artykułów, zamieszczać sugestie itp.

Czasopisma zamieszczają reklamy. Najwięcej pojawia się na stronach głównych najbardziej popularnych czasopism. Reklamy nie występują na stronach internetowych „Dobrych Rad” i „InStyle”. Szczegóły struktury elektronicznych odpowiedników polskich czasopism dla kobiet ilustruje tabela 2.

Tabela 2

Cechy czasopism w wersji równoległej: online i drukowanej

Lp.	Tytuł	Rok powstania	Rok e-wersji	Działy	Odbiorcy*	Multimedia	Forum	Archiwum	Komentarze	Wyszukiwarka	Newsletter	Kanał RSS	Blog	Tagi	Regulacja	Profil na portalu społecznościowym	E- wydanie	Reklamy
1.	Avanti	2004	2004	5	19 805	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	9
2.	Bluszcz	2008	2008	5	150	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
3.	Boutique	2004	2004	10	10	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
4.	Claudia	1991	2008	9	10 503	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	3
5.	Cosmopolitan	1997	1999	8	657	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	3
6.	Dobre Rady	1997	2002	4	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7.	Dziewczyna	1991	2002	5	10	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	8
8.	Eks Magazyn	2010	2010	6	438	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	2
9.	Elle	1994	2009	1	1 095	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
10.	Elstilo	2008	2008	8	219	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	4
11.	Existence	2009	2009	8	10	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2
12.	Exklusiv	2003	2006	5	10	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
13.	Gala	2001	2003	8	3 301	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	3
14.	Glamour	2003	2007	3	219	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
15.	Hot: moda & shopping	2006	2009	6	10 076	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
16.	Imperium Kobiet	2010	2010	6	10	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	2
17.	In Style	2008	2008	1	10	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
18.	Joy	2006	2010	8	300	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1
19.	K Mag	2009	2009	4	876	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	2
20.	Kobieta i Życie	2008	2008	9	10	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	3
21.	Miasto Kobiet	2004	2004	7	10	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	2
22.	Naj magazyn	1994	2010	3	10 503	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	3
23.	Oliwia	1998	2006	9	300	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	4
24.	Pani	1991	2010	13	10	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	2
25.	Pani Domu	1994	2009	4	39 910	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	3
26.	Poradnik domowy	1990	2003	7	2 632 861	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	1	2

27.	Przyjaciółka	1948	2009	4	39 910	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	3
28.	Sekrety Kobiet	2006	2006	4	10	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	10
29.	Shape	2000	2009	4	10	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
30.	Twój Styl	1990	2010	13	10	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	2
31.	Uroda: beauty expert	2002	2009	4	39 910	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	3
32.	Viva	1997	2009	7	39 910	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	3
33.	Wysokie Obcasy	1999	2009	10	16 054	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	8
34.	Zwierciadło	1957	1999	6	2 101	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	1	2

* Odbiorcy to dzienna liczba odwiedzających dane pochodzą ze źródła: <<http://bizinformacja.pl/>>.

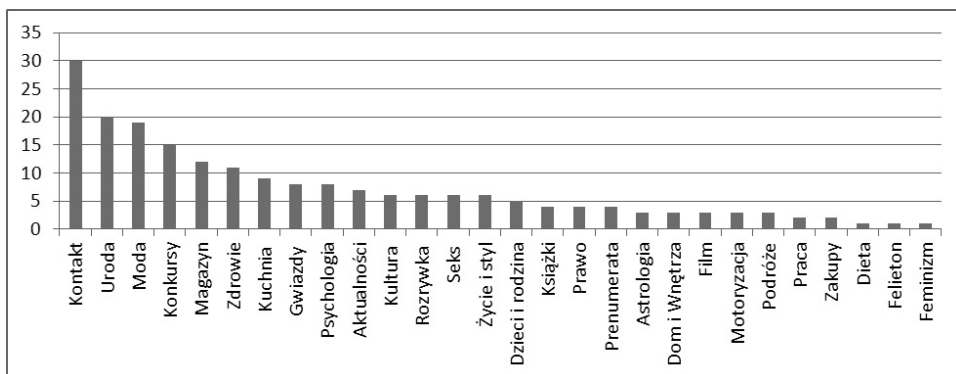
E-wydanie charakteryzuje się tym, że odwzorowuje wygląd tradycyjnego wydawnictwa ciągłego, mając jednocześnie praktyczne funkcje takie jak: możliwość powiększenia stopnia czcionki i obrazu, zaznaczenia wybranych fragmentów tekstu, pełnotekstowego przeszukiwania, interaktywny spis treści, bezpośrednie przenoszenie się do innych witryn WWW opisanych w tekstach za pomocą linków.

Wersje elektroniczne początkowo tworzono w celu uzupełnienia wersji tradycyjnej. Wydanie drukowane ma znaczący wpływ na wygląd (grafika, kolorystyka, logotyp) i zawartość wersji elektronicznej. W zależności od zamierzenia wydawcy, elektroniczne odpowiedniki drukowanych czasopism kobiecych przyjmują różne sposoby publikacji materiałów pochodzących z wersji drukowanej: niektóre witryny internetowe zamieszczają jedynie reklamę czasopisma drukowanego w postaci okładki i spisu treści aktualnego numeru, inne oprócz tego zamieszczają wstęp, fragmenty lub pełne teksty artykułów, a nawet całe numery archiwalne. W większości przypadków wydawcy decydują się na opublikowanie okładki (35%), spisu treści (28%) i kilku pełnych, często najlepszych artykułów (28%). Robią to w celu zaprezentowania potencjalnemu czytelnikowi profilu wydawniczego pisma, jego aktualnej oferty, poziomu merytorycznego artykułów i zachęcenia go do kupna wydania drukowanego.

Elektroniczne odpowiedniki polskich drukowanych czasopism kobiecych wciąż się rozwijają, pełniąc dodatkowe funkcje wobec czasopisma drukowanego. Z kolei czasopisma drukowane reklamują wersję elektroniczną czasopisma, głównie przez zamieszczanie adresu internetowego na okładce, we wstępie, spisie treści, żywej paginie, stopce redakcyjnej, tytułach stałych działów. Niektóre czasopisma zachęcają do odwiedzin witryny internetowej poprzez publikowanie reklamy, fragmentów sondy, forum lub tekstów pochodzących z wersji elektronicznej. Niekiedy czasopisma drukowane skierowują do regulaminów konkursów, zamieszczonych jedynie na stronie internetowej czasopisma. Wersja elektroniczna wywiera również wpływ na zmianę szaty graficznej i układu typograficznego drukowanego czasopisma.

Główne, stałe działy elektronicznych odpowiedników polskich drukowanych czasopism dla kobiet są uproszczone w stosunku do działów w wydaniu tradycyjnym. Przeważnie jest ich mniej i mają skrócone nazwy, ze względu na ułatwienie wyszukiwania konkretnych artykułów. Główne, stałe działy wydań internetowych koncentrują się w większości na podobnej tematyce. Wynika

to z faktu, że czasopisma te w większości mają taką samą grupę docelową odbiorców. Czytelniczki mogą znaleźć w nich najwięcej informacji na temat mody, urody, zdrowia i kuchni. Szczegóły tematyki ilustruje wykres 2.

Wykres 2. Tematyka

Wartość merytoryczna tekstów artykułów prezentowanych na łamach wydań internetowych polskich czasopism kobiecych jest taka sama jak wydania drukowanego. Elektroniczne odpowiedniki prezentują w dużej mierze te same teksty publikowane wcześniej lub mające się ukazać jednocześnie w wersji drukowanej. Teksty do obydwu wersji są pisane przez tych samych dziennikarzy.

Od 2009 r. można zauważyć tendencję do przynależności elektronicznych odpowiedników polskich drukowanych czasopism kobiecych do większych portali internetowych jak Onet, Interia, Gazeta.pl, Kobieta.pl. Wydawcy decydują się na takie rozwiązanie ze względu na korzyści płynące z większej liczby wyświetleń oraz promocji czasopisma na znanym portalu. Koncepcja ta ma jednak wiele wad. Brak autonomicznej strony i jednocześnie przynależność do większego portalu wymusza na czasopiśmie podporządkowanie się wymogom portalu dotyczącym wyglądu artykułów i grafiki, nazw działów, nawigacji, multimediiów, archiwum, lokalizacji artykułów, które znajdują się w zasobach całego portalu, a nie tytułu czasopisma. Kolejnym zagrożeniem jest konkurencja innych czasopism współtworzących portal. Istnieje również problem z określeniem liczby wyświetleń dotyczącej jednego tytułu czasopisma współtworzącego portal.

Podsumowując, w ostatnich 12 latach dokonano się wiele zmian w sektorze prasy kobiecej. Stało się tak głównie za sprawą powstania jej wersji elektronicznej. Dominuje jednak wersja drukowana, a rola wersji elektronicznej wobec wydania drukowanego jest podrzędna. Internetowe wydanie w większości ma za zadanie uzupełniać i promować wersję drukowaną. Wersja elektroniczna jednak wciąż się rozwija i wywiera coraz większy wpływ na wersję drukowaną. Postęp technologiczny pozwala wprowadzać do wersji elektronicznej nowe funkcje (archiwizacja, multimedialność, komunikatywność). W przyszłości wersja elektroniczna czasopism dla kobiet zapewne rozwinie się w kierunku interaktywnych i multimedialnych e-wydań i portali społecznościowych. Korzyści płynące z równoległego publikowania tekstów w gazecie drukowanej i Internecie to nie tylko profity finansowe z reklam, ze sprzedaży e-wydania

w formacie PDF, ale także autoreklama czasopisma, łatwy kontakt z czytelnikami umożliwiający między innymi tworzenie społeczności czasopisma, czyli stałej klienteli, możliwość szybkiego poznania opinii czytelnika na temat artykułu. W przyszłości czasopisma elektroniczne dla kobiet będą mogły konkurować z wersją drukowaną. Zapewne też w większości przypadków staną się płatne i będą sprzedawane w cenie wersji drukowanej.

Alfabetyczny wykaz czasopism dla kobiet online (niemających wersji drukowanej)

„Allebabka.pl: inna strona kobiety” dziennik, red. Andrzej Andrzejczak, 2010, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.allebabka.pl/stopka-redakcyjna>>.

„BabskieStory” Wrocław, prot Hosting – Serwery, 2007, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://babskiestory.pl/index.php>>.

„Dziennik.pl: kobieta” dziennik, INFOR Biznes, Ringer Axel Springer Polska, Warszawa, 2006, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobieta.dziennik.pl/>>.

„Female: internetowy magazyn kobiecy” dziennik, red. Natalia Tyszka, Sopot, Herbert Grossfuss Media, 2004, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.female.pl/>>.

„Gazeta.pl: kobieta” dziennik, Agora S. A., Warszawa, 2004, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobieta.gazeta.pl/kobieta/0,0.html>>.

„Kafeteria.pl” dziennik, red. Magda Trawińska-Gosik, Warszawa, Grupa o2 Sp. z o.o., 1999, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kafeteria.pl/>>.

„Kobieca Linia.pl” tygodnik, red. Eliza Książczak, Usługi Komputerowe s. c. & Eliza Książczak, 2001, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobieca.linia.pl/>>.

„KobietaMag.pl: magazyn kobiecy online” dziennik, WordPress, 2009, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobietamag.pl/>>.

„Magazyn Kobiet Puszystych” dziennik, red. Dorota Zgutka, Łódź, Dorota Zgutka, 2008, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kobietapuszysta.pl>>.

„Na Obcasach: magazyn dla kobiet” dziennik, Wrocław, Kwiatkowski Media Networks MCS Studios, 2006, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.naobcasach.pl/>>.

„Pinezka.pl: magazyn z domieszką absurdu” dwumiesięcznik, red. Aleksandra Bartelska, Warszawa, Stowarzyszenie Pinezka, 2004, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.pinezka.pl/>>.

„PuellaNova: internetowe pismo kobiece” dziennik, red. Aleksandra Zumkowska-Pawłowicz, Elbląg, Meritum Media, 2004, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.puellanova.pl/>>.

Alfabetyczny wykaz drukowanych czasopism dla kobiet i ich elektronicznych odpowiedników w Internecie

„Avanti: idziemy na zakupy!” dwumiesięcznik, red. Anna Jabłońska, Warszawa, Agora, 2004, nr 1, ISSN 1732-0305.

„Avanti” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.avanti24.pl/moda/0,0.html>>.

„Bluszcz”, miesięcznik, red. Rafał Bryndał, Warszawa, Elipsa Sp.z.o.o., 2008, nr 1, ISSN 1899-1378.

„Bluszcz” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bluszcz.com.pl>>.

„Boutique: kobiecy przedmiot pożądania”, miesięcznik, red. Anna Michałowska-Ziegler, Warszawa, ViMedia, 2004, nr 1, ISSN 1733-1951.

„Boutique” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.boutique.com.pl>>.

„Claudia”, miesięcznik, red. Justyna Szawdyn, Warszawa, Axel Ganz, Andreas Tilk Gruner Jahr Polska Sp. z o.o., 1991, nr 1, ISSN 1230-8609.

„Claudia” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kobieta.pl/magazyny/claudia/>>.

„Cosmopolitan”, miesięcznik, red. Elżbieta Smoleńska, Warszawa, Hearst Marquard Publishing Sp. z o.o., 1997, nr 1, ISSN 1428-2542.

„Cosmopolitan” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cosmo.pl>>.

„Dobre Rady”, miesięcznik, red. Anna Mandes-Tarassov, Warszawa, Hubert Burda Media, 1997, nr 1, ISSN 1643-8264.

„Dobre Rady” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dobrerady.pl>>.

„Dziewczyna”, miesięcznik, red. Andrzej Gumulak, Warszawa, Ringer Axel Springer Polska, 1991, nr 1, ISSN 1230-8153.

„Dziewczyna” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dziewczyna.pl/>>.

„EKS magazyn: kobiety chcą bardziej”, dwumiesięcznik, red. Aneta Zadroga, Kraków, Press Factory, 2010, nr 1, ISSN 2081-9526.

„EKS magazyn: kobiety chcą bardziej” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.eksmagazyn.pl>>.

„Elle”, miesięcznik, red. Maria Majdrowicz-Pijanowska, Warszawa, Elle Polska Sp. z o.o., 1994, nr 1, ISSN 1232-8308.

„Elle” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.elle.pl>>.

„Estilo”, dwumiesięcznik, red. Elizabet Tomaszewicz, Warszawa, estilopress Sp. z o.o., 2008, nr 1, ISSN 1899-9662.

„Estilo” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.estilopress.com/>>.

„Existence: pop & life style magazine”, kwartalnik, red. Tomasz Kin, Warszawa, Bruno Company, 2009, nr 1, ISSN 1689-7145.

„Existence: pop & life style magazine” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://existencemag.pl/>>.

„Exklusiv”, miesięcznik, red. Sławomir Belina, Warszawa, Wydawnictwo Valkea Media S. A., 2003, nr 1, ISSN 1731-6642.

„Exklusiv” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.exklusiv.pl/>>.

„Gala”, tygodnik, red. Iza Bartosz, Warszawa, Axel Ganz, Andreas Tilk Gruner Jahr Polska Sp. z o.o., 2001, nr 1, ISSN 1642-5626.

„Gala” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.gala.pl>>.

„Glamour”, miesięcznik, red. Grażyna Olbrych, Warszawa, G+J Polska, 2003, nr 1, ISSN 1730-2781.

„Glamour” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.glamour.pl>>.

„Hot: moda & shopping”, miesięcznik, red. Joanna Góra, Warszawa, Marquard Media Polska, 2006, nr 1, ISSN 1734-2929.

„Hot: moda & shopping” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://hotmoda.streemo.pl/Community/Default.aspx>>.

„Imperium Kobiet”, miesięcznik, red. Ilona Adamska, Sanok, ID Media Polska, 2010, nr 1, ISSN 1895-6858.

„Imperium Kobiet”, [online]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ikmagazine.pl/info/imperium_kobiet/>.

„In Style”, miesięcznik, red. Piotr Zachara, Warszawa, Burda Communications, 2008, nr 1, ISSN 1898-8806.

„In Style” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://instyle.pl>>.

„Joy”, miesięcznik, red. Anna Ibisz, Warszawa, Hearst Marquard Publishing Sp. z o.o., 2006, nr 1, ISSN 1895-6343.

„Joy” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://joy.pl/Community/Default.aspx?CommunityId=8805>>.

„K Mag: kulturalna sztuka”, miesięcznik, red. Mikołaj Komar, Warszawa, Wydawnictwo K Mag, 2009, nr 1, ISSN 1899-9891.

„K Mag : kulturalna sztuka” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kmag.pl/>>.

- „Kobieta i Życie”, miesięcznik, red. Małgorzata Borzymińska, Warszawa, Bauer, 2008, nr 1, ISSN 0023-2548.
- „Kobieta i Życie”[online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobieta.interia.pl/raport/kobietaizycie>>.
- „Miasto Kobiet”, dwumiesięcznik, red. Aneta Pondo, Warszawa, Etna, 2004, nr 1, ISSN 1733-1536.
- „Miasto Kobiet” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://miastokobiet.pl>>.
- „Naj magazyn”, tygodnik, red. Jolanta Orłowska, Warszawa, G+J Polska, 1994, nr 1, ISSN 1232-7654.
- „Naj magazyn” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.naj.kobieta.pl>>.
- „Olivia”, miesięcznik, red. Ewa Wagner, Warszawa, Hearst Marquard Publishing Sp. z o.o., 1998, nr 1, ISSN 1429-6950.
- „Olivia” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://olivia.pl/Community/Default.aspx?CommunityId=528>>.
- „Pani”, miesięcznik, red. Małgorzata Domagalik, Warszawa, Wydawnictwo Bauer, 1991, nr 1, ISSN 1230-8293.
- „Pani” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.styl.pl/pani>>.
- „Pani Domu”, tygodnik, red. Urszula Zubczyńska, Warszawa, Edipresse, 1994, nr 1, ISSN 1232-8502.
- „Pani Domu” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://polki.pl/panidomu.html>>.
- „Poradnik Domowy”, miesięcznik, red. Dorota Zabrodzka, Warszawa, Agora S. A., 1990, nr 1, ISSN 0867-2229.
- „Poradnik Domowy” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kobieta.gazeta.pl/poradnik-domowy/0.0.html>>.
- „Przyjaciółka”, dwutygodnik, red. Urszula Zubczyńska, Warszawa, Edipresse Polska S. A., 1948, nr 1, ISSN 0033-2534.
- „Przyjaciółka” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.przyjaciolka.pl>>.
- „Sekrety Kobiet”, miesięcznik, red. Tomasz Maciejczyk, Opole, Top Media Hause, 2006, nr 1.
- „Sekrety Kobiet” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sekretykobiet.com.pl>>.
- „Shape”, miesięcznik, red. Joanna Góra, Warszawa, Hearst Marquard Publishing Sp. z o.o., 2000, nr 1, ISSN 1509-8834.
- „Shape” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.shape.pl>>.
- „Twój Styl”, miesięcznik, red. Jacek Szmidt, Warszawa, Wydawnictwo Bauer, 1990, nr 1, ISSN 0867-1826.
- „Twój Styl” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.styl.pl>>.
- „Uroda: beauty expert”, miesięcznik, red. Danuta Bybrowska, Warszawa, Edipresse, 2002, nr 1, ISSN 0500-7194.
- „Uroda: beauty expert” [online]. Dostępny w World Wide Web: <http://polki.pl/uroda_beauty_expert.html>.
- „Viva!”, dwutygodnik, red. Katarzyna Przybyszewska, Warszawa, Edipresse Polska, 1997, nr 1, ISSN 1426-9554.
- „Viva!” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.viva.pl>>.
- „Wysokie Obcasy”, tygodnik, red. Ewa Wieczorek, Warszawa, Agora S. A., 1999, nr 1, ISSN 1506-9087.
- „Wysokie Obcasy” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wysokieobcasy.pl>>.
- „Zwierciadło”, miesięcznik, red. Manana Chyb, Warszawa, Zwierciadło Sp. z o.o., 1957, nr 1, ISSN 0514-0994.
- „Zwierciadło” [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.zwierciadlo.pl>>.

Bibliografia

1. *Bizinformacja*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bizinformacja.pl>>.
2. Drabek A., Pulikowski A.: *Baza danych – „Naukowe i fachowe czasopisma elektroniczne” – stan badań*. EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. 2006, nr 1. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/71/drabek.php>>.

3. *Encyklopedia wiedzy o prasie*. Pod red. J. Maślanki. Wrocław 1976.
4. Gawarecki W.: *Lista polskich czasopism elektronicznych oraz elektronicznych odpowiedników periodyków drukowanych*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.old.inib.uj.edu.pl/archiwum/czasopisma/pol.html>>.
5. *Katalog Onet: prasa kobieca*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://katalog.onet.pl/112,prasa-kobieca,k.html>>.
6. *Katalog Wp: prasa kobieca*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://katalog.wp.pl/prasa-kobieca/>>.
7. Lizurej M.: *Prasa kłamie czy wychowuje? Fenomen prasy kobiecej*. W: *Edukacyjne konteksty kultury popularnej*. Pod red. W. Jakubowskiego, E. Zierkiewicza, Kraków 2002, s. 73.
8. *Media: PWN leksykon*. Pod red. E. Banaszkiewicz-Zygmunt. Warszawa 2000.
9. Ratuszniak B.: *Pisma kobiece stawiają na Dodę i Joannę Liszowską*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://media2.pl/badania/54843-pisma-kobiece-stawiaja-na-dode-i-joanne-liszowska.html>>.
10. *Serwis Prasa kobieca*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.prasa.ryc.pl/kobieca/>>.
11. *Słownik terminologii medialnej*. Pod red. W. Pisarka. Kraków 2006.
12. Sokół Z.: *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945-1995*. Rzeszów 1998.

Summary

The article describes Polish journals for women either in electronic version only or published both in electronic and print versions. The author discusses topics of articles, profile, and potential readers. She indicates dependencies between print and electronic versions of the same titles.

JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE W KATALOGACH OPAC BIBLIOTEK PAŃSTWOWYCH WYŻSZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Katarzyna Cyran
Biblioteka Państwowej Szkoły Wyższej
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

Język informacyjno-wyszukiwawczy, wyszukiwanie informacji, użytkownicy informacji, Język Haseł Przedmiotowych BN, język słów kluczowych, biblioteki akademickie, biblioteki PWSZ

Wprowadzenie

Wyspecjalizowane, sztuczne systemy językowe wykorzystywane do opisu treści i podstawowych cech formalnych dokumentów określa się mianem języków informacyjno-wyszukiwawczych (JIW). Istnieje wiele tego typu języków, sformułowano wiele ich definicji. Najczęściej przyjmuje się, że język informacyjno-wyszukiwawczy to sztuczny, czyli celowo zbudowany system językowy, składający się z określonego zbioru znaków i reguł posługiwania się nimi, specjalizujący się w opisywaniu cech treściowych i formalnych dokumentów oraz umożliwianiu wyszukiwania dokumentów o określonych cechach na podstawie uprzednio przygotowanych charakterystyk¹.

Jadwiga Woźniak-Kasperek podaje, iż dobry język informacyjno-wyszukiwawczy powinien:

– zawierać pojęcia służące takiemu opisowi dokumentów, by użytkownik bez problemu uzyskał odpowiedź na formułowane zapytania (innymi słowy język informacyjno-wyszukiwawczy winien cechować wystarczająco szeroki zakres słownictwa o dostatecznej szczegółowości);

– charakteryzować się poprawnym i właściwym paradygmatem;

– być jednoznaczny i niesynonimiczny;

– być stosunkowo łatwo przyswajalny przez bibliotekarzy i w pewnym stopniu przez użytkowników (im większy jest stopień samodzielności wyszukiwawczej użytkownika – z tym zjawiskiem mamy do czynienia w systemach zautomatyzowanych, dostępnych w sieciach – tym większa waga tego postulatu);

¹ B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD [Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej] dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995, s. 24.

– odpowiadać warunkom technicznemu i finansowemu biblioteki².

Język informacyjno-wyszukiwawczy, w którym są opracowywane dokumenty, winien być narzędziem sprawnym i przyjaznym użytkownikowi. Projektując lub udoskonalając JIW, należy pamiętać o jego satysfakcji wynikającej z otrzymania relewantnych odpowiedzi na postawione zapytanie, stanowi ona bowiem o sukcesie biblioteki.

Proces opracowania rzeczowego dzieli się zwykle na pięć etapów: 1) analizę dokumentu, 2) streszczenie wyników analizy, 3) redukcję i selekcję informacji, 4) tworzenie charakterystyki słownej, 5) przekład charakterystyki słownej na JIW. Ważny jest trzeci etap redukcowania i selekcji informacji uzyskanych w wyniku analizy. Wskazanie jednego przedmiotu głównego może prowadzić do utraty informacji, które dotyczą przedmiotów pobocznych, mała selekcja z kolei może być przyczyną szumu informacyjnego, obniżającego kompletność i dokładność wyszukiwania. Szerokość indeksowania, określająca zakres, w jakim charakterystyka odwzorowuje informacje zawarte w dokumencie, powinna być ustalana indywidualnie dla poszczególnych systemów informacyjno-wyszukiwawczych i uwzględniać oczekiwania użytkowników³.

Współczesny użytkownik, tzw. *end-user*, coraz częściej sam, bez pośrednictwa bibliotekarza, wyszukuje potrzebne mu informacje. Stąd często postuluje się, że JIW należy dostosowywać do jego oczekiwań i umiejętności. JIW, którym samodzielnie posługuje się użytkownik, nie może być skomplikowany, powinien być prosty i zrozumiały. W przypadku języków haseł przedmiotowych (JHP), w których stosuje się notację paranaturalną, konieczne jest zapewnienie, aby sens wyrażenń użytych jako tematy i określniki nie odbiegał daleko od ich znaczeń w odpowiednim języku naturalnym, a hasła przedmiotowe nie były zbyt rozbudowane. Nadmierna sztuczność słownictwa i duża liczba określników w hasle przedmiotowym powoduje, że użytkownicy szybko się zniechęcają i decydują się na wyszukiwanie za pomocą słów kluczowych.

University College London na zlecenie Joint Information System Committee (JISC) bibliotek brytyjskich przeprowadził badania (*Information behaviour of the researcher of the future*), których celem było ustalenie tendencji w sposobach wyszukiwania informacji przez „pokolenie Google” (ang. *Google generation*, urodzeni po 1993 r.) oraz określenie modelu interakcji z elektronicznymi zasobami informacyjnymi. Oczekiwano, iż ich wyniki pozwolą bibliotekom lepiej przygotować się do spełniania oczekiwań użytkowników, te jednak zaskakują. Okazało się, że 89% uczniów rozpoczyna wyszukiwanie informacji w Internecie (w tym tylko 2% wybiera stronę internetową biblioteki), a 93% jest zadowolona z wyników wyszukiwań prowadzonych za pomocą wyszukiwarki internetowej. Wyszukiwarki internetowe cieszą się popularnością wśród uczniów, są dla nich bardziej atrakcyjne niż tradycyjne lub elektroniczne katalogi biblioteczne⁴. Bi-

² J. Woźniak-Kasperek: *Tendencje w teorii i praktyce języków informacyjno-wyszukiwawczych*. W: *Opracowanie przedmiotowe – osiągnięcia naukowe i praktyka*. Warsztaty: 31.03-1.04.2004. Warszawa 2004, s. 8.

³ Ibidem, s. 15.

⁴ E. Rozkosz: *Information behaviour of the researcher of the future*. ISBNnik: informator Sekcji Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. 2010, z. 21(111), s. 3 [online].

biotekarze muszą więc podjąć działania, które spowodują, że katalogi będą dla młodych ludzi równie ważnym źródłem informacji jak wyszukiwarka internetowa. Opisy księgozbiorów naukowych znajdujące się w katalogach OPAC powinny być precyzyjne i spójne. Zadaniem biblioteki jest weryfikowanie, czy informacja odpowiada potrzebom użytkownika. Ponadto biblioteka musi dysponować dziś nie tylko informacją aktualną, ale i szybko dostępną, w przeciwnym razie użytkownik zerwie z nią kontakt, przejdzie do szarej strefy nieużytkowników, stanie się tzw. *non-user*.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze stosowane w bibliotekach państwowych wyższych szkół zawodowych

Udostępnianie informacji o kolekcjach bibliotecznych w Internecie wymaga zastanowienia się, które elementy dotychczasowej pracy związanej z indeksowaniem sprawdzają się w tym środowisku, a które należy wyeliminować. Według Woźniak-Kasperek, odnosząc się tylko do JIW, należałoby:

- opracować strategię upraszczania, czyli niemechanicznego eliminowania poszczególnych reguł, systemów gramatycznych JIW przy zachowaniu kontroli słownictwa;

- uczynić słowniki JIW aktywnymi elementami procesu wyszukiwania (do tej pory aktywność leży jedynie po stronie użytkownika wyszukującego informację), dającymi użytkownikowi możliwość wyboru i pozwalającymi określić zasady postępowania;

- zmienić sposób prezentacji słownika JIW na graficzny, z perspektywą przejścia w kierunku map wiedzy;

- powrócić do praktyki dołączania abstraktów do opisów bibliograficznych i treściowych dokumentów (wykonanych w sztucznym języku informacyjnym)⁵.

Upraszczeniem JIW zajmują się ośrodki tworzące kartoteki wzorcowe. W przypadku Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) jest nim Biblioteka Narodowa, za Język Haseł Przedmiotowych KABA (JHP KABA) odpowiada Centrum Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT). W omówionym w moim artykule badaniu próbowano ustalić co może i powinien zrobić bibliotekarz zajmujący się opracowaniem zbiorów w swojej bibliotece, by ułatwić użytkownikom wyszukiwanie informacji, a przez to podnieść jakość usług świadczonych przez tę bibliotekę.

W marcu 2010 r. skontaktowano się drogą elektroniczną z 36 bibliotekami państwowych wyższych szkół zawodowych⁶ (MENiS, 2010). Skierowano do nich pytanie dotyczące JIW, w których opracowują one swoje

⁵ J. Woźniak-Kasperek: *Języki informacyjne: między tradycją a nadzieją na cyfrową przyszłość*. „Przegląd Biblioteczny” 2010, z. 1, s. 16.

⁶ MENiS: *Wykaz Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych*. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. [online]. [dostęp: 22.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/system-szkolnictwa-wyzszego/uczelnie/uczelnie-publiczne/wykaz-uczeln-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego/panstwowe-wyzsze-szkoly-zawodowe>>.

zbiory. Odpowiedzi udzieliło 25 bibliotek⁷. Wyniki badania zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1

Języki informacyjno-wyszukiawcze stosowane do opracowywania zbiorów
bibliotek państwowych wyższych szkół zawodowych

Język informacyjno-wyszukiawczy	JSK	JHP KABA	JHP BN	JHP KABA i JHP BN
Liczba bibliotek stosujących dane JIW	2	3	18	2
Wyliczenie procentowe	8%	12%	78%	8%

Jak widać, w bibliotekach PWSZ najczęściej stosowany jest JHP BN (18 na 25 bibliotek). Jest to język kontrolowany kartoteką wzorcową, co częściowo zwalnia bibliotekarzy z odpowiedzialności za wykorzystywane słownictwo. Mimo iż JHP BN dąży do dużej szczegółowości, to nie zawsze uwzględnia zmiany zachodzące w słownictwie specjalistycznym, istotne przy opisie księgozbiorów bibliotek szkół wyższych. JHP BN jest językiem uniwersalnym, w którym dokumenty indeksowane są na wysokim poziomie ogólności. Przykład opisu *Przewodnika po etyce* w JHP BN, zaczerpnięty z katalogu Biblioteki Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (PSW w Białej Podlaskiej), dobrze ilustruje tę regułę:

Przewodnik po etyce / Singer, Peter (red.), Górnicka, Joanna (red. wyd. pol.) – Wyd. 2. – Warszawa: Książka i Wiedza, 2002.

Opis rzeczowy publikacji proponowany przez Bibliotekę Narodową:

Etyka – historia – podręcznik.

Po wprowadzeniu zmian:

Etyka – historia.

Podręczniki.

Książka, której opis przytoczono powyżej, dotyczy problemów etyki społecznej, etyki chrześcijańskiej, hinduizmu, buddyzmu, islamu, ubóstwa, ekologii, eutanazji, aborcji itp., co nie znalazło odzwierciedlenia w opisie rzeczowym w JHP BN, a może być istotne dla użytkowników biblioteki uczelnianej.

Biblioteka PSW w Białej Podlaskiej ma stosunkowo niewielki księgozbiór. Zbiory opracowywane są tu tylko w oparciu o hasła przedmiotowe przejęmowane za pośrednictwem protokołu Z39.50 z Biblioteki Narodowej. Użytkownik, który przeszukuje katalog dokumentów zwartych tej biblioteki, nie znajdzie w nim informacji o książkach zawierających informacje na temat buddyzmu. Zasto-

⁷ Biblioteki PWSZ, które wzięły udział w badaniu: PWSZ w Nowym Sączu, PWSZ w Elblągu, PWSZ we Włocławku, PWSZ im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, PWSZ im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie, PWSZ w Koninie, PWSZ w Krośnie, PWSZ im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, PWSZ w Chełmie, PWSZ w Płocku, PWSZ w Tarnowie, PWSZ im. Stanisława Staszica w Pile, PWSZ w Raciborzu, PWSZ w Zamościu, PWSZ w Gnieźnie, PWSZ w Oświęcimiu, PWSZ w Sulechowie, PWSZ im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, PWSZ w Głogowie, PWSZ w Suwałkach, PWSZ im. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, PWSZ im. Jana Grodka w Sanoku, PWSZ w Skierniewicach, Podhalańska PWSZ w Nysie, PWSZ w Gorzowie Wielkopolskim.

sowanie bardziej szczegółowego opracowania zbiorów umożliwiłoby mu odnalezienie ich w posiadanej przez bibliotekę książce, m.in. o etyce w buddyzmie.

Jedna z bibliotek PWSZ proponuje wprowadzenie następujących zmian do opisu wspomnianej wyżej pozycji:

Etyka – szkice	Etyka – historia	Etyka społeczna
Etyka chrześcijańska	Indie – etyka	Hinduizm – etyka
Buddyzm – etyka	Żydzi – etyka	Islam – etyka
Filozofia	Ubóstwo – etyka	Ekologia – etyka
Eutanazja – etyka	Poronienie sztuczne – etyka	Stosunki interpersonalne – etyka
Etyka biznesu	Zwierzęta – etyka	Wojna – etyka
Pokój – etyka	Przestępstwo – etyka	Ewolucja – a etyka

Wszystkie zaproponowane hasła są zgodne z metodyką i słownictwem stosowanym w JHP BN, a indeksowanie zostało lepiej dostosowane do potrzeb biblioteki⁸.

Tylko trzy z 25 poddanych badaniu bibliotek PWSZ stosują do opracowywania swoich zbiorów JHP KABA. W Polsce ten język jest wykorzystywany w większości bibliotek akademickich. Struktura słownictwa JHP KABA jest dostosowana do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego, katalogowania wyspecjalizowanych zagadnień jednostkowych często występujących w literaturze fachowej. Konstrukcje haseł przedmiotowych rozwiniętych z zastosowaniem określnika związanego pozwalają na dokładne i adekwatne katalogowanie. Zaletą JHP KABA jest jego kompatybilność z dwoma najbardziej rozpowszechnionymi w świecie językami haseł przedmiotowych, RAMEAU i LCSH, co może mieć duże znaczenie dla polskich bibliotek zamierzających dokonywać wymiany danych bibliograficznych w ramach różnych projektów międzynarodowych⁹.

Do opracowania rozpatrywanej wcześniej książki *Przewodnik po etyce* Centrum NUKAT proponuje użycie hasła: Etyka. Ten sposób opracowania sprawdza się w bibliotekach dużych ośrodków akademickich, posiadających rozbudowane księgozbiory – hasło nie jest szczegółowe, ale oddaje treść książki, w przypadku bibliotek o skromnym księgozbiore nie jest jednak wystarczające.

Dwie spośród 25 przebadanych bibliotek zadeklarowały w badaniu, że stosują słowa kluczowe do opracowywania zbiorów. Gramatyka języka słów kluczowych (JSK) odwołuje się do reguł indeksowania współrzędnego, polegającego na charakteryzowaniu złożonej treści dokumentu przez koordynację współrzędnych niezależnych wyrażań (słów kluczowych), dających się swobodnie zestawiać. Słownik JSK to uporządkowany alfabetycznie wykaz słów

⁸ J. Hys J.: *Pojęcie pragmatyki w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. „Przełom Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 48.

⁹ A. Stanis: *Język haseł przedmiotowych KABA. W: Opracowanie przedmiotowe – osiągnięcia naukowe i praktyka*. Warsztaty: 31.03-1.04.2004. Warszawa 2004, s. 31.

kluczowych¹⁰. Analiza opisów dokumentów w katalogach obu bibliotek, które deklarowały stosowanie JSK, dowodzi jednak, iż nie jest to ten język.

Przykład opracowania publikacji przez jedną z bibliotek PWSZ deklarujących stosowanie JSK:

Krajoznawstwo: zarys teorii i metodyki / Zygmunt Kruczek, Artur Kurek, Marek Nowacki Kraków: Wydaw. PROKSENIA, 2003.

KRAJOZNAWSTWO – pojęcie – rozwój w Polsce – formy i kierunki działalności – metodyka organizowania i programowania IMPREZA TURYSTYCZNA – programowanie – metodyka prowadzenia DZIEDZICTWO – pojęcie – interpretacja.

Jak widać, mamy tu do czynienia raczej z JHP stworzonym na potrzeby określonej biblioteki, a nie z językiem słów kluczowych. Przeszukując katalog OPAC drugiej biblioteki, która zgłosiła stosowanie JSK, znaleziono następujący opis powyższego tytułu:

Krajoznawstwo: zarys teorii i metodyki / Zygmunt Kruczek, Artur Kurek, Marek Nowacki. Kraków: Wydaw. PROKSENIA, 2003

TURYSTYKA – aspekt społeczny – podręczniki.

KRAJOBRAZ – ocena – podręczniki.

EKOLOGIA CZŁOWIEKA – aspekt społeczny – podręczniki.

GEOGRAFIA.

Forma prezentacji sugeruje, że do opisu rzeczowego wykorzystano jakiś język haseł przedmiotowych, zaś użycie określnika *aspekt społeczny* może sugerować, że tym językiem jest JHP KABA.

W omawianym badaniu przeanalizowano również sposoby opracowania publikacji książkowych w katalogach OPAC bibliotek PWSZ. Dokonano analizy opisów rzeczowych dwóch publikacji zwartych:

Kompendium pilota wycieczek / pod red. Zygmunta Kruczka. – Kraków: Wydaw. PROKSENIA, 2005

oraz

Obsługa ruchu turystycznego: praca zbiorowa / pod red. Zygmunta Kruczka; [aut. Andrzej Fitryk i in.]. – Kraków: Krakowska Szkoła Hotelarska, 2006.

Uwzględniono przy tym propozycje haseł przedmiotowych Centrum NUKAT i Biblioteki Narodowej przedstawione w tabeli 2.

¹⁰ Z. Żmigrodzki, W. Babik, D. Pietruch-Reizes: *Informacja naukowa: rozwój – metody – organizacja*. Warszawa 2006, s. 210.

Hasła przedmiotowe i słowa kluczowe Centrum NUKAT i Biblioteki Narodowej

Publikacja	Hasła przedmiotowe Centrum NUKAT	Hasła przedmiotowe Biblioteki Narodowej
<i>Kompendium pilota wycieczek</i> / pod red. Zygmunta Kruczka. – Kraków: Wydaw. PROKSENIA, 2005	JHP KABA Podróże zorganizowane – podręczniki Turystyka – poradniki	JHP BN brak tytułu w katalogu BN
<i>Obsługa ruchu turystycznego: praca zbiorowa</i> / pod red. Zygmunta Kruczka; [aut. Andrzej Fitrzyk i in.]. – Kraków: Krakowska Szkoła Hotelarska, 2006	JHP KABA Turystyka – obsługa klientów – podręczniki	JHP BN (Biblioteka Narodowa) Turystyka – organizacja Podręczniki

Ponieważ w katalogu BN nie znaleziono opisu książki *Kompendium pilota wycieczek*, autorka samodzielnie przygotowała jej opis w JHP BN, który, jej zdaniem, powinien składać się z dwóch haseł przedmiotowych:

Wycieczki – organizacja
Piloci wycieczek

Opis *Kompendium pilota wycieczek* odnaleziono w 10 katalogach OPAC bibliotek PWSZ. Jedna z nich zadeklarowała stosowanie JSK, jedna JHP KABA, pozostałe osiem stosuje JHP BN. Sposoby opracowania pozycji zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3

Opisy rzeczowe książki *Kompendium pilota wycieczek* / pod red. Zygmunta Kruczka. – Kraków: Wydaw. PROKSENIA 2005 w katalogach OPAC bibliotek PWSZ

JSK	JHP BN	JHP KABA
Turystyka – pilotaż wycieczek – przemysł turystyczny Pilotaż wycieczek	Wycieczki – organizacja Piloci wycieczek	Przewodnicy turystyczni – podręczniki Turystyka – przewodnik
	Piloci wycieczek – podręcznik	
	Przewodnictwo turystyczne – podręcznik Turystyka – Polska Pilot a grupa Turystyka – psychologia Turystyka – BHP Turystyka	
	Turystyka – podręcznik akademicki	
	Podróże zorganizowane – podręcznik Turystyka – poradnik Turystyka – pilotaż wycieczek – obsługa Turystyka – psychologia	
	Turystyka – podręcznik akademicki Piloci wycieczek – podręcznik	
	Turystyka Wycieczki – organizacja	
	Piloci wycieczek – podręcznik Wycieczki – organizacja	

Obsługę ruchu turystycznego odnaleziono również w 10 z 25 przebadanych katalogów OPAC bibliotek PWSZ. W tym przypadku dwie biblioteki potwierdziły wykorzystywanie JSK, jedna JHP KABA, siedem JHP BN. Zastosowane przez nie hasła przedmiotowe i słowa kluczowe zamieszczono w tabeli 4.

Tabela 4

Opisy rzeczowe książki *Obsługa ruchu turystycznego: praca zbiorowa* / pod red. Zygmunta Kruczka; [aut. Andrzej Fitrzyk i in.]. – Kraków: Krakowska Szkoła Hotelarska 2006 w katalogach OPAC bibliotek PWSZ

JSK	JHP BN	JHP KABA
Ruch turystyczny – obsługa Turystyka – obsługa ruchu turystycznego	Piloci wycieczek Wycieczki – organizacja Hotelarstwo Przewodnictwo turystyczne Turystyka – obsługa Schroniska turystyczne	Turystyka – obsługa klientów
Turystyka – podręczniki Obsługa klientów Zarządzanie	Turystyka – organizacja – podręcznik akademicki	
	Turystyka – transport pasażerski Turystyka – organizacja Turystyka – prawo Turystyka	
	Turystyka – organizacja – podręcznik Turystyka – ekonomika – podręcznik Usługi – turystyka – podręcznik	
	Ruch turystyczny Biura podróży Ubezpieczenia – turystyka Turystyka – organizacja – podręcznik	
	Turystyka	
	Turystyka – organizacja – podręcznik akademicki	

Przykłady opisów publikacji *Kompendium pilota wycieczek* i *Obsługi ruchu turystycznego* przedstawione w tabelach 2 i 3 pokazują, iż mimo zastosowania takiego samego JIW charakterystyki treściowe dokumentów są zróżnicowane.

Biblioteki neofilologiczne dużych ośrodków akademickich są bibliotekami wydziałowymi, posiadają własne katalogi, w których zbiory otrzymują hasła przedmiotowe wyrażone w języku polskim i w językach obcych. W większości PWSZ funkcjonują kierunki filologiczne. Biblioteki tych jednostek rzadko posiadają odrębne katalogi, zbiory obcojęzyczne są opracowywane w JHP wyrażanym w języku polskim, co utrudnia studentom wyszukiwanie pożądanych informacji.

Przykład opracowania pozycji obcojęzycznej przez jedną z bibliotek PWSZ

How to Teach Writing / Jeremy Harmer. – Harlow: Longman, 2008
Język angielski – język pisany – studia i nauczanie

Język angielski – studia i nauczanie – obcojęzyczni
English language – Study and teaching – Foreign speakers
English language – Written English – Study and teaching
English language teaching – Writing.

Na pytanie sondażowe dotyczące stosowania JIW biblioteka odpowiedziała, że korzysta z JHP BN. Okazuje się jednak, że tworzone przez nią hasła przedmiotowe nie w pełni odpowiadają metodyce tego języka. JHP BN jest wyrażany w języku polskim, w powyższym przypadku bibliotekarze zastosowali dodatkowe hasła wyrażone w języku obcym. W innych bibliotekach PWSZ deklarujących stosowanie JHP BN publikacja ta otrzymywała hasło: Język angielski – nauczanie.

Opisy niewielu publikacji niezbędnych do nauczania na kierunkach neofilologicznych można znaleźć w katalogu Biblioteki Narodowej. Biblioteki PWSZ stosujące JHP BN mają więc utrudnione zadanie, indeksowanie zbiorów obcojęzycznych wymaga samodzielnego tworzenia haseł zgodnie z metodyką JHP BN. Dużym ułatwieniem dla użytkownika byłoby stosowanie dodatkowych haseł sformułowanych w języku obcym. Do takich haseł można dotrzeć poprzez JHP KABA, Biblioteka Narodowa nie tworzy haseł wyrażonych w języku obcym.

Opracowanie zbioru informacyjnego biblioteki Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Biblioteka PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej posiada w swoich zbiorach ponad 20 000 jednostek inwentarzowych. Opisy dokumentów opracowywanych w JHP BN umieszczane są w katalogu OPAC systemu SOWA i stanowią zbiór wyszukiwawczy, w którym czytelnicy wyszukiują informacje.

Użytkownicy biblioteki PSW w Białej Podlaskiej umiejętności informacyjne zdobywają podczas szkolenia prowadzonego w formie tradycyjnej przez bibliotekę uczelni oraz w trakcie szkolenia w formie online umieszczonego na stronie www biblioteki PSW. Zdarza się jednak, że mają problemy z wyszukiwaniem informacji, co zobrazuje sytuacja opisana poniżej. Użytkownik, w tym wypadku student, poszukiwanie danych na temat etycznych aspektów usuwania ciąży rozpoczął od katalogu OPAC systemu SOWA, funkcjonującego w bibliotece uczelnianej. Użył klucza wyszukiwawczego – „hasło przedmiotowe”, wpisał słowo „aborcja” najczęściej kojarzące się z tą tematyką, rezultat wyszukiwania był jednak zerowy. Słownik JHP BN termin „aborcja” traktuje jako termin odrzucony, proponując w zamian wyrażenie „poronienie sztuczne”. Użytkownik powinien skorzystać z indeksu haseł przedmiotowych, gdzie stosowny odsyłacz poinformuje go o konieczności użycia innego hasła. Nie skorzystał z tej możliwości, nie zdobył zatem informacji na temat literatury traktującej o tym zagadnieniu. Czy można obarczyć go winą za zaistniałą sytuację, czy też zastanowić się nad JIW zastosowanym do opracowania zbiorów na ten temat?

Termin „poronienie sztuczne” okazał się mało znany użytkownikowi, podobnie jak termin „dychawica oskrzelowa” proponowany zamiast terminu „astma”.

JHP BN nie najlepiej sprawdził się w katalogu przeszukiwanym przez użytkownika końcowego, przyzwyczajonego do korzystania z wyszukiwarek internetowych i opisującego obiekty za pomocą tzw. tagów (swobodnych słów kluczowych).

Propozycje zmian w sposobie opracowywania

Biblioteka PSW w Białej Podlaskiej stara się odpowiadać na potrzeby swoich użytkowników i podnosić jakość świadczonych przez nią usług. Dane uzyskane z innych bibliotek PWSZ zostały przedstawione jej pracownikom do analizy. W kwietniu 2010 r. wśród pracowników biblioteki przeprowadzony został sondaż na temat preferowanego JIW, w którym powinny być opracowywane zbiory w jej katalogu podstawowym. 67% pracowników stwierdziło, iż powinno się stosować dwa JIW: trudniejszy JHP BN i przyjazny studentom JSK; 33% pracowników opowiedziało się za stosowaniem tylko JHP BN. Biblioteka PSW korzysta z systemu SOWA 1, w którym stosuje się własny format danych, nie zaś format Marc 21. Format podstawowy nie daje użytkownikom możliwości wyszukiwania poprzez słowa kluczowe w poszczególnych indeksach. Użytkownicy biblioteki mogą posługiwać się takimi słowami kluczowymi jak: autor, tytuł, hasło przedmiotowe, rok wydania, wydawca, sygnatura, uwagi, opis zawartości. Biblioteka PSW chciałaby zakupić pakiet SOWA2/MARC21 klient-serwer, pozwalający na wyszukiwanie poprzez słowa kluczowe w indeksach, nie jest to jednak możliwe ze względów finansowych (badania przeprowadzono w 2010 r., w lipcu 2011 r. przeprowadzono konwersję na format MARC 21 – środki pozyskano z projektu finansowanego z EFS).

W celu ułatwienia użytkownikom poszukiwania informacji w katalogu bibliotecznym podjęto decyzję o wprowadzeniu JSK jako dodatkowego JIW, który może być stosowany do opracowywania zbiorów o różnorodnej tematyce.

JSK ma prostszą strukturę niż JHP BN. Istotna różnica między nimi polega na statusie jednostek leksykalnych. JSK zawiera tylko jednostki autosyntaktyczne, które samodzielnie tworzą zdania. JHP BN zawiera w słownictwie jednostki synsyntaktyczne, niemogące samodzielnie występować, tzw. określniki, które dopiero w połączeniu z tematami (jednostkami autosyntaktycznymi) tworzą zdania. Jak już powiedziano, JSK jest mniej sformalizowany od JHP BN, jest także łatwiejszy do opanowania przez użytkowników, ale może być przyczyną szumu informacyjnego, tj. wydawania użytkownikom opisów dokumentów nierelevantnych w stosunku do pytania informacyjnego, stąd decyzja o dalszym wykorzystywaniu przez bibliotekę PSW w Białej Podlaskiej JHP BN, w którym słownictwo jest kontrolowane. Postanowiono także stosować indeksowanie w szerszym zakresie w oparciu o metodykę JHP BN, gdyż hasła przejmowane z Biblioteki Narodowej są niekiedy zbyt ogólne i pomijają tematy poboczne, istotne w zbiorze informacyjnym niewielkiej biblioteki. Plan strategiczny biblioteki PSW zakłada również w perspektywie (od 2013 roku) zmianę JHP BN na JHP KABA, który pozwoli zintegrować się z katalogami dużych bibliotek akademickich.

Wnioski

Jakość opracowania rzeczowego zależy m.in. od prawidłowości doboru JIW do potrzeb systemu i jego użytkowników. Wypada mieć nadzieję, że działania biblioteki PSW w Białej Podlaskiej przyniosą oczekiwany rezultat: uzyskiwanie przez studentów jak największej ilości relewantnych odpowiedzi na stawiane przez nich zapytania, a przez to osiągnięcie satysfakcji i zadowolenia, które będą stanowić o sukcesie biblioteki.

Bibliografia

1. Babik W.: *Słowa kluczowe*. Kraków 2010.
2. Ball R.: *Satysfakcja klienta jako kluczowy czynnik sukcesu biblioteki: działania Biblioteki Centralnej Forschungszentrum Jülich na rzecz użytkowników*. „Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 5-15.
3. Bojar B.: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze wczoraj, dziś... czy jutro?* „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2009, nr 1, s. 3-24.
4. Hys J.: *Pojęcie pragmatyki w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. „Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 41- 53.
5. MENiS: *Wykaz Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych*. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. [online]. [dostęp: 22.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/system-szkolnictwa-wyzszego/uczelnie/uczelnie-publiczne/wykaz-uczelnie-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego/panstwowe-wyzsze-szkoly-zawodowe>>.
6. Sosińska-Kalata B.: *Podręcznik UKD [Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej] dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995.
7. Stanis A.: *Język haseł przedmiotowych KABA*. W: *Opracowanie przedmiotowe – osiągnięcia naukowe i praktyka*. Warsztaty: 31.03-1.04.2004. Warszawa 2004, s. 25-43.
8. Woźniak-Kasperek J.: *Tendencje w teorii i praktyce języków informacyjno-wyszukiwawczych*. W: *Opracowanie przedmiotowe – osiągnięcia naukowe i praktyka*. Warsztaty: 31.03-1.04.2004. Warszawa 2004, s. 3-25.
9. Woźniak-Kasperek J.: *Języki informacyjne: między tradycją a nadzieją na cyfrową przyszłość*. „Przegląd Biblioteczny” 2010, z. 1, s. 5-18.
10. Żmigrodzki Z., Babik., Pietruch-Reizes D.: *Informacja naukowa: rozwój – metody – organizacja*. Warszawa 2006.

Summary

Answering the users' needs is a reliable verification of quality of information-retrieval tools. The article presents results of the questionnaire survey concerning information retrieval-languages being used in libraries of public higher vocational schools. The author discusses examples of indexed documents, in particular from the Library of the John Paul II Public Higher Vocational School in Biała Podlaska.

PRZEKŁADY KSIĄŻKI ZAGRANICZNEJ W POLSCE W LATACH 1991-2010 W ŚWIETLE STATYSTYKI

Anna Musioł
Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Książka zagraniczna w Polsce 1991-2010; przekłady obce w Polsce 1991-2010

Transformacja ustrojowa rozpoczęta w Polsce w 1989 r. w sposób zasadniczy zmieniła dostęp do książki zagranicznej. Lata dziewięćdziesiąte to czas szerokiego otwarcia na literaturę zagraniczną, niedostępną w okresie wcześniejszym, to także okres komercyjnego podejścia do działalności wydawniczej. Pojawiają się nowi wydawcy, rynek prywatyzuje się. Książka traktowana jest jak towar, na którym można zarobić, co potwierdzają reedycje przekładów, które w latach wcześniejszych odniosły duży sukces (np.: *Sto lat samotności* Gabriela Garcii Márqueza, *Błaszany bębenek* Güntera Grassa, *Folwark zwierzęcy* Georga Orwella czy *Ania z Zielonego Wzgórza* Lucy M. Montgomery). W wyniku zmian na rynku wydawniczym zmieniają się też zainteresowania czytelnicze. Ogromną popularność zaczyna zdobywać literatura popularna: sensacyjna, romansowa, erotyczna. Wydawcy starają się jak najszybciej odpowiedzieć na te oczekiwania. Według oceny znawców, obecnie polscy odbiorcy mogą poznać światowe bestsellery prawie w tym samym czasie, co oryginały¹.

Analizując „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, można stwierdzić, że w latach 1991-2010 ogólna liczba tłumaczeń na język polski wynosiła 85 468 tytułów. Najwięcej przekładów zanotowano w roku 2000, a następnie w latach 2007-2010 (wykres 1).

Porównując dane z roku 1991 i 2010, można stwierdzić, że liczba przekładów zwiększyła się ponad czterokrotnie, przy czym w roku 2008 był to nawet wzrost pięciokrotny.

Dynamika przekładów książki zagranicznej w stosunku do książki polskiej kształtowała się niejednorodnie. Największy wzrost nastąpił w roku 1992 do roku 1993. W 1992 roku tłumaczenia stanowiły 18,62%, natomiast już rok później wskaźnik procentowy wzrósł do 25,44%. Średnio w ciągu dwudziestoletniego okresu stosunek liczby przekładów do liczby tytułów publikacji krajowych wynosił 22 do 78%, czyli nieco ponad 1/5 wszystkich wydanych książek stanowiły tłumaczenia. Najwięcej w roku 2000 – 26,13%, najmniej w roku 1991 – 13,51%.

¹ E. Skibińska: *Kuchnia tłumacza. Studia o polsko-francuskich relacjach przekładowych*. Kraków 2008, s. 91.

Wykres 1

W przypadku średniej zliczanej dla okresów pięcioletnich najwyższy wskaźnik udziału tłumaczeń można zaobserwować dla lat 2006-2010 i jest to 23,01%. Proces ten ilustruje wykres 2.

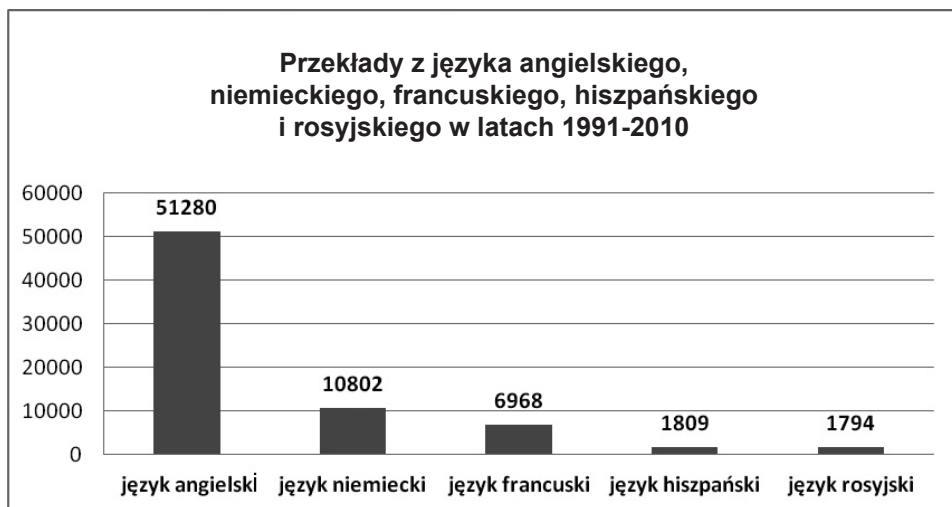

Wykres 2

Stosunek liczby przekładów do liczby tytułów rodzimych jest w Polsce bardzo wysoki. W Niemczech średni procent przekładów wśród pierwszych wydań wynosi 7,15%, we Francji w stosunku do ogółu sprzedawanych książek – 14,2%. Oczywiście, w wymienionych krajach na liczbę tłumaczeń wpływa fakt, że wielu

zagranicznych książek nie trzeba tłumaczyć, ponieważ pochodzą z tego samego obszaru językowego².

Skutki transformacji ustrojowej zauważalne są w statystyce języków przekładów (wykres 3). W latach 1991-2010 na ogólną liczbę 85 468 tytułów 72 653 stanowiły przekłady z pięciu języków: angielskiego, niemieckiego, francuskiego, hiszpańskiego, rosyjskiego. Na pozostałe języki przypada liczba 12 815 tytułów. Dominowały tłumaczenia z języka angielskiego. Łącznie ukazało się 51 280 tytułów, co stanowi 60% ogólnej liczby przekładów. Na drugim miejscu znajdują się tłumaczenia z języka niemieckiego, których wydano łącznie 10 802 tytuły, co stanowi 13% udziału w rynku książki zagranicznej w Polsce. Przekłady z języka francuskiego wynoszą 8%, a tłumaczenia z rosyjskiego i z hiszpańskiego po około 2% ogólnej liczby przekładów.

Wykres 3

Przekłady z języka angielskiego

Od epoki Oświecenia do czasów współczesnych tłumaczenia z języka angielskiego mają ogromny wpływ na rozwój polskiej nauki i kultury. Po II wojnie światowej działalność przekładowa ograniczona była przez cenzurę. Po roku 1989 zniesiono centralny system zarządzania produkcją i dystrybucją książki. Zainteresowanie książką angielskojęzyczną jest w Polsce wyjątkowo wysokie, co ilustruje wykres 4. Wynika to z zasięgu oddziaływania języka angielskiego w świecie. Niewielkie spadki w roku 1996, 1998 czy 2001 i 2002 lub 2005 w stosunku do roku poprzedzającego nie zmieniają zasadniczej tendencji wzrostowej.

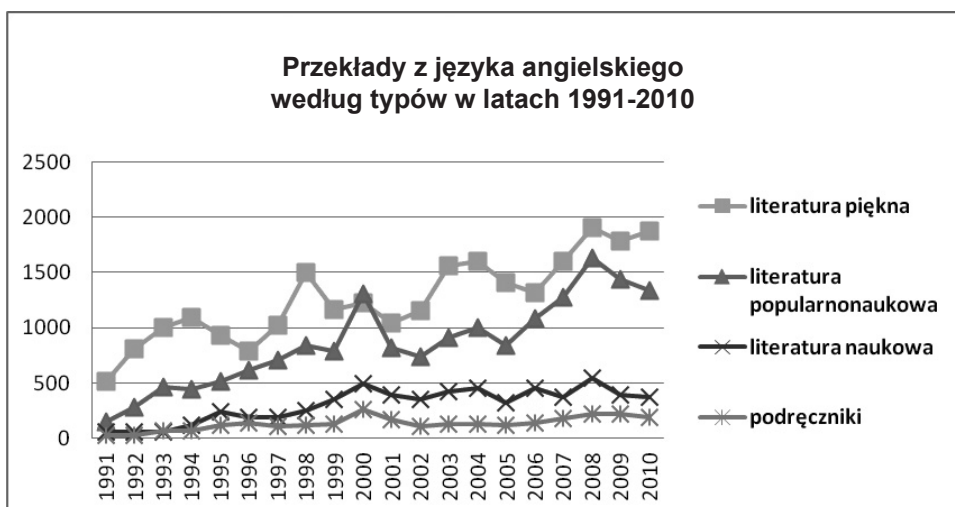
Najwięcej przekładów wydano w 2008 r. W latach dziewięćdziesiątych łącznie ukazało się 19 255 przekładów, w następnym dziesięcioleciu 32 025, a więc średnio 3202 przekłady rocznie. Ten wynik zapewnia dominację publikacji anglojęzycznych w Polsce. Wśród tłumaczeń z języka angielskiego dominuje

² *Raport opracowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.* [online]. [dostęp: 14.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/images/file/ksiazka_raport_w_pelna_pdf.pdf>.

Wykres 4

literatura piękna. Przekłady beletrystyki stanowią 50% wszystkich tłumaczeń (wykres 5).

Wykres 5

W pierwszym okresie lat dziewięćdziesiątych zainteresowanie literaturą piękną amerykańską, angielską, australijską, kanadyjską systematycznie wzrastało do 1994 r. Po tym okresie nastąpił spadek, być może minął pierwszy entuzjazm związany z pojawieniem się zachodniej literatury, na przykład w latach 1995-1997 produkcja wydawnicza Harlequina zmniejszyła się ponad dwukrotnie³. Dużym zainteresowaniem cieszą się przekłady literatury popularnonaukowej,

³ Ł. Gołębiwski: *Księgarnia bestsellerów*. „Wprost” 1998, nr 40, s. 122-123.

których w latach 1991-2010 wydano łącznie 17 198 tytułów, co stanowi 33% ogółu dzieł tłumaczonych. W XX i XXI wieku język angielski stał się powszechnym językiem nauki i kultury, dlatego wydawcy chętnie publikują przekłady literatury naukowej. W latach 1991-2010 wydano łącznie 6095 tytułów, średnio 580 pozycji rocznie. Dane liczbowe wykazują wyraźną różnicę w liczbie przekładów dwóch dekad. W latach dziewięćdziesiątych publikowano średnio 201 tytułów, w kolejnym dziesięcioleciu liczba ta wzrosła dwukrotnie. Wśród różnych typów publikacji najrzadziej tłumaczono podręczniki, w ciągu dwudziestu lat wydano 2688 pozycji.

Przekłady z języka niemieckiego

Na polsko-niemieckie związki literackie w XX wieku miały wpływ doświadczenia wojny i okupacji oraz polityka kulturalna władz PRL. Choć już po zakończeniu II wojny światowej na polskim rynku wydawniczym opublikowano reedycje tłumaczeń wydanych przed rokiem 1939, to decydujący wpływ na repertuar przekładów miały władze Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W latach pięćdziesiątych na polskim rynku wydawniczym ukazało się niewiele przekładów z Austrii i Szwajcarii, ponieważ wyłączne prawa do tłumaczeń miały wydawnictwa z Republiki Federalnej Niemiec.

W latach pięćdziesiątych dominowały przekłady dzieł o tematyce antyfaszystowskiej i socjalistycznej. Najczęściej tłumaczono utwory autorów pochodzących z Niemieckiej Republiki Demokratycznej: Willego Bredela, Stefana Heyma, Adama Scharrera. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wciąż nie zezwalano na przekłady publikacji, które uznawano za antypolskie. *Błaszany bębenek* Güntera Grassa został oficjalnie opublikowany w Polsce dopiero w 1983 r. Do tematów zakazanych należała również problematyka dawnych ziem niemieckich. *Muzeum ziemi ojczystej* Siegfrieda Lenza (1978) w Polsce ukazało się dopiero w 1991 r.

Najlepszy okres współpracy polskich i niemieckich wydawców datuje się po 1989 roku. Współcześnie polscy wydawcy należą do najchętniej kupujących licencje do niemieckich książek. W okresie od 1991 do 2010 r. wydano łącznie 10 802 tytuły (wykres 6). W latach dziewięćdziesiątych utrzymywała się tendencja wzrostowa. Niewielki spadek odnotowano w 1998 r., liczba tłumaczeń spadła o 73 tytuły. Momentem przełomowym był rok 2000, w którym nastąpił największy wzrost liczbowy. Średnio w pierwszej dekadzie omawianego okresu rocznie tłumaczono 417 pozycji. Analiza ilościowa drugiej dekady wykazała wzrost zainteresowania przekładami z języka niemieckiego. W latach 2001-2010 tłumaczono rocznie średnio 663 tytuły.

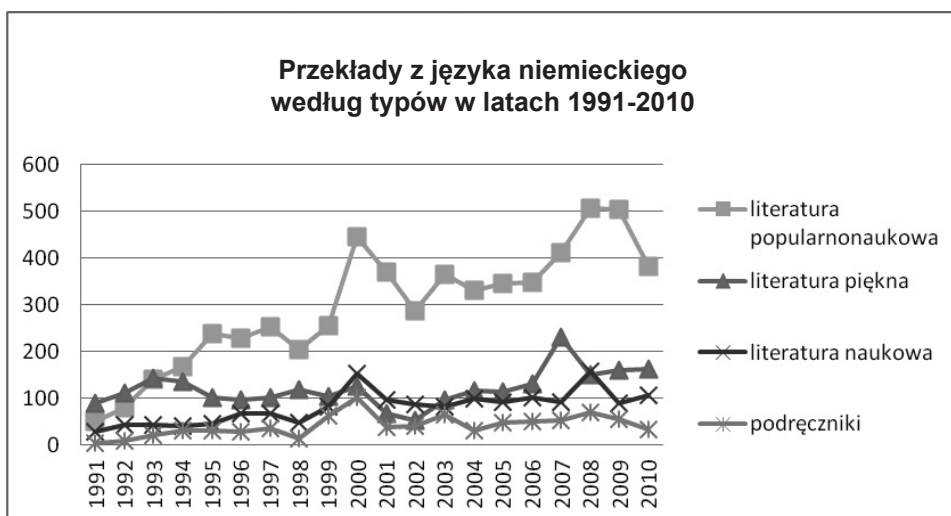
Największą popularnością na polskim rynku wydawniczym cieszy się niemiecka literatura popularnonaukowa (wykres 7). W ostatnim dwudziestolecu opublikowano 5915 tytułów, średnio 296 rocznie. Najczęściej tłumaczone są niemieckie poradniki o domu, ogrodzie, motywacji, zdrowiu czy stylu życia⁴. Do kręgu zainteresowań wydawców polskich należą także publikacje niemieckie

⁴ S. Łupak: *Literatura jak futbol*. „Gazeta Wyborcza” 2006, nr 115, s. 14.

Wykres 6

opisujące wydarzenia z dziejów mitologii, archeologii, kryminologii, sensacji⁵. W latach 1991-1995 zaobserwowano stały wzrost publikacji popularnonaukowych, które stanowiły odpowiedź na tego typu zapotrzebowanie wśród polskich czytelników po okresie transformacji. Pierwszy spadek nastąpił w roku 1996, ale liczba tytułów spadła nieznacznie (o 10 pozycji). Największy wzrost nastąpił w roku 2000 (o 189 tytułów). W drugiej dekadzie średnio rocznie wydawano 385 pozycji.

Wykres 7

⁵ E. Połczyńska, C. Załubka: *Bibliografia przekładów z literatury niemieckiej na język polski 1800-2000*. Tom 4: 1991-2000. Poznań 2005, s. 16-17.

Po literaturze popularnonaukowej największym zainteresowaniem wydawców cieszy się beletrystyka. W latach 1991-2000 pierwsze miejsce pod względem liczby tłumaczonych tytułów zajęła autorka kilkuset romansów i powieści popularnych Hedwig Courths-Mahler. Od lat dziewięćdziesiątych zaobserwowano też wzrost zainteresowania wznowieniami niemieckojęzycznych klasyków: Johanna Wolfganga Goethego, Tomasza Manna czy Franza Kafki⁶. W latach 1991-2010 na polskim rynku wydawniczym łącznie wydano 2418 tytułów literatury pięknej, średnio 121 pozycji rocznie. Moment kryzysowy miał miejsce w 2002 r.: liczba przekładów spadła do zaledwie 54 tytułów. Natomiast najwięcej tłumaczeń ukazało się w 2007 r. – 232 pozycje. Duży wpływ na kształt repertuaru przekładów niemieckiej literatury pięknej miało przyznanie Literackiej Nagrody Nobla Günterowi Grassowi w 1999 r. i Elfriede Jelinek w 2004 r.

Na polskim rynku wydawniczym istnieje również zapotrzebowanie na niemiecką literaturę naukową. W latach 1991-2010 przetłumaczono łącznie 1634 tytuły. Dużym zainteresowaniem cieszą się przekłady z filozofii, psychologii i nowoczesnej pedagogiki⁷. Podobnie jak w pozostałych typach literatury, w roku 2000 nastąpił gwałtowny skok: liczba tytułów wzrosła do 154 pozycji. Najrzadziej w Polsce tłumaczone są z języka niemieckiego podręczniki. W ciągu ostatniego dwudziestolecia łącznie przetłumaczono 835 tytułów. W pierwszej dekadzie średnio rocznie wydawano 35 pozycji, w następnej – 49.

Przekłady z języka francuskiego

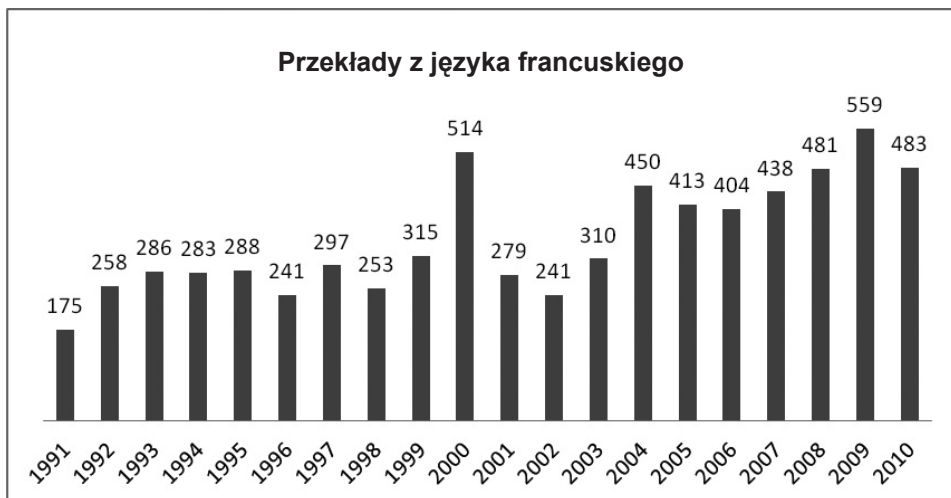
Polscy czytelnicy zawsze interesowali się literaturą powstającą we francuskim kręgu kulturowym, przypomnijmy choćby dzieła klasyków francuskich w tłumaczeniu Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Zaraz po zakończeniu II wojny światowej przystąpiono do wznawiania przedwojennych przekładów literatury francuskiej, publikowano tłumaczenia powstałe w okresie okupacji oraz wydawano uzupełnienia edycji klasyków francuskich. Po roku 1956 na polskim rynku wydawniczym dużym zainteresowaniem cieszyły się tłumaczenia dzieł reprezentujących egzystencjalizm oraz nowe techniki narracyjne. W tym okresie pojawiły się np. *Dżuma* i *Upadek Alberta Camusa* czy *Dramaty* Jeana-Paula Sartre'a. W okresie od roku 1956 do 1986 polscy czytelnicy mogli poznać to, co we Francji uznano za najbardziej wartościowe. W tym czasie w Polsce wydano 48 przekładów laureatów najważniejszych francuskich nagród literackich⁸. W latach 1991-2010 łącznie wydano w Polsce 6968 przekładów z języka francuskiego, średnio 348 tytułów rocznie (wykres 8). Lata dziewięćdziesiąte to okres stabilizacji. Wyraźny skok nastąpił w roku 2000, kolejny porównywalny to rok 2009. Średnio rocznie w drugiej dekadzie na polskim rynku wydawniczym opublikowano 405 nowości.

Najczęściej wydawcy decydowali się na zakup praw do tłumaczeń literatury popularnonaukowej. W omawianym czasie ukazało się 3315 publikacji tego typu (wykres 9).

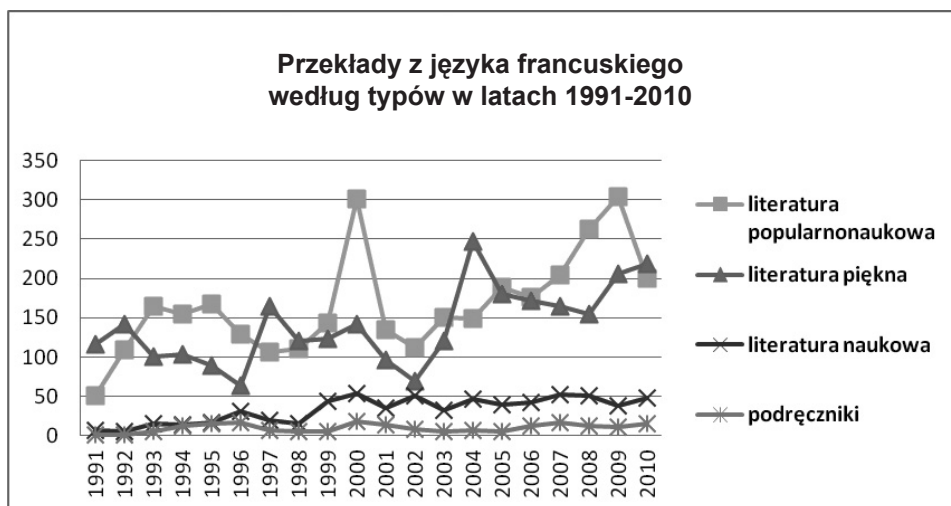
⁶ Ibidem, s. 17.

⁷ Ibidem, s. 17.

⁸ E. Skibińska: *Kuchnia tłumacza...*, op. cit., s. 100.

Wykres 8

Wykres 9

Podobnie jak w przypadku ogólnej produkcji, rok 2000 przyniósł zaskakujący wzrost: liczba tłumaczeń zwiększyła się niemal dwukrotnie. W kolejnych latach zauważalna jest tendencja rosnąca. Najwięcej przetłumaczono literatury popularnej, na drugim miejscu znalazła się beletrystyka. Obok powieści Honoriusza Balzaka, Aleksandra Dumasa, Juliusza Verne'a ukazywały się dawne bestsellery Gastona Leroux czy Michela Zevaco. Według znawców literatury francuskiej stosunkowo niskie zainteresowanie tą literaturą jest skutkiem trudności polskich wydawców w rozpoznaniu francuskiego rynku wydawniczego. Obecnie wydawnictwa francuskie zastanawiają się nad wprowadzeniem większej liczby

tytułów w oryginale⁹. Również francuska literatura naukowa nie jest w Polsce zbyt licznie reprezentowana. W badanym okresie przetłumaczono na język polski zaledwie 659 tytułów, średnio 32 publikacje rocznie. Najwięcej, bo 53, ukazały się w roku 2000.

Przekłady z języka hiszpańskiego

W latach 1991-2010 losy publikacji hiszpańskojęzycznych były dość zmienne, choć z ogólną tendencją wzrostową. Należy jednak podkreślić, że daleko jeszcze do szczytu popularności, jaki przypadł na drugą połowę lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. W latach 1960-1980 ze względu na bardzo dużą liczbę przekładów literatury hiszpańskojęzycznej Polska zajmowała drugie miejsce w Europie po Republice Federalnej Niemiec¹⁰. W ciągu ostatnich 20 lat na polskim rynku wydawniczym łącznie ukazało się 1809 tłumaczeń, co daje średnią roczną 90 tytułów (wykres 10). Największy spadek odnotowano na przełomie lat 2004-2005: liczba tytułów spadła o 55 pozycji. Natomiast największy wzrost nastąpił w latach 2005-2006, wówczas liczba przetłumaczonych publikacji wzrosła o 50 tytułów.

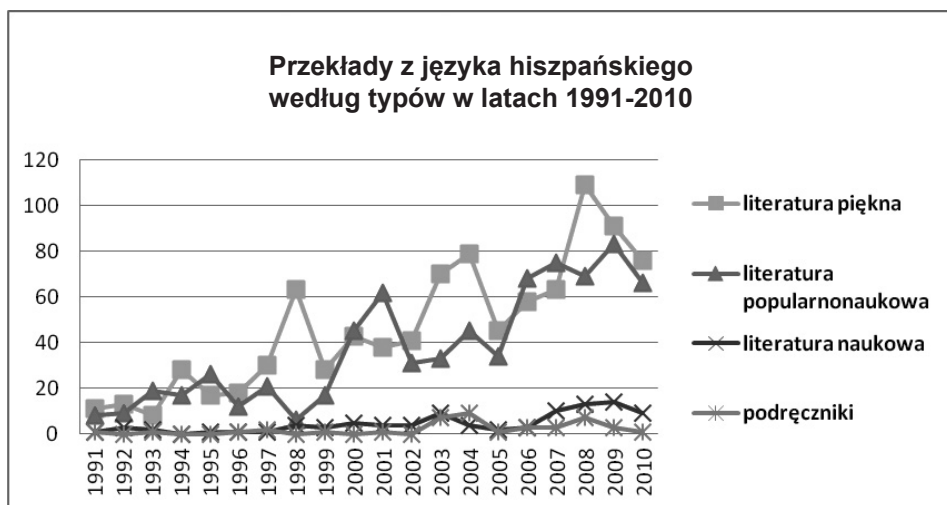
Wykres 10

Lata dziewięćdziesiąte to wyraźny okres stagnacji. Średnio rocznie wydawano zaledwie 41 tytułów. Aktywność nowo powstałych wydawnictw była niewielka. Państwowy Instytut Wydawniczy utracił w pierwszym okresie lat dziewięćdziesiątych prawo do wznowień przekładów, m.in. Julio Cortázar

⁹ M. Kowalska, A. Zawadzki: *O kondycji literatury najnowszej. Polsko-francuskie spotkania literackie*. Kraków 2006, s. 88.

¹⁰ A. Hutnikiewicz, A. Lam: *Literatura polska XX w. Przewodnik encyklopedyczny*. Tom 2. Warszawa 2000, s. 477.

i Gabriela Garcii Márqueza¹¹. Wzrost popularności przekładów hiszpańskojęzycznych zauważalny jest po 2000 r., kiedy ukazywało się rocznie średnio 130 tłumaczeń. Wśród różnych typów przekładów publikacji dominuje hiszpańskojęzyczna literatura piękna, choć na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku cieszyła się jeszcze umiarkowanym zainteresowaniem wydawców (wykres 11). W pierwszym pięcioleciu ukazywało się średnio rocznie 15 tytułów. W pierwszej dekadzie po transformacji wydawano głównie wznowienia. Dużą popularnością cieszyły się tłumaczenia autorów znanych przede wszystkim z lat siedemdziesiątych, wyjątkiem były powieści Isabel Allende i Laury Esquivel. Jednak w kolejnej dekadzie zaczęły pojawiać się publikacje autorów wcześniej nieznanymi polskim czytelnikom¹². W latach 2000-2010 średnio rocznie opublikowano 64 tytuły.

Wykres 11

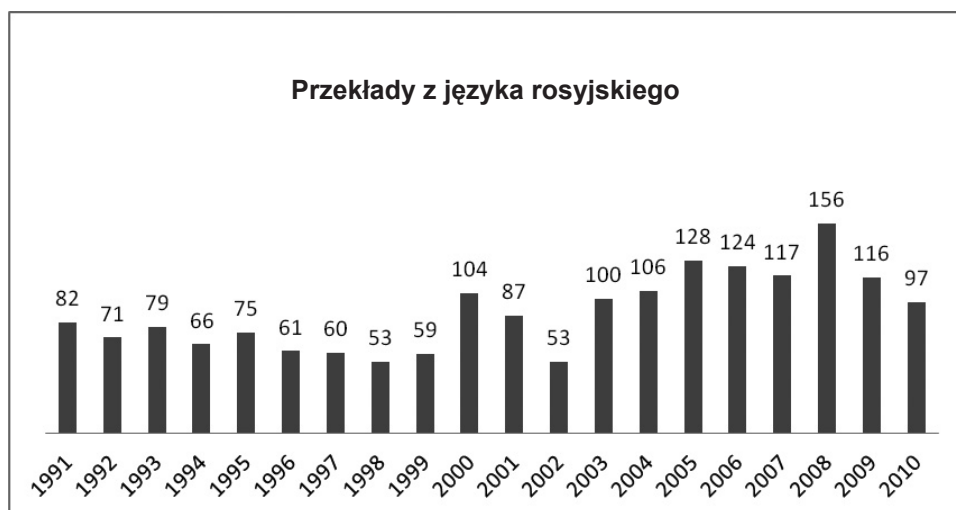
Umiarkowanym zainteresowaniem w latach 1991-2010 cieszyły się przekłady dzieł o charakterze popularnonaukowym, których w ciągu dwóch dekad wydano 746 tytułów. Średnio w roku wydawano 35 tłumaczeń. W przypadku literatury popularnonaukowej dopiero koniec lat dziewięćdziesiątych przynosi ustabilizowany wzrost. Najmniejszym zainteresowaniem wydawców cieszyły się tłumaczenia podręczników i literatury naukowej. W latach 1991-2010 ukazało się zaledwie 41 przekładów podręczników. W pierwszym dziesięcioleciu opublikowano łącznie tylko 6 tytułów, w następnej dekadzie – 35. Niewiele było przekładów literatury naukowej, bo zaledwie 93 pozycje w ciągu 20 lat. Najwięcej, 14 tłumaczeń, ukazało się w 2009 r.

¹¹ M. Gaszyńska-Magiera: *Recepcja przekładów literatury iberoamerykańskiej w Polsce w latach 1945-2005 z perspektywy komunikacji międzykulturowej*. Kraków 2011, s. 85.

¹² Ibidem, s. 87.

Przekłady z języka rosyjskiego

Kwestia obecności przekładów rosyjskojęzycznych w Polsce zawsze była bardzo złożona. W okresie powojennym literatura rosyjska zajmowała pierwsze miejsce pod względem liczby przekładów. Suma nakładów w latach 1945-1989 była bliska 110 mln¹³. W ciągu ostatniego dwudziestolecia na polskim rynku wydawniczym ukazały się tylko 1794 tytuły przekładów rosyjskojęzycznych, co daje średnią roczną 89 pozycji (wykres 12).

Wykres 12

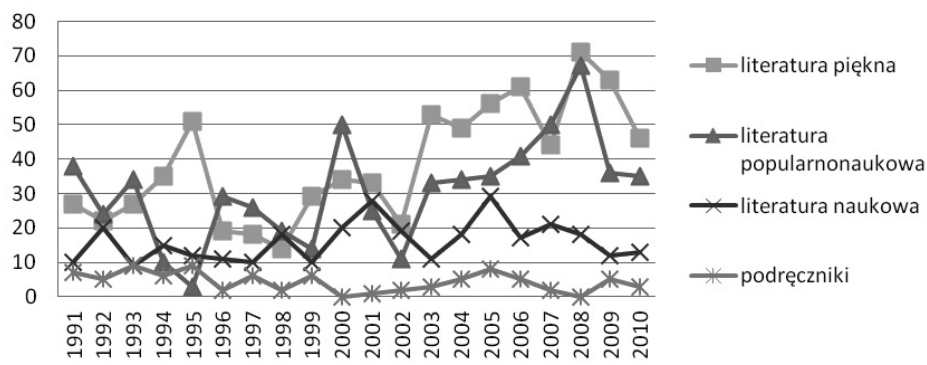
W latach 1991-2000 ukazało się 710 tytułów, a w latach 2001-2010 liczba ta wzrosła do 1084. Lata dziewięćdziesiąte to dla wydawców trudny okres przekonania czytelników do przekładów z języka rosyjskiego, których wcześniej było w nadmiarze. Już następną dekadę cechuje umiarkowana stabilizacja. Rok 2008 przyniósł największe ożywienie – opublikowano wówczas 156 tytułów. Największy przyrost nastąpił w 2003 r., w którym w stosunku do roku poprzedniego liczba przekładów wzrosła o 47 tytułów. Najchętniej tłumaczono literaturę piękną (wykres 13). Po zniesieniu cenzury w 1989 r. ukazały się oficjalnie tłumaczenia, które wcześniej znane były z „drugiego obiegu”. Pojawiły się przekłady Aleksandra Sołżenicyna, Siergieja Dowłatowa czy Władimira Maksimowa. Z klasyków najchętniej wydawano Fiodora Dostojewskiego, Lwa Tołstoja i Antona Czechowa¹⁴. W latach 1996-2000 ukazało się 18 wydań dzieł Michaiła Bułhakowa¹⁵. Ogólna liczba przekładów literatury pięknej wydanej w latach 1991-2010 wyniosła 773 tytuły, średnio 38 rocznie. W latach 1991-2000 przetłumaczono 276 tytułów, natomiast w kolejnych 10 latach liczba wzrosła do 497.

¹³ M. Semczuk: *Literatura rosyjska w Polsce po 1989 r.* „Recepcja. Transfer. Przekład” 2005, nr 1, s. 18.

¹⁴ A. Hutnikiewicz, A. Lam: *Literatura polska XX w.*..., op. cit., s. 530.

¹⁵ M. Semczuk: *Literatura rosyjska*..., op. cit., s. 22.

Przekłady z języka rosyjskiego według typów w latach 1991-2010

Wykres 13

Obserwuje się, że obecnie chętniej tłumaczona jest rosyjska literatura współczesna, a w grupie popularnych autorów znajdują się m.in. Wiktor Jerofiejew, Władimir Sorokin, Wiktor Pielewin, a także dramaturg Nikolaj Koleda, którego sztuki wystawiają polskie teatry¹⁶. Dużym zainteresowaniem cieszą przekłady literatury popularnonaukowej. Łącznie w latach 1991-2011 przetłumaczono 614 tytułów, 33 tytuły rocznie. Wykres przedstawia „chwijność” lat dziewięćdziesiątych, w których liczba tłumaczeń wahała się od 3 w roku 1996, do 50 w roku 2000. W kolejnej dekadzie, z wyjątkiem roku 2008, liczba przekładów utrzymywała się na jednakowym poziomie. Umiarkowanym zainteresowaniem cieszyły się przekłady literatury naukowej. W latach 1991-2010 wydano łącznie 321 tytułów, średnio 20 pozycji. Choć w drugiej dekadzie nastąpił pewien wzrost, to całe dwudziestolecie należy uznać za umiarkowane. Najwięcej publikacji przetłumaczono w roku 2005 – 29, najmniej w roku 1993 – 9.

Podsumowanie

Na sytuację książki zagranicznej w Polsce po roku 1989 duży wpływ miały czynniki pozaliterackie: ekonomiczne, polityczne, obyczajowe. Niewątpliwie widoczna jest wysoka dynamika przekładów piśmiennictwa angielskojęzycznego, zarówno w odniesieniu do literatury pięknej, jak i literatury naukowej. Widoczny jest też bardzo głęboki spadek zainteresowania piśmiennictwem rosyjskojęzycznym, czego uzasadnienia na pewno należy szukać w historii kontaktów polsko-rosyjskich okresu powojennego. Jak się wydaje, rynek wydawniczy potwierdza zainteresowanie piśmiennictwem naukowym i popularnonaukowym niemieckojęzycznym. Chyba pewnego rodzaju zaskoczeniem może wydać się

¹⁶ M. Wójcik: *Enklawy wolności. Literatura rosyjska w Polsce 1956-1989*. Kraków 2010, s. 335.

niski wskaźnik przekładów literatury pięknej francuskiej i hiszpańskojęzycznej, wypieranej wyraźnie przez beletrystykę angielskojęzyczną.

Bibliografia

1. Gaszyńska-Magiera M.: *Recepcja przekładów literatury iberoamerykańskiej w Polsce w latach 1945-2005 z perspektywy komunikacji międzykulturowej*. Kraków 2011.
2. Gołębiewski Ł.: *Księgarnia bestsellerów*. „Wprost” 1998, nr 40.
3. Hutnikiewicz A., Lam A.: *Literatura polska XX w. Przewodnik encyklopedyczny*. Tom 2. Warszawa 2000.
4. Kowalska M., Zawadzki A.: *O kondycji literatury najnowszej. Polsko-francuskie spotkania literackie*. Kraków 2006.
5. Łupak S.: *Literatura jak futbol*. „Gazeta Wyborcza” 2006, nr 115.
6. Połczyńska E., Załubska C.: *Bibliografia przekładów z literatury niemieckiej na język polski 1800-2000*. Tom 4: 1991-2000. Poznań 2005.
7. *Raport opracowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego*. [online]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/images/file/ksiazka_raport_w_pelna_pdf.pdf>.
8. Semczuk M.: *Literatura rosyjska w Polsce po 1989 r.* „Recepcja. Transfer. Przekład” (1), 2005 nr 1.
9. Wójcik M.: *Enklawy wolności. Literatura rosyjska w Polsce 1956-1989*. Kraków 2010.
10. Skibińska E.: *Kuchnia tłumacza. Studia o polsko-francuskich relacjach przekładowych*. Kraków 2008.

Summary

The article presents dynamics of translations of foreign literature into Polish language in the years 1991-2010. The author focuses on English, French, Spanish, German, and Russian languages. Analysis was based on the “Polish Publishing in Figures” – official Polish publishing statistics. The author has studied translations in literature, science, popular science, and textbooks.

OPIS RZECZOWY DOKUMENTU IKONOGRAFICZNEGO¹ – WSTĘP DO PROBLEMATYKI

Paweł Rygiel
Biblioteka Narodowa

Analiza obrazu, analiza przedmiotowa, dokument ikonograficzny, opis rzeczowy, modele opisu

Dokumenty ikonograficzne² znajdują się w zbiorach różnych instytucji. Opisywane są zazwyczaj w konwencjonalny sposób, właściwy dla danego środowiska (opis bibliograficzny, katalogowy, inwentarzowy)³. W ostatnich latach powszechną praktyką stało się prezentowanie online materiałów muzealnych, bibliotecznych czy archiwalnych. Coraz częściej znajdujemy w Sieci WWW

¹ W artykule preferowanym określeniem jest *dokument* z powodu powszechnego użycia w polskiej literaturze przedmiotu. W przyszłości prawdopodobna jest rewizja tego określenia i wybór pojemniejszego terminu *zasób*. O zmianach w terminologii zob. J. Pacek: *Dokument czy zasób? Zmiany terminologii nauki o informacji*. [online]. [dostęp: 30.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.rclis.org/handle/10760/15545>>.

² Definicję dokumentu ikonograficznego pod kątem opracowania bibliograficznego podaje polska norma PN-N01152-4:2009 Opis bibliograficzny. Część 4: Dokumenty ikonograficzne. s. 7: „Dokument ikonograficzny to dwuwymiarowy, nieruchomy, nie przeznaczony do projekcji obraz utwalony jakąkolwiek techniką na przenośnym podłożu. Dokumentem ikonograficznym może być rysunek, dzieło malarskie, grafika, matryca graficzna, fotografia, negatyw, reprodukcja”. Podobnie zdefiniowany jest obraz (picture) w encyklopedii ODLIS: „A two-dimensional visual representation or image large enough to be easily viewed without magnification, usually rendered in black and white or color on a flat, opaque surface. The term includes paintings, drawings, art prints, photographs, reproductions, illustrations, clippings of pictorial matter, etc., and is often used in a generic sense when a more specific word is inappropriate (...)”. *ODLIS Online Dictionary for Library and Information Science*, by Joan M. Reitz: [online]. [dostęp: 20.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx>.

³ W praktyce dokumentacyjnej bibliotekarzy i historyków sztuki widoczne są rozbieżności. Należy w tym miejscu podkreślić odrębność bibliotek w podejściu do opisu dokumentów ikonograficznych, które można też znaleźć w muzeum czy archiwum. Rozwiązania przyjęte w dokumentacji zbiorów bibliotecznych nie uwzględniają metodologii historii sztuki stosowanej w zakresie interpretacji treści obrazu. Zadaniem bibliotek nie jest stworzenie wyczerpujących opisów dokumentów ikonograficznych, zawierających m.in. szczegóły ikonografii. Przed katalogującymi zbiory biblioteczne stoją inne zadania i inny jest też sposób ich realizacji. Historyk sztuki położy większy nacisk na stronę ikonograficzną – opis będzie bardziej szczegółowy i wieloaspektowy, bibliotekarz uwzględni tylko elementy niezbędne do identyfikacji.

zdigitalizowane dzieła malarskie, fotografie i rysunki, grafiki oraz inne obiekty, które są bogatymi i niezwykle istotnymi źródłami informacji, ilustrującymi, między innymi, historię różnych miejsc. Rozwój technologii informacyjnych sprawił, że coraz łatwiejszym stało się dotarcie do kolekcji, co pociąga za sobą wzrost zainteresowania cyfrowym dziedzictwem.

Cyfryzacja zasobów oraz umieszczenie ich w Internecie miało również wpływ na zmiany w strukturze i prezentacji danych opisu. Opis dokumentów cyfrowych spłaszczył się i uprościł. Wzrosła też potrzeba zastosowania takiego języka opisu rzeczowego, który odpowiadałby potrzebom informacyjnym różnych odbiorców. Ponadto opisy zaczęły podlegać ocenie i weryfikacji przez użytkowników korzystających z zasobów. Taka sytuacja może być korzystna dla instytucji i ich kolekcji, pozwala bowiem na poprawienie jakości opracowania i uzupełnienie brakujących danych⁴.

Opracowanie źródeł informacji, w których głównym środkiem wyrazu jest obraz (w opisywanym przypadku nieruchomy) stanowi duże wyzwanie. Przekaz inny niż słowo pisane jest zazwyczaj złożony i wymaga dużych umiejętności, wiedzy i intuicji od opracowujących. Zadaniem katalogujących jest stworzenie takich punktów dostępu⁵ do zasobów, by użytkownik mógł dotrzeć do interesujących go informacji i otrzymać relewantne odpowiedzi na zapytanie wyszukiwawcze.

Efektem procesu analizy dokumentu ikonograficznego jest opis bibliograficzny, w którym znajdują się punkty dostępu takie jak autor czy tytuł, umożliwiające sprawne wyszukiwanie i identyfikowanie danych⁶. Ważnym jest też tworzenie rzeczowych punktów dostępu⁷, do czego mogą być wykorzystane języki informacyjno-wyszukiwawcze⁸.

⁴ Przykładem może być umieszczenie przez Library of Congress kolekcji fotografii w portalu Flickr. Podsumowanie współpracy opisane zostało w raporcie: M. Springer et al.: *For the Common Good: The Library of Congress Flickr Pilot Project*. 2008. [online]. [dostęp: 20.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/rr/print/flickr_report_final.pdf>.

⁵ Punkt dostępu (*access point*) – nazwa, termin, kod itd., za pomocą, którego można wyszukiwać i identyfikować dane bibliograficzne lub wzorcowe; Punkty dostępu są elementami rekordów bibliograficznych i wzorcowych, które: 1) zapewniają wiarygodne wyszukiwanie rekordów bibliograficznych i wzorcowych oraz związanych z nimi zasobów bibliograficznych i 2) ograniczają wyniki wyszukiwania, zob. *Deklaracja międzynarodowych zasad katalogowania*. Tłum. M. Krynicka. Warszawa 2009, s. 7, 11. [online]. [dostęp: 30.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1270034955.pdf>>.

⁶ Zob. *Deklaracja...*, op. cit., s. 10.

⁷ Ibidem, s. 8. *Deklaracja...* wymienia kontrolowane słownictwo rzeczowe i/lub symbole klasyfikacji jako jeden z podstawowych punktów dostępu w rekordach bibliograficznych.

⁸ Więcej o narzędziach indeksowania stosowanych do opisu dokumentów ikonograficznych w bibliotekach, zob. P. Rygiel: *Opis rzeczowy dokumentów ikonograficznych. Narzędzia indeksowania i ich zastosowanie w katalogach bibliotecznych i bibliotekach cyfrowych*. W: *Dobra kultury w Sieci*. Wrocław 2011 [w druku], zob. też A. Seidel-Grzesińska: *Światowe standardy klasyfikacyjne i przykłady ich zastosowań w polskiej praktyce dokumentacji zabytków*. W: *Nowoczesne metody gromadzenia i udostępniania wiedzy o zabytkach*. Pod red. A. Seidel-Grzesińskiej i K. Stanickiej-Brzezickiej. „Cyfrowe spotkania z zabytkami” 1, Wrocław 2008, s. 11-17.

Opis rzeczowy dokumentu ikonograficznego – indeksowanie⁹

Indeksowanie jest procesem tworzenia charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu i/lub instrukcji wyszukiwawczej. Na proces indeksowania składają się następujące po sobie czynności: analiza, selekcjonowanie informacji i przekład na język indeksowania¹⁰.

Przedstawienia wizualne – obrazy składają się z elementów, konkretnych i/lub abstrakcyjnych. Do ich opisu można użyć terminów określających kategorie przedstawionych elementów: osób, przedmiotów etc., można też nazwać daną rzecz, jeśli posiada nazwę.

Przy tworzeniu opisu dokumentu ikonograficznego mogą być brane pod uwagę cechy formalne obiektu (typ nośnika, sposób przekazu, rodzaj wykorzystanej techniki) lub inne kategorie niezwiązane z warstwą treściową dokumentu¹¹.

Można określić:

- typ dokumentu (odbitka graficzna, miniatura, odbitka fotograficzna),
- dziedzinę sztuki (fotografia, grafika, rysunek, malarstwo),
- datowanie (15 w., 1401-1500, koniec 19 w.),
- krąg kulturowy, epokę, kierunek (sztuka chińska, malarstwo renesansowe, impresjonizm).

Głównym zadaniem jest określenie cech rzeczowych dokumentu. Wśród podstawowych grup elementów można wymienić:

- obiekty i czynności przedstawione (dziecko, wieś, samochód, wodospad, pies, żniwa),
- rodzaj przedstawienia (portret, pejzaż, batalistyka, martwa natura, scena rodzajowa),
- scenę lub typ ikonograficzny (Taniec Salome, Zstąpienie do otchłani, Sąd Ostateczny, Trzy Gracje).

Analiza przedmiotowa – analiza obrazu

Analiza przedmiotowa zasobu piśmienniczego jest procesem ustalania przedmiotu dokumentu, podczas którego określa się najbardziej odpowiednie hasła przedmiotowe lub deskryptory, które opiszą jego zawartość. Taka analiza nie jest oczywiście łatwą czynnością. Pytanie brzmi, na jakie cechy dokumentów należy zwrócić uwagę podczas analizy przedmiotowej?¹² Więk-

⁹ Opis rzeczowy dotyczy treści dokumentu (cech zawartej w nim informacji, np. przedmiot dokumentu, aspekt przedstawienia tego przedmiotu, metody badawcze przedstawione w dokumencie). Wyrażony jest za pomocą języków informacyjno-wyszukiwawczych – JIW (charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu) lub za pomocą języka naturalnego – (analiza dokumentacyjna, analiza treściowa), zob. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. B. Bojar: Warszawa 2002, s. 185.

¹⁰ Zob. C. M. Chu, A. O'Brien: *Subject analysis: the first critical stages in indexing*. „Journal of Information Science” 1993, no. 19, pp. 439-454; F. W. Lancaster: *Indexing and Abstracting in Theory and Practice*. 2nd ed. London 1998, pp. 8-19; zob. też *Słownik encyklopedyczny...*, op. cit., s. 85.

¹¹ Por. P. F. Booth: *Indexing: The Manual of Good Practice*. München 2001, pp. 232-233.

¹² H. Albrechtsen: *Subject Analysis and Indexing: From Automated Indexing to Domain Analysis*. „The Indexer” 1993, no. 18, pp. 219-224.

szość dokumentów ma tytuł, w którym autor wyraził temat (przedmiot), jednak praktycy indeksowania wiedzą, że często jest to zbyt mylące i niejednoznaczne, by służyło jako punkt dostępu do danego dokumentu w katalogu biblioteki lub innym zasobie informacyjnym¹³.

Więcej komplikacji pojawia się w przypadku materiałów ikonograficznych¹⁴. Pewne ich atrybuty mogą być łatwo zidentyfikowane, nazwane i zapisane w opisie, np. tytuł, twórca, cechy fizyczne, problematyczne może być jednak określenie, co jest tematem przedstawienia w danym obrazie, często też pojawiają się problemy z identyfikacją jego elementów. Opis wieloaspektowych, często alegorycznych lub symbolicznych przedstawień, interpretowanych na różnych poziomach wymaga pewnej wiedzy ikonograficznej. Innym problemem są obrazy abstrakcyjne lub pochodzące z innego kręgu kulturowego, a także tworzone w innym kontekście czasowym (nieznane znaczenie przedstawień, gestów, symboliki itp.). Również okoliczności i kontekst powstania (znane najczęściej tylko twórcy) mogą mieć wpływ na interpretację przedstawienia.

Analiza dzieła sztuki według Panofsky'ego

Historyk sztuki Erwin Panofsky zasugerował, że mogą istnieć trzy warstwy znaczeniowe dzieła¹⁵. Zauważył, że dzieło może być opisywane na poziomie preikonograficznym, obejmującym treści pierwotne lub naturalne (rzeczy ogólne na przedstawieniu), ikonograficznym – treści wtórne lub umowne (rzeczy konkretne) oraz ikonologicznym – znaczenie wewnętrzne lub treść (rzeczy symboliczne, abstrakcyjne). Te trzy rodzaje interpretacji (opis preikonograficzny, analiza ikonograficzna i interpretacja ikonologiczna) wymagają od interpretatora specyficznych umiejętności: praktycznego doświadczenia, znajomości źródeł, tematów i pojęć oraz syntetycznej intuicji¹⁶.

Tabela na str. 106 przedstawia przykład analizy dzieła sztuki z wykorzystaniem założeń Panofsky'ego.

Teoria Panofsky'ego, prezentująca w swoich czasach nowatorskie podejście do analizy dzieła sztuki, spotkała się z wieloma opiniami krytycznymi wśród współczesnych autorów¹⁷, nie przeszkodziło to jednak w wykorzystaniu idei warstw znaczeniowych dzieła w nauce o informacji.

¹³ C. M. Chu, A. O'Brien: *Subject analysis...*, op. cit., pp. 439-454; F. W. Lancaster: *Indexing and Abstracting...*, op. cit., pp. 8-19.

¹⁴ E. Svenonius: *Access to nonbook materials: the limits of subject indexing for visual and aural languages*. „Journal of the American Society of Information Science” 1994, vol. 45(8), pp. 600-606.

¹⁵ Po raz pierwszy zamieszczone we wstępie do pracy: *Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. New York 1939. W Polsce wydane w zbiorze zatytułowanym: *Studia z historii sztuki*. Wybrał, oprac. i opatrzył postłowie Jan Białostocki. Warszawa 1971, s. 11-32.

¹⁶ E. Panofsky: *Ikonografia i ikonologia*. W: *Studia z historii sztuki*. Wybrał, oprac. i opatrzył postłowie Jan Białostocki. Warszawa 1971, s. 15-21.

¹⁷ A. Seidel-Grzesińska, K. Stanicka-Brzezicka: *Wyczerpujący opis wszechświata – dawne i współczesne metody opisu treści dzieła sztuki*. W: *Świat w obrazach: zbiory graficzne w instytucjach kultury – ich typologia, organizacja i funkcje*. Pod red. M. Komzy. Wrocław 2009, s. 44-45.

Image: Wikipedia Commons

Pre-iconographic	woman, landscape
Iconographic	Mona Lisa, Italy, three-quarter portrait
Iconological	beauty, nature, contentment

Źródło: *Approaches to Describing Images*. W: *JISC Digital Media*. [online]. [dostęp: 05.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/stillimages/advice/approaches-to-describing-images>>.

Analiza dokumentu ikonograficznego według Shatford

Specjalistka informacji naukowej Sara Shatford rozszerzyła schemat Panofsky'ego i dostosowała do indeksowania obrazów¹⁸. Nazwała na nowo poziomy analizy Panofsky'ego, określając je jako: ogólny (*Generic*), konkretny (*Specific*) i abstrakcyjny (*Abstract*). Wydzieliła też w każdym z tych poziomów 4 aspekty (*facets*) odpowiadające na pytania: kto?, co?, gdzie?, kiedy?¹⁹ Stworzona w ten sposób macierz 3x4, często określana jako model Panofsky/Shatford, wykorzystywana jest w wielu badaniach dotyczących analizy materiałów wizualnych (ruchomych i nieruchomych)²⁰.

Panofsky/Shatford mode/facet matrix

	Iconography (Specifics)	Pre-iconography (Generics)	Iconology (Abstracts)
Who?	individually named person, group, thing (S1)	kind of person or thing (G1)	mythical or fictitious being (A1)
What?	individually named event, action (S2)	kind of event, action, condition (G2)	emotion or abstraction (A2)
Where?	individually named geographical location (S3)	kind of place: geographical, architectural (G3)	place symbolised (A3)
When?	linear time: date or period (S4)	cyclical time: season, time of day (G4)	emotion, abstraction symbolised by time (A4)

Źródło: L. H. Armitage, P. G. B. Enser: *Analysis of user need in image archives*. „Journal of Information Science”, 1997, 23(4), pp. 287-299.

¹⁸ S. Shatford: *Analyzing the Subject of a Picture: A Theoretical Approach*. „Cataloging & Classification Quarterly” 1986, no. 6(3), pp. 39-62.

¹⁹ Ibidem, pp. 48-54.

²⁰ Przykładowo: L. H. Armitage, P. G. B. Enser: *Analysis of user need in image archives*. „Journal of Information Science”, 1997, no. 23(4), pp. 287-299; C. Jørgensen C., et al.: *A conceptual framework and empirical research for classifying visual descriptors*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, no. 52(11), pp. 938-947.

Shatford wprowadziła też bardzo ważne w analizie rozróżnienie między tym, z czego składa się obraz (*Of, Ofness*) – rzeczy obiektywne, zarówno ogólne, jak i konkretne oraz tym, o czym obraz jest (*About, Aboutness*) – znaczenia subiektywne i abstrakcyjne. Zaznaczyła też, że każdy z aspektów może być rozpatrywany w ten sposób (*Generic Of, Specific Of, About*)²¹. Kategoria *Aboutness* ma zastosowanie zarówno w przypadku zasobów piśmienniczych, jak i niepiśmienniczych²², podczas gdy *ofness* jest terminem używanym wyłącznie w analizie obrazów. Odnosi się do elementów, z których składa się obraz (*picture*). Można zatem w dużym uproszczeniu stwierdzić, że *Ofness* odnosi się do zawartości wizualnej, a *Aboutness* do znaczenia dzieła. Koncepcje *Aboutness* i *Ofness* zastosowane do opisu obrazów są oparte na teorii Panofsky'ego o trzech poziomach znaczeń dzieła. *Ofness* jest charakterystyczne dla poziomu preikonograficznego i ikonograficznego. *Aboutness* odnosi się do interpretacji wewnętrznego znaczenia lub treści obrazu, czyli trzeciego poziomu Panofsky'ego (ikonologicznego)²³.

W innej swojej pracy Shatford podkreśliła istotność atrybutów pozatrésciowych obrazu, które należy również brać pod uwagę przy analizie i opisie dokumentów ikonograficznych. Stwierdziła, że obok atrybutu treści (*Subject*) należy zwrócić uwagę na atrybuty określone jako: *biographical* (dotyczący historii, czyli „życia” obrazu), *exemplified* (wskazujący typ obrazu, np. fotografia) oraz *relationship* (uwzględniający odniesienia do innych obrazów, np. innych wersji lub formatów)²⁴.

Modele opisu

Celem analizy dokumentu jest stworzenie jego opisu będącego podstawą wyszukiwania. Dla zwiększenia możliwości wyszukiwawczych tworzone są koncepcyjne modele opisu, które pozwalają na uporządkowanie informacji o zawartości i znaczeniu dokumentu ikonograficznego.

²¹ S. Shatford: *Analyzing the Subject...*, op. cit., pp. 48-49.

²² *About* lub *aboutness* jest pojęciem szerzej używanym. Mówi o tym, co jest powiedziane w dokumencie, o co w nim chodzi, co jest jego treścią, przedmiotem lub tematem. *Aboutness* jest uzależnione od interpretacji ustalonych tematów, motywów, działań i wydarzeń w dziele. Jest to jeden z wielu terminów używanych do wyrażania pewnych atrybutów tekstu lub dokumentu (innym niż forma lub tak zwane „dane opisowe”). *Aboutness* (lub terminy synonimiczne) jest ważnym zagadnieniem w organizacji wiedzy i wyszukiwaniu informacji i było podejmowane przez wielu badaczy, np. C. Beghtol: *Bibliographic Classification Theory and Text Linguistics: Aboutness Analysis, Intertextuality and the Cognitive Act of Classifying Documents*. „Journal of Documentation”, 1986, no. 42, pp. 84-113; B. Hjørland: *The Concept of „Subject” in Information Science*. „Journal of Documentation” 1992, no. 48(2), pp. 172-200; B. Hjørland: *Towards a Theory of Aboutness, Subject, Topicality, Theme, Domain, Field, Content... and Relevance*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, no. 52(9), pp. 774-778; P. D. Bruza, D. W. Song, K. F. Wong: *Aboutness from a Commonsense Perspective*. „Journal of the American Society for Information Science” 2000, no. 51(12), pp. 1090-1105.

²³ S. Shatford: *Analyzing the Subject...*, op. cit., pp. 45-48.

²⁴ S. Shatford-Layne: *Some Issues in the Indexing of Images*. „Journal of the American Society for Information Science” 1994, no. 45(8), pp. 584-585.

Pomocne są w tym badania użytkowników przeprowadzane w celu ustalenia ich potrzeb, strategii oraz określenia zakresu używanych przez nich terminów²⁵. Wiedza na temat terminologii użytej w opisie dokumentów ikonograficznych pozwoliła na wyodrębnienie atrybutów, czyli cech, części składowych lub własności obrazu, które mogą być elementami opisu²⁶.

W przypadku dokumentów ikonograficznych istnieją dwa podejścia do problemu opisu, określane jako *description-based* i *content-based*²⁷. Wykorzystują one różne systemy informacyjne do wyrażenia zawartości obrazu oraz stosują metody mechanicznego rozpoznawania niektórych atrybutów obrazu. Pierwszym są sformalizowane systemy indeksowania obrazów (*text-based systems, classification systems*)²⁸, które wykorzystują do opisu, między innymi, języki informacyjno-wyszukiwawcze o słownictwie kontrolowanym lub niekontrolowanym, a także takie atrybuty obrazu, jak tytuł, autor etc. Powstały one w wyniku praktycznych i teoretycznych rozważań dotyczących potrzeb użytkowników i analiz strategii wyszukiwania. Zauważono jednak, że ta metoda nie jest w stanie zapewnić wszystkich punktów dostępu, a to z powodu nieadekwatności systemów językowych do opisu dzieła sztuki²⁹.

Jako alternatywne należy traktować metody maszynowe (*machine-based methods*)³⁰, które wykorzystują komputery do automatycznego przetwarzania obrazu - analizy i klasyfikacji rozpoznanych cech czy struktur (atrybuty związane z kolorem, fakturą, kształtem). Przykładem mogą być Content-based image retrieval (CBIR) czy Query by Image Content (QBIC)³¹.

Model konceptualny Jaimes/Chang – „piramida”

Informatycy Alejandro Jaimes i Shih-Fu Chang podjęli temat związany z analizą obrazów w kontekście Content-Based Image Retrieval (CBIR) – automatycznego rozpoznawania i wyszukiwania obrazów przez komputery w oparciu o kolor, fakturę lub kształt zidentyfikowane na przedstawieniu³². Stworzyli koncepcyjny model w formie piramidy, zawierający 10 poziomów/warstw opisu, który może posłużyć do opisywania obrazów (rysunek na s. 109).

²⁵ L. H. Armitage, P. G. B. Enser: *Analysis of user need...*, op. cit., pp. 287-299; C. Jörgensen: *Attributes of images...*, op. cit., pp. 161-174.

²⁶ C. Jörgensen: *Attributes of images...*, op. cit., pp. 166-169, 174.

²⁷ H. Chu: *Research in image indexing and retrieval as reflected in the literature*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, no. 52(12), pp. 1011-1018. W badaniach tych podkreślono, że dominującym jest podejście.

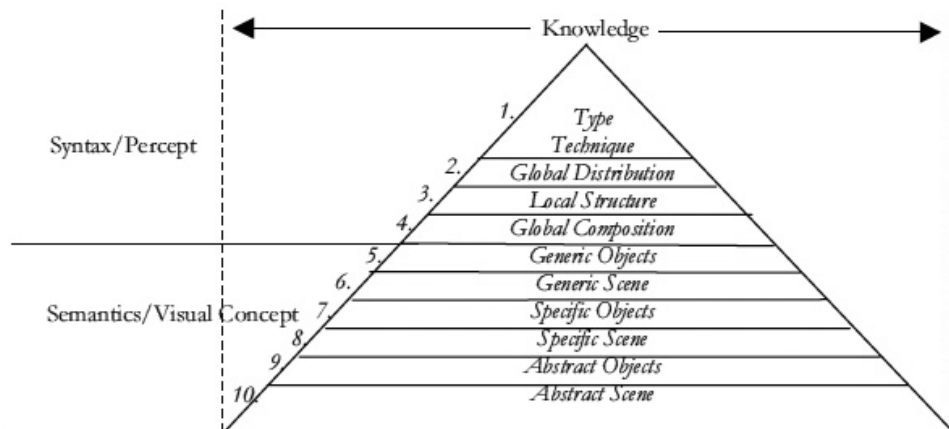
²⁸ C. Jörgensen: *Attributes of images...*, op. cit., pp. 161-163.; też C. Jörgensen: *Access to pictorial material: a review of current research and future prospects*. „Computer and the Humanities” 1999, no. 33, pp. 294-298. zob. też: P. Rygiel: *Opis rzeczowy dokumentów...*, op. cit.

²⁹ C. Jörgensen: *Attributes of images...*, op. cit., p. 162.

³⁰ Ibidem.

³¹ C. Jörgensen: *Access to pictorial material...*, op. cit., pp.299-302.

³² Zob. literatura w pracy: A. Jaimes, S. F. Chang: *A Conceptual Framework for Indexing Visual Information at Multiple Levels*. W: „IS&T/SPIE Internet Imaging 2000” (Ed. G. B. Beretta, R. Schettini), vol. 3964, p. 14.

Źródło: A. Jaimes, S. F. Chang: *A Conceptual Framework for Indexing Visual Information at Multiple Levels*. W: „IS&T/SPIE Internet Imaging 2000”. (Ed. G. B. Beretta, R. Schettini), vol. 3964.

Wydzielone warstwy odpowiadają poziomom analizy dzieła sztuki z wykorzystaniem automatycznego rozpoznawania obrazu (warstwy 2-4) oraz modelu Panofsky/Shatford (warstwy 5-10 – treści ogólne, konkretne, abstrakcyjne). Jaimes i Chang sklasyfikowali te warstwy jako informacje *semantyczne lub koncepcyjne*³³. Patrząc z perspektywy CBIR, podkreślili, że istnieją również pewne *perceptualne* informacje w obrazie, które znajdują się w warstwach 2-4 ich modelu. *Global distribution* jest to ogólny kolor lub struktura obrazu, *local structure* jest kolorem lub strukturą poszczególnych cech obrazu, natomiast *Global composition* opisuje aranżację lub układ tych cech. Na samym szczycie piramidy dodali warstwę służącą do opisu, jakiego rodzaju jest to obraz (np. zdjęcie, obraz malarski)³⁴.

Koncepcyjne warstwy piramidy (5-10) zostały podzielone na obiekty i sceny. Stwierdzono, że można używać niektórych terminów do opisanego obrazu jako całości (scena) i takich, które odnoszą się do konkretnego elementu wewnątrz obrazu (obiektu). Mogą też pojawić się jakieś zewnętrzne lub nie-wizualne informacje, które odnoszą się do obrazu, takie jak jego historia i kontekst, co odpowiada atrybutowi *biographical* Shatford³⁵.

Strzałki nad piramidą wskazują, że jest wymagana dodatkowa wiedza o tym, jak poruszać się w dół, aby opisać dolne warstwy piramidy. Górne (percepcyjne) warstwy wymagają małej wiedzy i mogą być bezpiecznie pozostawione do analizy programowi komputerowemu, niższe (semantyczne) warstwy muszą być opisane przez ludzi. Najniższa warstwa (Obiekty abstrakcyjne i Sceny abstrakcyjne, co odpowiada *About* opisywanemu przez Shatford), wymaga od

³³ *Approaches to Describing Images*. W: *JISC Digital Media*. [online]. [dostęp: 05.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/stillimages/advice/approaches-to-describing-images>; por. C. Jørgensen et al.: *A conceptual framework and empirical research for classifying visual descriptors*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, no. 52(11), pp. 939-941.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

katalogującego interpretacji znaczenia obrazu, która jest trudnym i subiektywnym zadaniem³⁶.

Metody komputerowej analizy obrazów nie są w stanie odnieść się do wszystkich możliwych atrybutów przedstawienia, nie jest więc możliwe korzystanie wyłącznie z nich do opisu zawartości obrazu, mogą być jednak doskonałym uzupełnieniem tradycyjnego indeksowania, które nie zawsze posiada środki leksykalne pozwalające wyrazić wszystkie aspekty obrazu. Dlatego wskazane jest, w miarę możliwości, komplementarne używanie obu metod.

Podsumowanie

Przedstawione modele nie są wzorcami katalogowania, ale mogą być użyteczne w analizie różnych aspektów obrazu i pomóc w odpowiedzi na pytania:

– czy narzędzie, które chcemy wykorzystać do opisu jest w stanie oddać informację o znaczeniu obrazu,

– czy w opisie będziemy chcieli skupić się na aspektach obiektywnych (ogólnych i konkretnych) obrazu, czy na subiektywnych, związanych z interpretacją przedstawienia,

– czy umieszczać terminy związane z atrybutami obrazu takimi jak kolor lub kompozycja, czy wykorzystać do tego raczej osiągnięcia technologii (np. CBIR), która ułatwia użytkownikom wyszukiwanie tego rodzaju informacji,

– czy i jakie inne informacje niezwiązane bezpośrednio z obrazem mogą być istotne (atrybuty Shatford inne niż przedmiot)?

Artykuł jest jedynie zarysem problemów związanych z analizą i opisem rzeczowym dokumentów ikonograficznych. Konieczne jest stworzenie jednego, spójnego modelu analizy i opisu dokumentów ikonograficznych, który mógłby być wykorzystywany przez różne środowiska.

Bibliografia

1. Albrechtsen H.: *Subject Analysis and Indexing: From Automated Indexing to Domain Analysis*. „The Indexer” 1993, 18, pp. 219-224.
2. *Approaches to Describing Images*. W: *JISC Digital Media*. [online]. [dostęp: 05.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/stillimages/advice/approaches-to-describing-images>>.
3. Armitage L. H., Enser P. G. B.: *Analysis of user need in image archives*. „Journal of Information Science”, 1997, 23(4), pp. 287-299.
4. Beghtol C.: *Bibliographic Classification Theory and Text Linguistics: Aboutness Analysis, Intertextuality and the Cognitive Act of Classifying Documents*. „Journal of Documentation”, 1986, 42, pp. 84-113.
5. Booth P. F.: *Indexing: The Manual of Good Practice*. München, 2001.
6. Bruza P. D., Song D. W., Wong K. F.: *Aboutness from a Commonsense Perspective*. „Journal of the American Society for Information Science” 2000, 51(12), pp. 1090-1105.
7. Chu C. M., O'Brien A.: *Subject analysis: the first critical stages in indexing*. „Journal of Information Science” 1993, 19, pp. 439-454.
8. Chu H.: *Research in image indexing and retrieval as reflected in the literature*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, 52(12), pp. 1011-1018.

³⁶ Ibidem.

9. *Deklaracja międzynarodowych zasad katalogowania*. Przetł. M. Krynicka, Warszawa, 2009. [online]. [dostęp: 30.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1270034955.pdf>>.
10. Hjørland B.: *The Concept of „Subject” in Information Science*. „Journal of Documentation” 1992, 48(2), pp. 172-200.
11. Hjørland: *Towards a Theory of Aboutness, Subject, Topicality, Theme, Domain, Field, Content... and Relevance*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, 52(9), pp. 774-778.
12. Jaimes A., Chang S. F.: *A Conceptual Framework for Indexing Visual Information at Multiple Levels*. W: „IS&T/SPIE Internet Imaging 2000”, (ed. G. B. Beretta, R. Schettini). Vol. 3964, pp. 2-15.
13. Jørgensen C.: *Attributes of images in describing tasks*, „Information Processing & Management” 1998, vol. 34, no. 2/3, pp. 161-174.
14. Jørgensen C.: *Access to pictorial material: a review of current research and future prospects*. „Computer and the Humanities” 1999, 33, pp. 293-318.
15. Jørgensen C., et al.: *A conceptual framework and empirical research for classifying visual descriptors*. „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2001, 52(11), pp. 938-947.
16. Lancaster F. W.: *Indexing and Abstracting in Theory and Practice*. 2nd ed. London 1998.
17. *ODLIS Online Dictionary for Library and Information Science*, by Joan M. Reitz [online]. [dostęp: 20.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx>.
18. Pacek J.: *Dokument czy zasób? Zmiany terminologii nauki o informacji* [online]. [dostęp: 30.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.rclis.org/handle/10760/15545>>.
19. Panofsky, E.: *Ikonografia i ikonologia*. W: *Studia z historii sztuki*, wybrał, oprac. i opatrzył post. Jan Białostocki, Warszawa 1971, s. 11-32.
20. Panofsky, E.: *Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. New York 1939.
21. *PN-N01152-4:2009. Opis bibliograficzny, Część 4: Dokumenty ikonograficzne*.
22. Rygiel P.: *Opis rzeczowy dokumentów ikonograficznych. Narzędzia indeksowania i ich zastosowanie w katalogach bibliotecznych i bibliotekach cyfrowych*. W: *Dobra kultury w Sieci*, Wrocław 2011 (w druku).
23. Seidel-Grzezińska A., Stanicka-Brzezicka K.: *Wyczerpujący opis wszechświata – dawne i współczesne metody opisu treści dzieła sztuki*. W: *Świat w obrazach: zbiory graficzne w instytucjach kultury – ich typologia, organizacja i funkcje*. Pod red. M. Komzy. Wrocław 2009, s. 39-49.
24. Seidel-Grzezińska, A.: *Światowe standardy klasyfikacyjne i przykłady ich zastosowań w polskiej praktyce dokumentacji zabytków*. W: *Nowoczesne metody gromadzenia i udostępniania wiedzy o zabytkach*. Pod red. A. Seidel-Grzezińskiej i K. Stanickiej-Brzezickiej. „Cyfrowe spotkania z zabytkami 1”, Wrocław 2008, s. 11-17.
25. Shatford S.: *Analyzing the Subject of a Picture: A Theoretical Approach*. „Cataloging & Classification Quarterly” 1986, 6(3), pp. 39-62.
26. Shatford-Layne S.: *Some Issues in the Indexing of Images*. „Journal of the American Society for Information Science” 1994, 45(8), pp. 583-588.
27. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. B. Bojar. Warszawa 2002.
28. Springer M., et al.: *For the Common Good: The Library of Congress Flickr Pilot Project, 2008* [online]. [dostęp: 20.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/rr/print/flickr_report_final.pdf>.
29. Svenonius E.: *Access to nonbook materials: the limits of subject indexing for visual and aural languages*. „Journal of the American Society of Information Science” 1994. Vol. 45(8), pp. 600-606.

Summary

Digitalisation of documents popularizes access to iconographic documents. However, it is not easy to organize adequate access points to such collections. Development of subject access points is particularly difficult. A key issue is image analysis and – in consequence – development of adequate description. This is a review, with methods of analysis and models of indexing iconographic documents presented on a few examples.

OBSZARY WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO I JEJ ORGANIZACJA

Krystyna Kocznorowska
Roman Tabisz
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

System biblioteczno-informacyjny, Uniwersytet Warszawski, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, współpraca, organizacja

Na system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Warszawskiego składa się Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (BUW) jako biblioteka główna oraz czterdzieści siedem bibliotek wydziałowych, instytutowych, katedr, zakładów i jednostek pozawydziałowych Uczelni, zwanych dalej bibliotekami wydziałowymi (BW). Zgodnie z postanowieniami Statutu Uniwersytetu Warszawskiego, działalność systemu koordynuje dyrektor BUW. Utworzenie, przekształcenie i likwidacja BW wymaga zasięgnięcia opinii tegoż dyrektora i Rady Bibliotecznej, będącej organem doradczym rektora.

Według danych na koniec 2010 r., księgozbiory bibliotek UW liczyły łącznie 5 709 906 jednostek ewidencyjnych (w tym księgozbiór BUW – 3 013 030 jedn. ewid.). Sumaryczna liczba użytkowników wynosiła 202 996 osób, którym udostępniono prezencyjnie 1 994 770 jedn. ewid., a wypożyczono – 913 772 jedn. ewid. Łącznie w bibliotekach systemu było zatrudnionych 506 osób.

OBSZARY WSPÓŁPRACY

Podstawowym zadaniem dyrektora BUW, jako koordynatora systemu biblioteczno-informacyjnego, jest organizacja współpracy między jego jednostkami. Ponieważ na Uniwersytecie Warszawskim biblioteka główna podlega władzom Uczelni, a pozostałe biblioteki władzom jednostek macierzystych, realizacja tego zadania jest ogromnym wyzwaniem zarówno dla BUW, jak i BW. Bezpośredni nadzór merytoryczny nad działaniami podejmowanymi w ramach współpracy pomiędzy BUW i BW sprawuje wicedyrektor ds. systemu biblioteczno-informacyjnego UW. Wyznacza on nowe obszary współpracy, inicjuje powstawanie zespołów roboczych tworzonych doraźnie w celu wypracowywania określonych rozwiązań i kieruje ich pracami, a także czuwa nad obiegiem informacji w systemie biblioteczno-informacyjnym UW.

Współpraca BUW i BW obejmuje przede wszystkim następujące obszary działalności bibliotecznej:

- wspólną pracę w systemie VTLS/Virtua w zakresie opracowywania i udostępniania zbiorów,
- tworzenie sprawozdania rocznego z działalności systemu biblioteczno-informacyjnego UW,
- gromadzenie zbiorów, zwłaszcza prenumeratę czasopism papierowych wraz z odprawą celną czasopism zagranicznych,
- kształtowanie zasobów elektronicznych i ich udostępnianie,
- przekazywanie materiałów bibliecznych w depozyt z BUW do BUW (np. kolekcji starych druków) oraz z BUW do BW,
- prowadzenie prac związanych z działaniem Systemu Wypożyczeń Międzywydziałowych (SWM),
- konsultowanie problemów występujących w rutynowych pracach bibliecznych, także związanych z zagadnieniami konserwacji i ochrony zbiorów;
- realizację projektu NUKAT – autostrada informacji cyfrowej w części dotyczącej retrokonwersji czasopism (w latach 2009–2013).

Zakres współpracy BUW i BW zapewne nie odbiega w zasadniczy sposób od praktykowanego w innych uczelniach. Na uwagę zasługują natomiast wypracowane w BUW organizacyjne ramy tej współpracy oraz stworzone we własnym zakresie wspierające ją narzędzia.

WSPÓŁPRACA W RAMACH SYSTEMU VTLS/VIRTUA

Zasady wspólnej pracy w systemie

W grudniu 1995 r. pierwsza BW rozpoczęła katalogowanie w systemie VTLS, którego wdrażanie w BUW rozpoczęto w 1992 r. Obecnie przeważająca większość BW, to jest trzydzieści osiem, korzysta wspólnie z BUW z jednego oprogramowania bibliotecznego (VTLS/Virtua). Różny jest stan zaawansowania bibliotek we wdrażaniu tego oprogramowania – aktualnie szesnaście nie tylko w nim kataloguje, ale również wypożycza zbiory. Należy dodać, że w 2010 r. do wypożyczania w systemie przystąpiła także jednostka organizacyjna UW niebędąca biblioteką – jest to Laboratorium Techniki Diagnostycznych Wydziału Psychologii UW. Zbiory Laboratorium (m. in. cenny zbiór testów) zostały opracowane przez bibliotekarzy UW, posiadających uprawnienia do pracy w katalogu NUKAT i katalogu online bibliotek UW, a ich udostępnianiem zajmują się etatowi pracownicy tej jednostki.

Na dzień 30 września 2011 r. katalog online bibliotek UW zawierał 826 393 rekordy bibliograficzne oraz 1 543 574 rekordy egzemplarza (w tym 725 109 rekordów egzemplarza BUW i 818 379 – BW). Do pracy w systemie uprawnienia posiadało łącznie 258 bibliotekarzy UW, w tym 102 z BUW i 156 z BW.

Tworzenie, utrzymywanie i codzienne użytkowanie tak dużej i wręcz bezcennej bazy danych przez bardzo liczną grupę bibliotekarzy zatrudnionych w wielu bibliotekach UW wymagało sformalizowania sięgającego głębiej niż tylko podpisywanie stosownych porozumień przez dyrektora BUW i zwierzchnika BW. W 2005 roku zespół pracowników BUW opracował *Zasady wspólnej pracy bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego w zautomatyzowanym systemie biblio-*

tecznym VTLS/Virtua, które, po przyjęciu przez Radę Biblioteczną UW, stały się jednym z podstawowych dokumentów organizujących pracę w systemie. Po pięciu latach funkcjonowania poddano je w 2010 r. niezbędnej aktualizacji.

W wymienionym wyżej dokumencie dokonano podziału zadań pomiędzy BUW jako bibliotekę główną UW i pracujące w systemie BW. Ustalono, że BUW koordynuje i sprawuje nadzór merytoryczny nad pracą w systemie bibliotek UW. Przyjęto także, że w pracach związanych z rozwojem systemu, w tym w testowaniu nowych wersji, biorą udział zarówno pracownicy BUW, jak i BW.

W Zasadach wspólnej pracy... określono w sposób szczegółowy:

- warunki, jakie musi spełniać BW, aby mogła przystąpić do pracy w systemie (infrastruktura techniczna, sprzęt informatyczny, kwalifikacje pracowników);
- warunki, jakie musi spełnić BW, aby mogła rozpocząć pracę w module opracowania systemu (m. in. pracownicy posiadający stosowne uprawnienia; zgłoszenie do BUW komputerów przeznaczonych do pracy w module) i w module udostępniania (m.in. pracownicy posiadający stosowne uprawnienia, także do dostępu do danych osobowych; zgłoszenie do BUW komputerów przeznaczonych do pracy w module; wdrożenie przepisów zarządzenia rektora UW w sprawie ochrony danych osobowych na UW);
- zadania BUW jako koordynatora i zarazem jako jednostki sprawującej nadzór merytoryczny nad pracą w systemie (instalacja systemu, szkolenie bibliotekarzy do pracy w systemie oraz ich doszkalanie, a także nadawanie/zawieszanie/odbieranie stosowanych uprawnień, bieżąca pomoc i konsultacje);
- zakresy tematyczne szkoleń przygotowujących do pracy w systemie oraz zasady nadawania/zawieszania/odbierania uprawnień do niej;
- reprezentowanie bibliotek UW w organizacjach użytkowników systemu (w Zespole Koordynacyjnym VTLS/Virtua, Polskiej Grupie Użytkowników Systemu VTLS/Virtua, Europejskiej Grupie Użytkowników Systemu VTLS/Virtua).

W Zasadach wspólnej pracy... starano się precyzyjnie ustalić prawa i obowiązki biblioteki głównej i BW – poniżej przykładowy zapis, w którym sprecyzowano, na jaką pomoc ze strony BUW mogą liczyć wdrażające i użytkujące system BW:

- przygotowanie plików instalacyjnych kolejnych wersji oprogramowania Virtua Klient oraz organizacja ich dystrybucji w BW;
- organizowanie i nadzorowanie zmian wersji systemu;
- przygotowanie plików instalacyjnych oprogramowania do drukowania kart katalogowych;
- prowadzenie szkoleń poprzedzających wdrożenie systemu;
- prowadzenie warsztatów doszkalających przeznaczonych dla osób posiadających uprawnienia do pracy w systemie;
- pomoc w opracowywaniu rekordów bibliograficznych dla wydawnictw ciągłych będących w zbiorach BW;
- sporządzanie statystyk standardowych oraz statystyk na zamówienie BW dotyczących opracowania i udostępniania przez nie zbiorów;
- dostarczanie danych do wydruku inwentarzy bibliotecznych z systemu;
- utrzymywanie i aktualizacja portalu bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego BUWNet;
- bieżąca opieka i pomoc merytoryczna.

W postaci załączników do tekstu zasadniczego omawianego dokumentu dołączono między innymi wzorcowe teksty porozumień dotyczących przystąpienia do wspólnej pracy w systemie BW bądź innej jednostki UW niż biblioteka; formularz zgłoszenia komputera z zainstalowanym oprogramowaniem systemu, formularze zgłoszeń na szkolenie/egzamin w zakresie pracy w module opracowania i module udostępniania oraz wykaz pracowników BUW sprawujących merytoryczną opiekę nad pracą w systemie, między innymi bibliotekarza systemowego, bibliotekarzy modułowych i administratora systemu (wraz z danymi kontaktowymi oraz zakresem kompetencji).

Szkolenia uprawniające do pracy w systemie oraz warsztaty doszkalające

Jednym z zadań, jakie zgodnie z *Zasadami wspólnej pracy...* spoczywa na BUW, jest prowadzenie szkoleń przygotowujących do pracy w systemie oraz wszelkich spraw związanych z przyznawaniem, zawieszaniem i odbieraniem uprawnień do wykonywania określonych działań w bazie danych.

Pracownicy BW wytypowani do szkolenia przez swoich przełożonych mają prawo do jednokrotnego szkolenia w każdym z zakresów potrzebnych do wykonywania powierzonych im zadań w systemie. Zgłoszenia pracowników BUW na szkolenie przekazywane są do BUW na formularzach odrębnych dla każdego modułu. Szkolenia te mogą się odbywać w macierzystej bibliotece, jeżeli posiada ona niezbędną do tego celu kadrę.

BUW opracowuje materiały szkoleniowe wspomagające podjęcie oraz prowadzenie samodzielnej pracy w systemie. Są one przekazywane w trakcie szkoleń i w dużej części dostępne w portalu BUWNet – planuje się, że zostaną w nim zamieszczone wszystkie materiały. Obecnie w taki sposób są prezentowane następujące materiały szkoleniowe, obejmujące całość pracy w module udostępniania:

- Podstawowe operacje wykonywane w module udostępniania systemu VTLS/Virtua.
- Instrukcje i materiały pomocnicze do pracy w module udostępniania systemu VTLS/Virtua dla bibliotekarzy BUW i BW.
- O czym należy koniecznie pamiętać, pracując w module udostępniania systemu VTLS/Virtua.
- Co bibliotekarz wiedzieć/umieć powinien po odbyciu szkolenia w zakresie obsługi modułu udostępniania.

Dla prowadzenia prac w module opracowania niezwykle przydatne są instrukcje autorstwa BUW, takie jak *Modyfikacja rekordu KHW i bibliograficznego, Status zatrzymany rekordu KHW i bibliograficznego* oraz bardzo pomocne w codziennej pracy wzory wypełniania pól stałej długości dla różnych typów rekordów KHW. Ponadto w portalu są umieszczane prezentacje towarzyszące wygłaszanym referatom, na przykład na organizowanych przez BUW co dwa lata spotkaniach bibliotekarzy UW pracujących w systemie VTLS/Virtua.

Szkolenia, także w przypadku prowadzenia ich w macierzystej bibliotece lub innej BW, kończą się egzaminem wewnętrznym przeprowadzanym w BUW lub BW wskazanej przez BUW. W przypadku negatywnego wyniku egzaminu bi-

bliotekarzowi ubiegającemu się o uzyskanie właściwych uprawnień przysługuje prawo do jednorazowego doszkolenia, po którym ponownie może przystąpić do egzaminu. Uzyskanie po raz drugi oceny negatywnej skutkuje nieprzyznaniem uprawnień do pracy w systemie w określonym zakresie.

Uzyskanie uprawnień do wykonywania określonych prac w systemie jest potwierdzane przez BUW zaświadczeniem, wydawanym po zaliczeniu egzaminu wewnętrznego oraz odnotowywane w rejestrach. Zaświadczenie jest wystawiane w komórce organizacyjnej BUW prowadzącej szkolenie i podpisywane przez bibliotekarza modułowego. W przypadku uzyskania uprawnień do tworzenia rekordów bibliograficznych oraz rekordów khw, fakt ten jest zgłaszany do Centrum NUKAT.

Uzyskanie przez pracownika BUW pierwszego uprawnienia do pracy w systemie stanowi podstawę do założenia mu indywidualnego konta, natomiast uzyskiwanie kolejnych uprawnień jest odnotowywane na istniejącym już koncie. W przyszłości planowane jest zautomatyzowanie obsługi procedury nadawania/zawieszania/odbierania uprawnień do pracy w systemie VTLS/Virtua. Powstanie baza danych uwzględniająca poszczególne jej etapy. Usprawni ona komunikację pomiędzy uczestnikami procesu – począwszy od zgłoszenia pracownika na szkolenie aż do uaktywnienia oraz zablokowania właściwych uprawnień w systemie VTLS/Virtua, a także ułatwi pracownikom BUW zarządzanie tymi uprawnieniami. Opracowane zostały już szczegółowe założenia tego narzędzia informatycznego.

BUW organizuje także warsztaty doszkalające, poświęcone wybranym obszarom pracy w systemie. Adresowane są one przede wszystkim do bibliotekarzy, którzy nabyli uprawnienia do pracy w systemie w czasie do sześciu miesięcy poprzedzających zorganizowane warsztaty lub mają trudności z określonymi aspektami funkcjonowania systemu. W ich przypadku udział w warsztatach jest obowiązkowy. Natomiast dobrowolnie mogą w nich uczestniczyć wszyscy zainteresowani, którzy chcą uzupełnić umiejętności nabyte podczas szkoleń oraz bieżącej pracy w systemie. Zapisy na warsztaty odbywają się za pośrednictwem portalu BUWNet stanowiącego platformę komunikacji bibliotekarzy UW.

Zasady testowania nowych wersji systemu

Uregulowania zawarte w *Zasadach wspólnej pracy...* byłyby daleko niewystarczające, gdyby w roku 2004 nie opracowano *Zasad testowania nowych wersji systemu VTLS/Virtua*. Były one następnie corocznie w niezbędnym zakresie uzupełniane, a w roku 2010 zostały poddane całościowej weryfikacji i aktualizacji.

Testowanie nowej wersji jest prowadzone przez bibliotekarzy BUW i BW uczestniczących w pracach następujących grup zadaniowych:

- a) ds. modułu opracowania (opracowanie wydawnictw zwartych, ciągłych, niektórych rodzajów zbiorów specjalnych);
- b) ds. modułu udostępniania (także opracowanie skrócone, poprzedzające wypożyczenie w systemie pozycji niewidniejącej w katalogu online bibliotek UW);
- c) ds. interfejsu użytkownika;
- d) ds. zarządzania systemem;

e) ds. obsługi informatycznej systemu.

Grupą zadaniową kieruje bądź bibliotekarz modułowy (zespoły a, b i c), bądź bibliotekarz systemowy (zespół d), bądź też główny informatyk BUW (zespół e). Testowanie polega na wykonywaniu przez bibliotekarzy takich samych operacji (czynności, sekwencji czynności), jakie będą wykonywane w bazie roboczej. Jest ono prowadzone w bazie testowej, przygotowanej do tego celu przez informatyków (zawartość bazy) i bibliotekarza systemowego (wprowadzenie niezbędnych ustawień). Przed przystąpieniem do testowania nowa wersja klienta systemu zostaje zainstalowana na wyznaczonych przez bibliotekarza systemowego stanowiskach komputerowych w BUW. Dla BW, których pracownicy są członkami grup zadaniowych, zostaje przygotowany pakiet instalacyjny do pobierania z portalu BUWNet. Instalację testowej wersji klienta systemu przeprowadza następnie administrator komputerów bibliotecznych danej BW lub osoba przez niego upoważniona. Nową wersję klienta systemu konfiguruje bibliotekarz BW, przygotowujący zainstalowane oprogramowanie do testowania w sposób zgodny z instrukcją umieszczoną w tymże portalu.

Kierownicy grup zadaniowych odpowiadają za przygotowywanie formularzy testowania, terminowe przeprowadzenie testowania przez poszczególnych członków grup zadaniowych, zbiorcze opracowanie jego wyników oraz przekazanie ich bibliotekarzowi systemowemu. Testowanie przebiega zgodnie z harmonogramem, który ustala bibliotekarz systemowy BUW w porozumieniu z kierownikami grup zadaniowych. Ponadto bibliotekarz systemowy ustala skład osobowy grup zadaniowych na wniosek ich kierowników; zatwierdza formularze testowania zgłaszane przez kierowników grup zadaniowych oraz koordynuje testowanie nowej wersji oprogramowania we współpracy z administratorem systemu.

Formularze testowania zawierają w kolumnie „Testowana funkcja” zestawienie operacji przewidzianych do wykonania w ramach testowania. Ocenę poprawności ich wykonania wpisuje się w kolumnie „Wynik” (*T – reakcja systemu prawidłowa, N – reakcja nieprawidłowa, ND – nie dotyczy, gdy osoba testująca nie testuje danej funkcji*).

W przypadku wystąpienia w trakcie testowania błędu, który uniemożliwia dalszą pracę w bazie testowej lub może w istotny sposób wpłynąć na pracę w bazie roboczej po migracji do nowej wersji oprogramowania, bibliotekarz testujący niezwłocznie informuje o nim kierownika grupy zadaniowej oraz bibliotekarza systemowego, z pominięciem standardowej procedury testowania. Bibliotekarz systemowy, we współpracy z administratorem systemu, analizują możliwości usunięcia usterki, a następnie podejmują decyzję o dalszym postępowaniu.

Kierownicy grup zadaniowych sporządzają zbiorcze zestawienia wyników testowania uzyskanych przez poszczególnych jego uczestników i przekazują je bibliotekarzowi systemowemu.

Wszystkie operacje, przy wykonywaniu których odnotowano reakcje nieprawidłowe (*N*), są analizowane przez bibliotekarza systemowego i kierownika odpowiedniej grupy zadaniowej oraz administratora systemu. Jeżeli dla prawidłowego przeprowadzenia operacji konieczna jest zmiana opcji w systemie, to wówczas, po jej dokonaniu, powtarza się testowanie w niezbędnym zakresie.

Na podstawie pisemnych informacji przekazanych przez kierowników grup zadaniowych bibliotekarz systemowy przygotowuje raport podsumowujący te-

stowanie i zawierający wnioski końcowe z jego przeprowadzenia, a następnie przedstawia go do akceptacji Dyrektorowi BUW.

Spotkania bibliotekarzy UW pracujących w systemie VTLS/Virtua

W 2008 r. BUW po raz pierwszy zorganizował spotkanie robocze bibliotekarzy Uniwersytetu Warszawskiego pracujących w systemie VTLS/Virtua. Miało ono na celu:

- przedstawienie zmian w organizacji wspólnej pracy w systemie VTLS/Virtua (utworzenie w BUW stanowiska bibliotekarza systemowego, wprowadzenie tematycznych szkoleń warsztatowych, nowe spojrzenie na kwestię uprawnień do pracy w systemie);

- omówienie najczęściej popełnianych błędów i ich oddziaływania na spójność bazy;

- przedstawienie zamierzeń na najbliższą przyszłość, w tym planowane uruchomienie automatycznego przejmowania rekordów bibliograficznych własnego autorstwa wraz z użytymi w nich rekordami khw z bazy NUKAT do bazy katalogu online bibliotek UW.

Inicjatywa BUW organizowania takich spotkań spotkała się z bardzo dobrym przyjęciem i dużym zainteresowaniem ze strony bibliotekarzy UW. Dlatego też postanowiono, że będą się one odbywały cyklicznie, co dwa lata. Następne odbyło się więc w 2010 roku. Zasadnicza część przedstawionych na nim wystąpień koncentrowała się wokół zagadnień związanych z realizacją przez BUW i BW projektu *NUKAT – autostrada informacji cyfrowej*, a w szczególności poświęcona była omówieniu udziału BUW w scalaniu rekordów bibliograficznych z katalogu online bibliotek UW w katalogu centralnym NUKAT oraz retrokonwersji wydawnictw ciągłych prowadzonej w BUW oraz siedemnastu BW. Przedstawiono także planowane w kolejnych latach prace rozwojowe, między innymi uruchomienie przeznaczonego dla użytkowników oprogramowania Chamo, mającego zastąpić dotychczasowy interfejs użytkownika. Rejestracja uczestników obu spotkań odbywała się za pośrednictwem portalu BUWNet.

SPRAWOZDANIA ROCZNE – BAZA SPRAWOZDAŃ

Kolejnym dużym obszarem współpracy BUW i BW jest zbieranie danych liczbowych i tekstowych do rocznego sprawozdania z ich działalności. Ośrodkiem koordynującym te prace jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Na jej dyrektorze spoczywa bowiem obowiązek składania Senatowi UW corocznego sprawozdania z działalności systemu biblioteczno-informacyjnego. Konieczne więc było zorganizowanie skutecznego i efektywnego obiegu danych sprawozdawczych w systemie biblioteczno-informacyjnym UW. Narzędziem informatycznym, które wspiera to zadanie, jest baza danych *Sprawozdania roczne BW*.

Wstępne jej założenia opracowane zostały przez bibliotekarzy zajmujących się gromadzeniem sprawozdań rocznych bibliotek systemu. Punktem wyjścia do prac nad tym projektem był istniejący papierowy formularz sprawozdania rocznego BW. Analizie poddana została jego struktura, zakres i przydatność

gromadzonych w nim danych. W opracowanej dokumentacji bazy danych uwzględniono zmodyfikowaną strukturę sprawozdania oraz mechanizmy mające ułatwić wprowadzanie danych oraz umożliwiające automatyczną kontrolę ich poprawności. Realizację projektu powierzono pracownikom Oddziału Komputeryzacji BUW. W efekcie ich pracy powstała składająca się z licznych tabel baza danych dostępna za pośrednictwem strony WWW poprzez portal BUWNet. Utworzono także aplikację administratora służącą do monitorowania postępu prac nad tworzeniem sprawozdań rocznych w BW, zarządzania dostępem do bazy oraz sporządzania licznych tabel i wykazów. Pierwsze sprawozdania roczne z działalności BW zostały przekazane do BUW drogą elektroniczną na początku 2008 r., a dotyczyły one działalności w 2007 r.

W strukturze sprawozdania rocznego odzwierciedlony został całokształt zadań realizowanych w BW. Obejmuje ona wszystkie etapy drogi dokumentu, począwszy od jego pozyskania przez bibliotekę aż do udostępnienia go czytelnikom, a w przypadku zniszczenia – poddania zabiegom konserwatorskim. Nie pomija także działalności informacyjnej i dydaktycznej prowadzonej w BW oraz gromadzi dane o infrastrukturalnym otoczeniu bibliotek oraz personelu w nich pracującego. Szczegółowa struktura sprawozdania przedstawia się następująco:

- gromadzenie zbiorów,
- wielkość zbiorów,
- kontrola i selekcja zbiorów,
- zasoby informacji elektronicznej,
- opracowanie zbiorów,
- udostępnianie zbiorów,
- ochrona i konserwacja zbiorów,
- informacja i dydaktyka,
- infrastruktura informatyczna,
- infrastruktura techniczna,
- pracownicy biblioteki,
- finansowanie prac bibliotecznych.
- podstawowe informacje o działalności biblioteki.

Ten ustalony przy tworzeniu bazy danych podział sprawozdania nie wymagał dotychczas zmiany. Dodawane lub likwidowane były natomiast szczegółowe pytania w poszczególnych rozdziałach sprawozdania. Sprawozdanie musi bowiem uwzględniać zmieniającą się rzeczywistość. Na przykład, niezasadne obecnie pytanie o przewidywany dostęp bibliotekarzy i czytelników do Internetu zastąpi w 2011 r. pytanie o coraz powszechniejszy w bibliotekach dostęp bezprzewodowy. Rezygnuje się często także z pytań, które dostarczają danych przybliżonych lub fragmentarycznych. Baza danych *Sprawozdania roczne BW* pozostaje więc „organizmem żywym”, dopasowującym się do działalności rozwijających się bibliotek.

Sprawozdania roczne BW dostarczają danych liczbowych i tekstowych pochodzących z różnych źródeł. W przypadku BW są to między innymi: zautomatyzowany system biblioteczny VTLS/Virtua i/lub inne oprogramowania przez nie użytkowane, inwentarze/księgi rejestrowe tworzone w sposób tradycyjny lub drukowane z systemów bibliotecznych oraz statystyki prowadzone ręcznie

przez bibliotekarzy. Dane liczbowe stanowią zasadniczy zrąb rozdziałów poświęconych gromadzeniu i wielkości zbiorów, ich kontroli i selekcji, opracowaniu, udostępnianiu i działaniom z zakresu ochrony i konserwacji, natomiast dane tekstowe przeważają w pozostałych rozdziałach.

Dane liczbowe w bazie danych *Sprawozdania roczne BW* wprowadzane są do przygotowanych w tym celu tabel umieszczonych w poszczególnych rozdziałach sprawozdania. W niektórych z nich zastosowano funkcję automatycznego zliczania wprowadzonych danych. W znaczący sposób ułatwia ona prace autorom dokumentu, eliminując możliwość wystąpienia prostych błędów matematycznych. Ponadto, pomiędzy wybranymi tabelami zdefiniowane zostały wzajemne zależności w taki sposób, że wprowadzenia danych do jednej determinuje aktywowanie obszaru wprowadzania danych w tabeli z nią związanej. Wyeliminowano także zjawisko dublowania danych wprowadzanych do sprawozdania. Jeśli wykorzystywane są one przy wypełnianiu więcej niż jednej tabeli, wystarczy wpisać je tylko raz. W celu ujednoczenia zapisu danych wprowadzanych do bazy starano się tam, gdzie było to tylko możliwe, zastosować listy jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru. Zadbano również o kompletność danych, wiążąc w tym celu ze sobą poszczególne pola tabel, np. po zaznaczeniu w rekordzie pracownika informacji o jego awansie konieczne jest wpisanie daty tego awansu. Dane tekstowe wprowadzane są do przeznaczonych do tego celu pól. W każdym rozdziale zostało utworzone ponadto pole tekstowe *Dodatkowe uwagi* umożliwiające wprowadzenie komentarza do danych liczbowych wpisanych do sprawozdania lub podanie informacji niestandardowej, dla której nie przewidziano miejsca w treści rozdziału.

Dostęp do poszczególnych rozdziałów możliwy jest w następujących trybach:

- wprowadzania danych przy pierwszym wyświetleniu zawartości rozdziału;
- edycji danych przy dokonywaniu korekt lub uzupełnień danych wprowadzonych do rozdziału;
- wydruku danych.

Każdy z rozdziałów sprawozdania po wypełnieniu wymaga zatwierdzenia w bazie danych, podczas którego uruchamiane są mechanizmy automatycznej kontroli wprowadzonych danych.

W związku z uruchomieniem bazy danych *Sprawozdania roczne BW* wdrożono też odpowiednią procedurę przygotowywania sprawozdań rocznych przez BW i przekazywania ich do BUW. Jej poszczególne etapy to:

– etap wprowadzania danych, podczas którego BW wypełniają poszczególne rozdziały sprawozdania, konsultując swoje wątpliwości z administratorami bazy danych. Etap ten kończy zatwierdzenie całości sprawozdania rocznego w bazie danych przez jego autora, którym jest najczęściej kierownik BW lub osoba prowadząca ją jednoosobowo;

– etap korekty danych, którą prowadzą administratorzy bazy danych w BUW, wyjaśniając stwierdzone nieścisłości oraz doprecyzowując dane wprowadzone przez BW. Etap ten kończy potwierdzenie przyjęcia elektronicznej wersji sprawozdania rocznego przez BUW, dokonane przez administratora bazy danych;

– etap automatycznego tworzenia zbiorczych zestawień przez administratorów bazy danych po potwierdzeniu przyjęcia do BUW sprawozdań rocznych

wszystkich BW. Tabele wygenerowane z bazy są wykorzystywane w pracach nad dokumentem *Sprawozdanie roczne Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok...*, przy czym część z nich jest dołączana do niego w postaci załączników.

POZOSTAŁE OBSZARY WSPÓŁPRACY

Drukowane czasopisma zagraniczne i zasoby elektroniczne

Podobnie jak w innych uczelniach, BUW od lat prowadzi prenumeratę drukowanych czasopism zagranicznych dla bibliotek UW i wykonuje wszystkie wynikające z tego faktu czynności. W ramach współpracy w zakresie odprawy celnej czasopism zagranicznych BW przekazują co miesiąc do BUW dane dotyczące wpływu czasopism z krajów UE, zgłaszane następnie przez BUW do systemu statystycznego INTRASTAT, oraz odrębnie dane dotyczące wpływu czasopism z krajów spoza UE. Zbieranie tych danych odbywa się drogą elektroniczną za pośrednictwem stworzonej w BUW bazy danych dostępnej dla BW z portalu BUWNet po zalogowaniu się do niej. Po dopracowaniu zasad współpracy pomiędzy BUW i BW i wprowadzeniu w 2009 r. formularza zgłaszania tytułów czasopism zagranicznych do prenumeraty współdziałanie w tym zakresie układa się harmonijnie.

W przypadku zasobów elektronicznych BUW odpowiada nie tylko za ich zakup zgodnie z potrzebami środowiska UW, często artykułowanymi za pośrednictwem BW, ale także za organizację dostępu do nich.

Akcja Zaproponuj do zbiorów bibliotek UW

W 2010 r. zakończono prace nad koncepcją akcji „Zaproponuj do zbiorów bibliotek UW”. Począwszy od maja czytelnicy z UW mogą zgłaszać online bezpośrednio z konta bibliotecznego w systemie VTLS/Virtua tytuły książek, które ich zdaniem powinny pozyskać do zbiorów wskazane przez nie biblioteki Uczelni spośród dwudziestu, które przystąpiły do akcji. Spotkała się ona z dużym zainteresowaniem czytelników, którzy swe dezyderaty kierują jednak głównie pod adresem BUW.

Depozyty zbiorów BW w BUW

W nowym gmachu na Powiślu BUW zaczął przejmować w depozyt kolekcje starych druków, dla których w magazynach BW często nie można zapewnić właściwych warunków przechowywania. Na koniec 2010 r. siedem BW przekazało w depozyt do BUW 1662 wol. Aby zachować jednolite zasady przejmowania tych depozytów, opracowano zasady przekazywania starych druków z bibliotek wydziałowych, wzór umowy depozytowej, wzór aneksu do umowy depozytowej, wzór protokołu Komisji ds. Gromadzenia i Wyceny Materiałów Bibliotecznych BUW, wzór potwierdzenia przyjęcia depozytu. Teksty dokumentów zosta-

ły umieszczone w portalu BUWNet do wykorzystania przez zainteresowane BW.

Ponadto w obszarze wolnego dostępu znajdują się dwa depozyty BW zawierające książki współczesne, a mianowicie księgozbiory hungarystyczny i iranistyczny.

System Wypożyczeń Międzywydziałowych

Od 2004 r. istnieje na UW System Wypożyczeń Międzywydziałowych (SWM), którego zasady działania opracowały biblioteki – założyciele tego systemu, a mianowicie BUW oraz dwanaście BW. Jego użytkownikami są pracownicy, doktoranci i studenci jednostek organizacyjnych UW, których biblioteki przystąpiły do SWM. Mają oni prawo do wypożyczania materiałów bibliotecznych na zewnątrz na zasadach określonych w Regulaminie udostępniania zbiorów w bibliotekach Systemu Wypożyczeń Międzywydziałowych UW. Warunkiem korzystania z tych możliwości jest posiadanie ważnej karty BUW. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie pełni funkcję koordynatora tego Systemu.

Rozliczenie z bibliotekami Systemu Wypożyczeń Międzywydziałowych obowiązuje użytkownika przed jego odejściem z Uniwersytetu Warszawskiego. W przypadku bibliotek, które jeszcze nie wypożyczają zbiorów w systemie VTLS/Virtua, odbywa się ono za pośrednictwem elektronicznej obiegowki (e-BIEGÓW-KI). Stosowne zaświadczenia potwierdzające fakt rozliczenia wystawia BUW. Należy podkreślić, że informacje o zobowiązaniach wobec wszystkich bibliotek SWM, których obecnie jest czternaście, są dostępne drogą elektroniczną, po zalogowaniu się do konta czytelnika.

Pomoc merytoryczna w rutynowych pracach bibliotecznych

Przyjęta organizacja współpracy zakłada, że pomoc merytoryczną pracownikom BW świadczą właściwe jednostki organizacyjne BUW zgodnie ze swymi kompetencjami. Problemy wymagające pomocy ze strony BUW są zgłaszane bądź do pracownika ds. BW, bądź bezpośrednio do właściwej jednostki. Jak już opisano to wyżej, szczególnie wiele uwagi poświęcono na zorganizowanie i sformalizowanie w niezbędnym zakresie wszelkich aspektów współpracy w jednym systemie bibliotecznym, a także pomocy merytorycznej, jaką ze strony BUW otrzymują wszyscy bibliotekarze BW w nim pracujący.

Należy podkreślić, że począwszy od 2005 r. niezwykle istotnym obszarem pomocy merytorycznej były wszelkie zagadnienia związane z ewidencją, kontrolą i selekcją zbiorów. Opracowana została wzorcowa „Instrukcja ewidencji materiałów bibliotecznych w Bibliotece (*tu nazwa BW*) UW”; od tego czasu wiele BW skorzystało z konsultacji bądź szkoleń przywarsztatowych prowadzonych przez właściwego pracownika UW. W skrajnym przypadku, a więc biblioteki z jednoosobową obsadą, pracownicy BUW uczestniczyli czynnie w skontrum księgozbioru, włączając w to także porządkowanie dokumentacji (dokumentów dotyczących ewidencji ubytków i inwentarzy).

Szkolenia wewnętrzne

Od 2009 r. BUW prowadzi cykliczne szkolenia mające na celu umożliwienie pracownikom BUW i BW nabywania nowych umiejętności potrzebnych w ich codziennej pracy. Oparte są one na opracowanych w Bibliotece schematach szkolenia dotyczącego korzystania z programu MS Excel oraz dla tworzenia prezentacji w programie MS PowerPoint. Przygotowywano je z myślą o osobach nieznających tych programów lub znających je słabo.

Na szkolenie dotyczące pracy w programie MS Excel składają się trzy półtoragodzinne spotkania, przy czym każde z nich zawiera część teoretyczną, podczas której prowadzący przedstawia wybrane zagadnienie, oraz część praktyczną poświęconą ćwiczeniom wykonywanym indywidualnie przez jego uczestników. Natomiast szkolenie z tworzenia prezentacji w programie MS PowerPoint obejmuje dwa półtoragodzinne spotkania, na które także składa się część teoretyczna i część praktyczna. Szkolenia prowadzone są w BUW i niekiedy w BW, od 2009 r. także w postaci webinarium.

PLATFORMY KOMUNIKACJI

Portal BUWNet

Właściwa organizacja współpracy wymaga skutecznych narzędzi wymiany informacji między jej podmiotami. Jednym z nich jest działający od października 2005 r. portal bibliotekarzy Uniwersytetu Warszawskiego BUWNet, pomyślany jako podstawowe narzędzie usprawniające komunikację między jednostkami systemu biblioteczno-informacyjnego UW oraz wewnętrzny obieg informacji w BUW. Wzbogacił on wcześniej wykorzystywane kanały wymiany informacji, takie jak zebrania i spotkania robocze, kontakty telefoniczne czy też prowadzone za pośrednictwem poczty elektronicznej, a także użytkowany do tego celu w BUW dysk sieciowy. W pierwotnej wersji portal ten został przygotowany w technologii ASP¹ z menu zaprojektowanym na bazie języka Java Script, a następnie przeniesiono go na platformę CMS Joomla, dzięki czemu zarządzanie nim stało się proste i przyjazne. Portal BUWNet utrzymany jest w kolorystyce strony domowej BUW, z której jest dostępny. Korzystanie z jego zasobów wymaga logowania przy użyciu nazwy użytkownika i hasła przypisanego poszczególnym bibliotekom.

Zawartość portalu BUWNet tworzą dokumenty (np. regulaminy, pisma okólne i ustalenia przyjmowane w BUW, instrukcje, wzory dokumentów) opracowane z przeznaczeniem dla wszystkich bibliotek systemu, dla pracujących w oprogramowaniu VTLS/Virtua bądź dla BUW. Istnienie tej platformy ma szczególne znaczenie dla rozwoju współpracy w zakresie wspólnego użytkowania systemu

¹ ASP (Active Server Page) to technologia pozwalająca na tworzenie stron WWW z dynamicznie zmieniającą się zawartością. Dokumenty ASP mogą odwoływać się do programów uruchomionych na serwerze WWW w celu podjęcia określonych działań, np. przeszukania bazy danych, włączenia do strony innego dokumentu lub udostępnienia strony w wersji przeznaczonej dla określonej przeglądarki.

VTLS/Virtua. Poświęcony jej został jeden z działów menu, w obrębie którego opublikowane zostały omówione wcześniej dokumenty: *Zasady wspólnej pracy bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego w zautomatyzowanym systemie bibliotecznym VTLS/Virtua oraz Zasady testowania nowych wersji systemu VTLS/Virtua*. Ponadto umieszczono tam wzory formularzy zgłoszeniowych na przeprowadzane w BUW szkolenia poprzedzające uzyskanie uprawnień do pracy w systemie, materiały szkoleniowe przeznaczone dla biorących w nich udział bibliotekarzy, prezentacje towarzyszące wystąpieniom na zebraniach wewnętrznych, a także pakiety instalacyjne wersji systemu obsługującej bazę roboczą oraz bazę testową. W dziale tym udostępniane są również aktualizowane w trybie miesięcznym statystyki opracowania zbiorów w systemie VTLS/Virtua przez poszczególne pracujące w nim biblioteki UW.

Za pośrednictwem portalu BUWNet bibliotekarze BW mogą wprowadzać informacje do bazy danych *Sprawozdania roczne BW*, przysyłać dane do systemu INTRASTAT oraz dokonywać zgłoszeń na prowadzone w BUW szkolenia wewnętrzne. Znajduje się w nim również wyszukiwarka pracowników BUW, dzięki której szybko można odnaleźć dane kontaktowe osoby, która odpowiada za określony obszar współpracy z BW. Ponadto w portalu są umieszczane bieżące komunikaty przeznaczone dla wszystkich pracowników bibliotek UW, często zastępujące rozsyłanie informacji pocztą elektroniczną.

Zebrania

Od lat odbywają się zebrania, w których udział biorą kierownicy BW (lub pracownicy prowadzący je jednoosobowo) oraz właściwi dla podejmowanych na nich tematów pracownicy BUW. Są one kanałem przepływu informacji z BUW do BUW oraz z BUW do BW a także okazją do prezentowania wypracowanych przez BUW propozycji wspólnych działań, na przykład tworzenia elektronicznej biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego e-BUW czy też udziału BW w finansowanym ze środków UE projekcie *NUKAT – autostrada informacji cyfrowej* w części dotyczącej retrokonwersji łącznie 1600 tytułów czasopism (w BUW – głównie XIX-wiecznych, w BW – głównie bieżących).

Na zebraniach są także wygłaszane referaty, głównie przez pracowników BUW, poświęcone zagadnieniom ważnym dla jakości prowadzonych prac bibliotecznych. Mają one przyczyniać się do podnoszenia kwalifikacji, a także do poszerzania wiedzy o problemach, z jakimi musi się mierzyć współczesny bibliotekarz. Coraz chętniej swe osiągnięcia przedstawiają na zebraniach także bibliotekarze z BW. Programy zebrań oraz prezentacje towarzyszące wygłaszanym na nich wystąpieniom są umieszczane w specjalnym dziale portalu BUWNet.

UWAGI KOŃCOWE

Ostatnie lata przyniosły widoczne zmiany w zakresie i organizacji współpracy bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego. Objęto nią nowe obszary, w pozostawieniu

stałych wprowadzono znaczące modyfikacje, a ponadto stworzono narzędzia informatyczne, które istotnie usprawniają prowadzone działania. W trakcie wypracowywania nowych kierunków i metod współpracy szczególnie nacisk położono na ich sformalizowanie, rozumiane jako opracowywanie niezbędnych dokumentów określających zasady i ramy wspólnego działania. Tym samym ustalone zostały wzajemne relacje pomiędzy BUW i BW przy realizacji określonych zadań. Zadbano także o usprawnienie komunikacji między jednostkami systemu biblioteczno-informacyjnego UW, czego najlepszym przykładem jest utworzony i utrzymywany przez BUW portal BUWNet.

Zarysowane w artykule tendencje rozwoju współpracy w ramach systemu biblioteczno-informacyjnego UW zostaną zapewne utrzymane w następnych latach jego funkcjonowania. Świadczyć mogą o tym plany budowy kolejnych narzędzi informatycznych, w tym wspomnianej już wcześniej bazy danych *Uprawnienia*. Upowszechniane będą nowe kanały wymiany informacji, czego zapowiedzią jest wykorzystywanie webinarium do komunikacji między BUW i BW. Rozwijać się będzie także współpraca w zakresie użytkowania systemu VTLS/Virtua, obejmując swoim zasięgiem kolejne BW, a w tych, które są od lat jego użytkownikami, dotychczas nieautomatyzowane działania biblieczne. Symptomatyczne jest jednak to, że ostatnio miejscem pierwszego wdrożenia nowych rozwiązań nie zawsze staje się BUW. Pionierami w tym zakresie zostają również niektóre BW. Ich aktywność może stać się więc w przyszłości dodatkowym bodźcem do rozwoju harmonijnej współpracy bibliotek na Uniwersytecie Warszawskim.

Summary

The integrated library and information system at the University of Warsaw is formed by the University of Warsaw Library (BUW) as a main library and forty seven libraries at the University of Warsaw units (BW) such as faculties, departments and other academic units. The Library Director coordinates the University of Warsaw library system activities.

The article presents the scope of cooperation both BUW and BW by focusing on organizational and technical aspects. Particular attention was paid to the cooperation of the integrated library system VTLS/Virtua and to the automated formation annual BW's reports by using a dedicated unattended database.

III. KRONIKA

JUBILEUSZ 60-LECIA INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego jest chronologicznie drugą (po łódzkiej) placówką akademicką prowadzącą badania i dydaktykę w zakresie bibliologii i informatologii. W dniu 11 czerwca 2011 roku obchodziliśmy uroczyste jubileusz jego sześćdziesięciolecia, pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W tym jednym dniu udało się zmieścić zarówno część laudacyjną, jak i naukową, a po południu także towarzyską.

W uroczystej części pierwszej, która odbywała się w auli wykładowej w budynku dawnego BUW, głos zabrała Jej Magnificencja Rektor UW, prof. dr hab. Katarzyna Chałasińska-Macukow, prof. dr hab. Elżbieta B. Zybert, Dziekan Wydziału Historycznego, w którego strukturach mieści się Instytut, przedstawiciele Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Biblioteki Narodowej, a także zaprzyjaźnionych jednostek uczelni – m.in. prof. dr hab. Janusz Adamowski, Dziekan Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych i Ewa Kobierska-Maciuszko, Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Na ręce Dyrekcji IINiSB UW gratulacje składali przyjaciele z instytutów kształcących w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z całej Polski: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wszystkim bez wątpienia szczególnie w pamięci zapisali się goście z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, którzy swoje życzenia wyrazili za pośrednictwem poetyckiego dzieła Anonima opublikowanego w Tomie Specjalnym „Pszczółki Krakowskiej” (tekst zatytułowany „Bibliologom Warszawskim. Czterdzieści i cztery wersy, w których życzeń moc najszczerzych, co z Krakowa z biegiem Wisły do stolicy spieszenie przysły” dostępny jest na witrynie IINiSB UW – <http://www.lis.uw.edu.pl>). W części laudacyjnej głos zabrali również przedstawiciele uczelni zagranicznych współpracujących z Instytutem – Fachhochschule Hannover, Saxion Hogeschool Ijselland, St. Kliment Ohridski University w Sofii, a także Jacek Kuśmierczyk, Kanclerz Polskiego Bractwa Kawalerów Gutenberga, Mirosława Majewska, dyrektor Biblioteki Publicznej w Dzielnicy Praga Południe m.st. Warszawy, i Elżbieta Stefańczyk, Prezes Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, która wręczyła Dyrekcji Instytutu medal „W dowód uznania” za zasługi dla bibliotekarstwa i dla SBP. Na zakończenie nastąpiło uroczyste wręczenie medali Uniwersytetu Warszawskiego długoletnim pracownikom Instytutu.

Część naukowa konferencji jubileuszowej miała zapewne za zadanie rozbudzić zainteresowanie aktualnymi problemami badawczymi podejmowanymi przez bibliologów i informatologów. Składało się na nią zaledwie kilka wystąpień, z których każde poruszało zagadnienia z innego obszaru naukowego. Prof. dr hab. Edward Potkowski, wieloletni kierownik Zakładu Wiedzy o Książce IINiSB UW, przedstawił słuchaczom książkę rękopiśmienną jako obiekt badań bibliologii historycznej. Jako – dla wielu z nas – wzór naukowca, postawił przed nami wiele pytań i pokazał pola, które wciąż domagają się naukowego zainteresowania, jeżeli chodzi o rolę książki w kulturze, a szczególnie komunikacji wieków minionych. Dr hab. Marta Grabowska, prof. UW, w wyczerpujący sposób omówiła fenomen i jednocześnie specyfikę informacji jako – wedle jej słów – niezwyklego przedmiotu badań nauk humanistycznych. Przeanalizowała różne podejścia definicyjne do informacji jako przedmiotu dociekań w aspekcie kulturowym, społecznym, informatologicznym, a także w kontekście rozwoju nauk ekonomicznych i informatycznych. Prof. dr Ralf Hüper z Fachhochschule Hannover – Medien, Information und Design Fakultät poruszył aktualne zagadnienia wolności informacji, a zwłaszcza ochrony tej wolności w regulacjach prawnych wybranych państw, poczynawszy od osiemnastowiecznych rozporządzeń szwedzkich. Wskazał na rozwój idei swobodnego dostępu do informacji w opozycji do (różnego charakteru) cenzury, ewoluującej w stronę jednego z podstawowych praw współczesnego człowieka. Prof. dr hab. Elżbieta Gondek, Dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, przedstawiła kondycję środowiska bibliologów w Polsce. Omówiła organizację nauczania na poziomie akademickim w zakresie bibliologii i nauki o informacji, poczynając od pierwszej katedry bibliotekoznawstwa powstałej w Łodzi po współczesne rozwiązania organizacyjne i prawne instytucji kształcących przyszłych bibliologów. Uczestnicy zainteresowani pogłębianiem wiedzy na temat aktualnych badań mogli zajrzeć do wydanej z okazji Jubileuszu publikacji okolicznościowej – książki pod redakcją Dariusza Kuźminy pt. *Bibliologia i informatologia* (towarzyszyła jej *Bibliografia publikacji pracowników Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych za lata 2001-2010* opracowana przez Tomasza Kędziore). Na zakończenie obrad zaproponowano słuchaczom możliwość skonfrontowania obrazu Instytutu wczoraj – na podstawie wspomnień absolwentki, dziś Prezes SBP, Elżbiety Stefańczyk – i dziś – w oczach studentki III roku, Adeli Pietras.

Po krótkiej przerwie wszystkich zaproszono na część towarzyską – Zjazd Absolwentów. Chętni mogli zajrzeć na trzecie piętro Pałacu Zamoyskich, do siedziby Instytutu, obejrzeć wystawę fotograficzną zdjęć archiwalnych i współczesnych związanych z działalnością Instytutu, skorzystać z kiermaszu książek zorganizowanego przez Elżbietę Maruszak, kierownika Biblioteki IINiSB. Spotkania z wykładowcami, studentami, kolegami z roku „w ogrodach” Pałacu trwały do wieczora. Okazją do uśmiechu były „bibliotekarskie scenki komiczne” przygotowane przez studentów pod kierunkiem mgr. Jacka Włodarskiego, a kulminacyjnym momentem – wniesienie ogromnego (dla wszystkich chętnych wystarczyło!), jubileuszowego tortu w kształcie otwartej książki.

Małgorzata Kisilowska

SYLWETKI LUDZI KSIĄŻKI – SPOTKANIE Z REDAKTOREM „BIBLIOTEKARZA” JANEM WOŁOSZEM

27 października 2011 r. z inicjatywy Zarządu Okręgu Mazowieckiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz Koła SBP przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy odbyło się spotkanie z cyklu *Sylwetki ludzi książki* z redaktorem „Bibliotekarza” Janem Wołoszem. Miejscem spotkania była Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, a prowadziła je niżej podpisana, przedstawiając zebrany drogę zawodową i zainteresowania Jana Wołosza.

Redaktor Jan Wołosz jest absolwentem studiów bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Warszawskim – magistrantem doc. Zofii Krystyny Remerowej. Całe życie zawodowe związany był z Biblioteką Narodową, pracując tam od 1960 do 2005 roku. Od 1969 r. pełnił w BN funkcje kierownicze, poczynając od kierownika sekcji w Zakładzie Bibliotekoznawstwa w Instytucie Książki i Czytelnictwa, kierownika tego Zakładu, potem sekretarza naukowego BN (odpowiednik pierwszego zastępcy dyrektora), zastępcy dyrektora i wreszcie pełnomocnika dyrektora BN ds. bibliotek publicznych. Zainteresowania zawodowe Jana Wołosza są rozległe i dotyczą zarówno bibliotek publicznych jak i naukowych, a zwłaszcza narodowych, organizacji i zarządzania w bibliotekarstwie, prawodawstwa bibliotecznego, standardów międzynarodowych, polityki bibliotecznej, zawodu i ruchu zawodowego. Działalność społeczna Jana Wołosza wiąże się ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich, któremu przewodniczył w latach 2001-2005, wcześniej, w latach 1985-1993 był wiceprzewodniczącym. W latach 80. z ramienia SBP był sekretarzem Polskiego Komitetu Współpracy z IFLA. W 1990 r. został powołany na stanowisko redaktora naczelnego „Bibliotekarza”, pełniąc też funkcję zastępcy redaktora naczelnego „Rocznika Biblioteki Narodowej” oraz „Polish Libraries Today” – czasopism wydawanych przez BN. Jest autorem około 700 publikacji naukowych i popularnych, drukowanych na łamach czasopism polskich i zagranicznych oraz autorem pierwszych w Polsce podręczników o zarządzaniu w bibliotekach (*Organizacja biblioteki i kierowanie jej działalnością*, 1974, wyd. 2. 1981; *Biblioteka i jej organizacja*, 1980).

Spotkanie było okazją do wspomnień, ale także przedstawienia poglądów na rolę czasopism zawodowych i zmian we współczesnym polskim bibliotekarstwie. Bezpośrednim powodem zorganizowanego spotkania była rezygnacja Jana Wołosza z funkcji redaktora naczelnego „Bibliotekarza” po 21 latach redagowania pisma. Przypomnijmy, że „Bibliotekarz” zaczął ukazywać się w 1919 r., a jego pierwszą redaktorką była Wanda Dąbrowska – osoba bardzo zasłużona dla polskiego bibliotekarstwa, zwłaszcza bibliotek publicznych. Była ona także redaktorem pisma po wojnie. Kolejnymi redaktorami byli: Czesław Koziół, Jan Piasecki, Jadwiga Czarnecka, Ewa Pawlikowska, Jadwiga Kołodziejska, Stanisław Badoń. Warto też podkreślić stały związek „Bibliotekarza” z Biblioteką Publiczną m.st. Warszawy (na ul. Koszykowej). Dodajmy też, że

czasopismo będące miesięcznikiem w przeszłości ukazywało się czasem ze znacznymi opóźnieniami, dochodzącymi do kilku miesięcy, co było związane z niewydolnością ówczesnej branży poligraficznej. W okresie redagowania przez J. Wołosza „Bibliotekarz” stosunkowo szybko zaczął się ukazywać regularnie i bez opóźnień. Przypomnijmy też, że od kilku lat „Bibliotekarz” (numery od 1990 r.) dostępny jest w formie elektronicznej w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej.

Jan Wołosz, pytany o początki swojej pracy redakcyjnej oraz kształtowanie profilu czasopisma, podkreślał odmiennosć warunków wydawania czasopism przed i po transformacji społeczno-ustrojowej 1989 r. Zmieniło się wówczas wiele pod względem warunków ekonomicznych i technologicznych, ale też zmieniały się istotnie warunki, w jakich działały biblioteki, zwłaszcza publiczne – wchodziła w życie reforma samorządowa, zmieniało się prawo, organizacja, finansowanie. „Bibliotekarz” śledził te zmiany, starając się informować o najważniejszych dla środowiska sprawach. Mówiąc o priorytetach polityki redakcyjnej redaktor Wołosz wskazał kilka grup zagadnień, które uważał za ważne w swojej pracy redakcyjnej i misji „Bibliotekarza”. Pismo miało:

- budzić zainteresowanie nowymi zjawiskami, ideami, projektami, wynikami badań i przedsięwzięciami w bibliotekarstwie krajowym i zagranicznym w szczególności,

- wspomagać zarządzanie bibliotekami w skali makro i mikro (polityka biblioteczna, prawodawstwo, rola struktur administracyjnych),

- być środowiskową platformą wymiany doświadczeń, refleksji, propozycji, opinii, nie unikając też tematów kontrowersyjnych, miejscem dyskusji dotyczącej zawodu bibliotekarskiego, ruchu zawodowego, wizerunku i promocji bibliotek,

- wspomagać doskonalenie praktyki bibliotecznej, zamieszczając przepisy prawne, porady, informacje o literaturze fachowej.

Za najważniejsze przedsięwzięcia, pewnego rodzaju „kampanie prasowe” redaktor uznał problemy współpracy międzynarodowej, prezentację zagranicznego oprogramowania bibliotecznego w latach 90., zagadnienia związane z ustawą o bibliotekach, w tym tzw. społeczną ustawą SBP, reformą ustroju administracyjnego i przystosowaniem bibliotek do wynikających z niej zmian, prezentację standardów bibliotecznych, dokumentację zachodzących zmian w postaci wywiadów z wybitnymi postaciami polskiego bibliotekarstwa, komputeryzację bibliotek publicznych (m.in. raporty z badań, stan automatyzacji bibliotek, problemy MAK-a i MAK-a +). Na pytanie o przyszłość „Bibliotekarza”, Jan Wołosz stwierdził, że trzeba rozważyć modyfikację koncepcji pisma, ponieważ, jego zdaniem, dotychczasowa zaczyna się wyczerpywać i wymaga zmian, do których wprowadzenia potrzebne są osoby obeznane z nowymi technologiami. W okresie 21 lat, a zwłaszcza w kilku ostatnich zmienili się odbiorcy pisma, dla których komputer i internet to codzienne narzędzia pracy, ale i wynikająca stąd skłonność do wyboru i czytania fragmentów, krótkich zdań. Stąd zmniejszająca się u wielu ochota do czytania i słuchania tekstów długich, odrzucania zbędnych wywodów, skłonność do szybkiego przechodzenia do sedna sprawy. Nie bez znaczenia są też portale internetowe, w tym takie, jak portal sbp.pl, nowy EBIB, portale społecznościowe, czasopisma elektroniczne, które szybciej, choć

czasem pobieżnie i powierzchownie przedstawiają zagadnienia. To na pewno wpłynie na profil pisma i sposób jego redagowania. Nie mniej ważny jest problem autorów. Trzeba ich poszukiwać w warunkach niskiego nakładu pisma, braku środków finansowych i konkurencji innych pism. Trzeba też próbować zmienić szatę graficzną czasopisma.

Jan Wołosz przedstawił także swoją opinię dotyczącą miejsca pisma wśród czasopism SBP i jego rolę w bibliotekarstwie. Według jego obserwacji „Przegląd Biblioteczny” stał się głównie pismem instytutów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, „Zagadnienia Informacji Naukowej” to pismo na bardzo wysokim poziomie naukowym, ale operujące w jeszcze węższej niszy profesjonalistów informacji naukowej. Z kolei „Poradnik Bibliotekarza” – to pismo dla małych bibliotek publicznych i szkolnych, które pierwotnie miało publikować materiały przydatne w praktycznej działalności tych bibliotek oraz służyć doskonaleniu metod działalności bibliotecznej. Nieco w opozycji do „Poradnika...” „Bibliotekarz” miał być pismem bardziej dla kadry zarządzającej bibliotek, ale publikowane na łamach „Bibliotekarza” w ciągu ostatnich dwóch dekad materiały kierowane były do szerszego kręgu pracowników bibliotek wszystkich typów. Świadczą o tym teksty wychodzące poza problematykę bibliotek publicznych, a dotyczące m.in. przedsięwzięć w bibliotekarstwie krajowym i częściowo światowym, nowych technologii, polityki bibliotecznej, ustawodawstwa, organizacji i zarządzania bibliotekami, standardów bibliotecznych, zawodu i kształcenia bibliotekarzy. Orientację pisma na kadre kierowniczą bibliotek uznał Jan Wołosz za ważną i kuszącą, ale jednocześnie niełatwą, ponieważ kadra kierownicza bibliotek raczej dość obojętnie odnosi się do piśmiennictwa profesjonalnego, o czym świadczą spadające nakłady wszystkich czasopism fachowych i naukowych.

Za ważną sprawę Jan Wołosz uznał niezależność pisma. „Bibliotekarz” był niezależny. Ukazywały się materiały zróżnicowane, czasem dyskusyjne i kontrolerskie, zamieszczano listy do redakcji. Czy będzie niezależny i „szerokopaniczny”? Pokaże to przyszłość. Warto jednak o to walczyć ze względu na czytelników, którzy powinni mieć poczucie partnerstwa i poważnego traktowania wszystkich spraw, również tych, z jakichś względów „niewygodnych dla władzy”.

Uzasadniając swoją rezygnację, Jan Wołosz zwracał uwagę na coraz większą dynamikę zmian społecznych i technologicznych zachodzących wokół nas. Wyraził nadzieję, że następcą na stanowisku redaktora naczelnego wykaże się dobrym rozumieniem tych zmian i nowych wyzwań i współpracując ze środowiskiem i dobrymi autorami zapewni czytelnikom nie tylko ich opis, ale wyjaśnianie i wspieranie dla dobra rozwoju bibliotek i naszej profesji.

Na zakończenie redaktor Wołosz podziękował autorom i swoim współpracownikom: członkom Komitetu Redakcyjnego, redaktor technicznej Elżbiecie Matusiak, długoletniemu sekretarzowi redakcji w latach 1991-2009 Andrzejowi Jopkiewiczowi i obecnej sekretarz Marzenie Przybysz, Ewie Kossowskiej-Sałańskiej, zajmującej się składem i łamaniem miesięcznika, zespołowi Wydawnictwa SBP – na czele z jego wieloletnim dyrektorem Januszem Nowickim i obecnym – Dariuszem Kozłowskim.

Jadwiga Sadowska

Informacja dla Autorów

Redakcja „Zagadnień Informatyki Naukowej” przyjmuje wyłącznie teksty wcześniej nieopublikowane: oryginalne prace badawcze, materiały źródłowe do działu Rozprawy, Badania, Materiały, recenzje do działu Recenzje i Omówienia, sprawozdania i materiały z wydarzeń do działu Kronika. Teksty prosimy przysyłać napisane w programie Word w formatach DOC lub RTF oraz w postaci wydruku (podwójny odstęp między wierszami) na jeden z niżej podanych adresów:

bbojar@gmail.com – Bożenna Bojar – redaktor naczelny
a.stanis@uw.edu.pl – Anna Stanis – sekretarz redakcji
wydawnictwo@sbp.pl – Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7

Każdy artykuł powinien zawierać streszczenie autorskie w języku polskim o objętości nie więcej niż ½ strony formatu A4 (ok. 1000 znaków) i słowa kluczowe. Streszczenia w języku angielskim (wykonane w wydawnictwie) wraz ze słowami kluczowymi są umieszczane w „Library and Information Science Abstracts” oraz „Knowledge Organization”.

Tytuły różnych typów publikacji należy wyróżnić kursywą, tytuły czasopism powinny być umieszczone w cudzysłowie. Teksty wygłaszane wcześniej na konferencji należy uzupełnić o szczegółowe dane tej konferencji.

Wszystkie materiały ilustracyjne umieszczone w tekście powinny mieć własną numerację i tytuły. Przy dużej ilości materiałów ilustracyjnych prosimy o przygotowanie ich w powyższy sposób na osobnych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście.

Przy sporządzaniu przypisów przyjmuje się zalecenia normy PN-ISO 690: 2002 Dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Zawartość, forma i struktura (dla dokumentów drukowanych) z pominięciem w opisie numerów ISBN i ISSN.

Przypisy bibliograficzne ponumerowane liczbami arabskimi powinny być umieszczone na dole strony.

Pierwszy przypis do danego dokumentu powinien zawierać wszystkie konieczne elementy opisu bibliograficznego tego dokumentu. W przypadku ponownego odwołania się do dokumentu już opisanego, jeżeli następujące po sobie, kolejne przypisy dotyczą tego samego dokumentu, należy zamiast pełnego opisu stosować oznaczenie: Ibidem (po którym mogą występować numery stron, np.: Ibidem, s.10).

Gdy powołujemy się na dokument wymieniony w jednym z przypisów wcześniejszych, powtarzamy początkowe elementy opisu tego dokumentu, np. autora i początek tytułu lub tylko początek tytułu danej książki (w przypadku prac zbiorowych), dodając numer odpowiedniej strony, np.: K. Wolff: *Książka wśród młodzieży...* op. cit., s. 3.

Jeśli dzieło ma 1-3 autorów wymieniamy wszystkich. W przypadku, gdy autorów jest więcej, wymieniamy tylko pierwszego autora dodając [et al.].

Przykłady wybranych przypisów bibliograficznych

M. Dembowska: *Dokumentacja i informacja naukowa: zarys problematyki i kierunki rozwoju*. Warszawa 1965.

Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002.

M. Banacka: *Wybrane problemy działalności informacyjnej bibliotek do końca XIX w.* W: *Informacja naukowa w Polsce*. Pod red. E. Ścibora. Olsztyn 1998.

E. Ścibor: *Co nam zostało z tych lat. Projekt SINTO po 15 latach*. „Praktyka i Teoria Informatyki Naukowej i Technicznej” 2002, nr 3-4, s. 11.

Bibliografię załącznikową należy umieścić na końcu tekstu przed streszczeniem w języku polskim w układzie alfabetycznym autorów, opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie. Dla prac tego samego autora opublikowanych w tym

samym roku, należy dodać do roku wydania literę (a, b, c itd.). Jeśli wymaga tego treść artykułu bibliografia załącznikowa może być w układzie chronologicznym lub według formy wydawniczej. W opisach publikacji zagranicznych należy uwzględnić pisownie skrótów stron i numerów w języku tekstu (np. w języku angielskim W: = In:, s. = p.).

Redakcja przykładowych opisów bibliograficznych

Wydawnictwo zwarte

Żmigrodzki Z.: *Wybrane zagadnienia bibliotekarstwa – działalność informacyjna bibliotek*. Warszawa 1983.

Nahotko M.: *Metadane sposób na uporządkowanie Internetu*. Kraków 2004. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej z. 6 [8].

Auger Ch. P.: *Information sources in grey literature*. 3 wyd. London 1998.

Artykuł w pracy zbiorowej

Frączek R.: *Infobroker – wyszukiwanie informacji na zamówienie*. W: *Informacja naukowa: rozwój – metody – organizacja*. Pod red. Z. Żmigrodzkiego, W. Babika i D. Pietruch-Reizes. Warszawa 2006, s. 148-149.

Babik W.: *Inżynieria języka naturalnego na potrzeby języka dla systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. W: Z. Vetulani, W. Abramowicz, G. Vetulani: *Język i technologia*. Warszawa 1996, s. 66-69.

Artykuł w czasopiśmie

Bojar B.: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze – wczoraj, dziś... czy jutro?* „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2009, nr 1(93), s. 3-24.

Safahieh H., Asemi A.: *Computer literacy skills of librarians: a case study of Isfahan University librarians, Iran*. „The Electronic Library” 2010, vol. 28, no. 1, pp. 89-99.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

Grzecznowska A.: *Użytkowanie informacji biznesowej w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach zmieniającego się rynku usług informacyjnych*. EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. 2002, nr 11(40). [online]. [dostęp: 17.04.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/grzecznowska.php>>.

Szczepańska B.: *Broker informacji – zawód z przyszłością czy zawód z przeszłości?* EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. 2002 nr 11(40). [online]. [dostęp: 10.09.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/szczepanska.php>>.

Normy

ISO 11620:1998, *Information and documentation. Library performance indicators*; wersja polska PN-ISO 11620:2006 *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek*.

Dokumenty elektroniczne

Strona główna Dziennika.pl. [online]. [dostęp: 26.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dziennik.pl/niezamowionych>>.

Moje Miasto Kraków. [online]. [dostęp: 26.02.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.mmkrakow.pl/7502/2009/11/27/mmkowy-konkurs-z-mikolajkiem?category=interwencje>>.

The Cochrane Library. W: *Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku*. [online]. [dostęp: 14.06.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://biblioteka.gumed.edu.pl/index.php?strona=195#co>>.

Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. [online]. [dostęp: 11.09.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf>.

Autorzy proszeni są o podanie następujących danych: tytuł i stopień naukowy, miejsce pracy (instytucja, adres) i e-mail. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca.

Spis treści

Od redakcji	3
Anna Stanis 50 LAT „ZAGADNIENÍ INFORMACJI NAUKOWEJ” (1962-2012)	4
I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY	
Wiesław Babik O POTRZEBIE NOWEJ DEFINICJI JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO	23
Małgorzata Kisilowska PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA JAKO TERMIN INFORMATOLOGICZNY	35
Jadwiga Sadowska STATYSTYCZNY OBRAZ POLSKICH BIBLIOGRAFII SPECJALNYCH W LATACH 1945-2008	53
Anna Wesołowska POLSKA PRASA DLA KOBIET W INTERNECIE	64
Katarzyna Cyran JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE W KATALOGACH OPAC BIBLIOTEK PAŃSTWOWYCH WYŻSZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH	78
Anna Musioł PRZEKŁADY KSIĄŻKI ZAGRANICZNEJ W POLSCE W LATACH 1991-2010 W ŚWIETLE STATYSTYKI	89
Paweł Rygiel OPIS RZĘCZOWY DOKUMENTU IKONOGRAFICZNEGO – WSTĘP DO PROBLEM MATYKI	102
Krzyszyna Kocznorowska, Roman Tabisz OBSZARY WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO I JEJ ORGANIZACJA	113
II. KRONIKA	
JUBILEUSZ 60-LECIA INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO Małgorzata Kisilowska	127
SYLWETKI LUDZI KSIĄŻKI – SPOTKANIE Z REDAKTOREM „BIBLIOTEKARZA” JANEM WOŁOSZEM Jadwiga Sadowska	129
Informacja dla Autorów	132

Contents

From the Editor	3
Anna Stanis 50 th ANNIVERSARY OF „ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ” (1962-2012) .	4
I. THESIS, RESEARCH, MATERIALS	
Wiesław Babik THE NEED OF A NEW DEFINITION OF AN INFORMATION-RETRIEVAL LANGUAGE	23
Małgorzata Kisilowska INFORMATION SPACE AS AN INFORMATION SCIENCE TERM	35
Jadwiga Sadowska POLISH SPECIAL BIBLIOGRAPHIES IN THE YEARS 1945-2008 IN STATISTICS .	53
Anna Wesołowska POLISH JOURNALS FOR WOMEN IN THE INTERNET	64
Katarzyna Cyran INFORMATION-RETRIEVAL LANGUAGES IN OPACS OF PUBLIC HIGHER VOCA- TIONAL SCHOOLS’ LIBRARIES	78
Anna Musioł TRANSLATIONS A FOREIGN BOOK IN POLAND IN THE YEARS 1991-2010 – STATISTICAL DATA	89
Paweł Rygiel INTRODUCTION TO INDEXING ICONOGRAPHIC DOCUMENTS	102
Krystyna Kocznorowska, Roman Tabisz FIELDS OF COOPERATION OF THE UNIVERSITY OF WARSAW LIBRARIES	113
II. CHRONICLE	
60 th ANNIVERSARY OF THE INSTITUTE OF INFORMATION AND BOOK STU- DIES, UNIVERSITY OF WARSAW	127
Małgorzata Kisilowska PEOPLE OF THE BOOK – MEETING WITH JAN WOŁOSZ, „THE LIBRARIAN” CHIEF EDITOR	129
Jadwiga Sadowska Information for Authors	132